

શયતાની સંસાર.

Deputy Co.
325214
વાતો.

શયતાની સંસાર.

— વન પ્રેમકાન્ય

આશીકા:- ડૉ. પ્રાણલાલ જનલુહાસ બુક્સેલર અને પબ્લીશર.

કીમત આઠ આના

This page printed at Shahkar Press-Surat.

શ્રી પ્રાણજીવન પુસ્તકાલય

રાવર રોડ,
સુરત.

તમામ ભાતનાં સસ્તાં પુસ્તકો, એળવવાનું વિશ્વાસપાત્ર ટેકાણું:-

માલિક:- ડા. પ્રાણલાલ જીવણદાસ જુકસેલર.

શંકર પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ-સુરત

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૭૮૫ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ - રીયતનાં ૨૫-૨-૧૧૨

વિષય. ૬-૩

॥ ओ३म् ॥

શયતાની સંસાર

—: અથવા :—

ભયંકર દ્રવ્યલોભ.

લેખક:-

માધવરાવ ભાસ્કરરાવ કલ્પિક.

પ્રકાશક:-

પ્રાણુલલ જીવાણુદાસ ઠક્કર.

માલો:- શ્રી પ્રાણુજીવન પુસ્તકાલય.

જીરસેલર અ પંચીશર.

ટાવર રોડ-સુરત.

[નિષ્કાર પ્રકાશકને જવાબીન છે.]

સુરત-ચંદા પુત્ર લિપર આવેલા "શંકર" પ્રી મુદ્રા
નારાયણરાવ લક્ષ્મણરાવ નીકિતે છાપી.

આવૃત્તિ બીજી] કીંમત બારે આના. [પ્રત ૫૦૦૦.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીશર્ટ-સંગ્રહ
જોડાઈ છે,

વિશ્વાસુ એજન્ટો. એમ. એ.

અહારગામ માટે અમારો લોઝખંધી માલ વેચવા માટે
ખાસ વિશ્વાસુ માણસોનેજ એજન્ટ્સી આપવામાં આવશે.

લખો. યા મળે:— શ્રી પ્રાણજીવન પુસ્તકાલય.

માલીક:-શ્રી. પ્રાણલાલ જીવજીહાસ બુકસેલર એન્ડ પબ્લીશર.
ટાવર રોડ-સુરત.

જો તમારે કોઈપણ જાતનાં વાર્તાનાં, નાટકનાં, ધાર્મિક
વૈદિકનાં, જાદુનાં, હુજરને લગતાં, સ્કુલોનાં વગેરે કોઈ પણ
જાતનાં કાથા યા પાકા લાયબ્રેરીનાં આશુપણુરૂપ પુસ્તકોની
જરૂર હોય તો જરૂર નીચેનું નામ તમારી ડાયરીમાં નોંધી
રાખશો કે બ્યાંથી તમોને બેહદ સસ્તા ભાવે તમામ પુસ્તકો
મળી શકશે.

‘શ્રી પ્રાણજીવન પુસ્તકાલય.

માલીક:-શ્રી. પ્રાણલાલ જીવજીહાસ.

બુકસેલર અને પબ્લીશર.

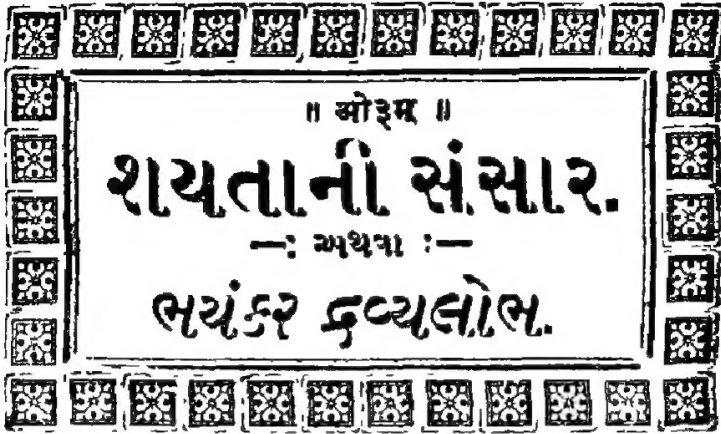
ટાવર રોડ-સુરત.

-: વિષયાનુક્રમ :-

પ્રકરણ-સંખ્યા.				પ્રકરણ
(૧)	...	...	...	“ખુતી પડાવો.”
(૨)	...	...	...	“મારો ખાધ નિદેષ છે.”
(૩)	...	...	...	“ડોટ્ટીવ નિશાનાથ.”
(૪)	...	...	...	“હું ખુતી નથી !”
(૫)	...	...	...	“ખુતીની તપાસમાં !”
(૬)	...	...	...	“ખૂત નહિ, પથુ-આત્મધાત.”
(૭)	...	...	...	“ખુતી કાણ !”
(૮)	...	...	...	“વિચિત્રપત્રો.”
(૯)	...	...	...	“કાસીમ બજારમાં કેતુને અવતર.”
(૧૦)	...	...	...	“ખુતી આજ છે !”
(૧૧)	...	...	...	“શશીખાલા.”
(૧૨)	...	...	...	“રજનીઆપુ ખુતી છે.”
(૧૩)	...	...	...	“તમે ફરીએ જશો.”
(૧૪)	...	...	...	“રજનીઆપુ સપડાવે.”
(૧૫)	...	...	...	“ખીખાં બે ખુત.”
(૧૬)	...	...	...	“સંકટમાં શશીખાલા.”
(૧૭)	...	...	...	“ખરો ઝુન્દેગાર સોષવાતું માડીવાળો.”
(૧૮)	...	...	...	“એકજ વેળાની વાત !”
(૧૯)	...	...	...	“શશીખાલાના સિરતી કિંમત ફસડાડર !”
(૨૦)	...	...	...	“તલવાર ઉમામી !”

—: ઉપસ હાર :—

“श्री प्राणजीवन” पुस्तकालय. टावर रोड, मुम्बई.

પ્રકરણ:—૧ લું.

“ખૂની પકડાયો !”

પ્રભુ ! જો આપનો અન્ને, જગતમાં વાસ છે નિત્યે;
પછી રાખો કસાઈને, કુશળ કિરતાર શા માટે ?
જીઓ વેશ્યા વિકારોમાં, રહે છે મમ્ત વ્યભિચારે;
સાતિ ‘આપો કષ્ટ’ ધીને; બટાતી બાળીએ ધાટે !
નિતિ નાંખી નવજોમા, વિચરતા વિશ્વને બળો;
સુખો તેને મેળે તોએ, વળ્યા અન્યાયની વાટે !

****
* “ખૂ” ના ખૂન ! રોમેશ ! પોલિસ સ્ટેશન પર જલદી ટેલી-
* ફોન આપકે અમારે ત્યાં અમાગ મુઠીમ રાનીશ્યાજીવું
* **** ખુન થયું છે માટે પોલિસ સથે લઈ જલદી આવો !”
* રોમેશ પોતાના પિતા કમલનયનની આજ્ઞા ચતોજ
* ટેલીફોનનું શું બળું હાથમાં લીધું અને એકઠે બે ચક્રર
ફેરવી કહ્યું નં. ૫૦૦૧ !”

“નં. ૫૦૦૧” ટેલીફોનમાં સામે જવાબ મળ્યો.

“અમારે ત્યાં ખુન થયું છે, અદાપિપર્યન્ત જો કે તે માણસ મરી ગયો નથી પણ તેની હાલત બગડે છે. તથા તેમનો સરસામાન લૂંટાઈ ગયો છે માટે થોડા પોલિસો લઈ તાકીદે બાબુ કમલનયન હેસ્ટિંગ્સેડ હાઉસ નં. ૨૦૧ એ રથળે ચાલ્યા આવો! રોમેશે ટેલીફોનનું બુગલુ પુનઃ પોતાના હાથમાંથી નીચે મૂકી દીધું અને તે પાસે ઉમેલા પોતાના પિતા તરફ અર્થવંશી અવશેષવા લાગ્યો.

હજી સૂર્યનારાયણના કિન્હો સંસારને અજવાળતાં અવશેષકાતા નહોતા. અરુદ્દેવના આમનને કદાપિ એક પ્રહરને અવગણ્ય હતો. પવનની શીતલ લહરો આવતી હતી. આકાશમાં દ્રષ્ટિ નિમિતા ચમક થતો તારા સમુદ નજરે પડતો હતો. એવા આદહાદક પ્રસંગે જ દાસીમ બજારના પોલિસ ફોર્મદાર મી. ચેટરજી પોતાની સાથે દમ સિપા-હજો લઈને બાબુ કમલનયનને ઘેર આવ્યા. તેમનો અને બાબુજીનો એક બે વાર સારો પરિચય થયો હતો એટલે તેમને કમલનયન બાબુ ક્યા એ પ્રશ્ન પુછવાની જરૂર નહોતી, તેમણે બાબુજીને અવશેષતાજ પ્રશ્ન કર્યો, બાબુજી! ક્યાં ખુન થયું છે, કોનું ખૂન થયું; ખૂતી નહાસી મયો કે પકડાયો!”

“અન્ના! તમે મારી સાથે આવી એકવાર ખૂતની જગ્યા જુઓ અને તે માણસની હાલત તપાસી તેને હોસ્પિટલમાં રવાના કરી દો, તથા તેની જીભાની નોંધી લ્યા!” કમલનયન બાબુએ ઉત્તર આપ્યો.

“એ માણસ હજી જીવતો હોય તો પછી ખૂન થયું છે એમ કહી શકાય નહીં.” ચેટરજીએ ઉત્તર વાળ્યો; અને ત્વરિતજ બાબુજી અને મી. ચેટરજી જે ઓરડામાં સ્તીશબાબુ સુતા હતા તે ઓરડામાં ગયા. પ્રસ્તુત

ઝોરડો બાબુજીનાં બંગલાને ગોથે માળે આવેલો હતો. તેને ચાર તરફ બારીઓ આવી રહી હતી, અને તેમાંથી ફરફરાટ અનિલ હઠરો આવતી હતી એ ઝોરડામાં મધ્યમાં પલંગપર વીસ-પચ્ચીસ વર્ષનો એક યુવાન પુરુષ રડતી બીજાજ મથેલી હાલતમાં પડ્યો હતો. તેના શ્વસ જોડામાં ચાલી રહ્યો હતો અને તે આ નશ્વરસંસારનો હવે માત્ર એ ચાર દિવસનોજ પ્રવાસી છે એવી કલ્પના કરી ચકાતી હતી અધાપિ તેને જરાનરા શુદ્ધિ હતી અને ને જવાબે આપી શકતો હતો. તેને આવી હાલતમાં જોતાંજ પ્રથમ તેની જુમાની લખી લેવાના ઉદ્દેશથી ચેટરજીએ તેને કહ્યું, મી. શાનીશખાબુ ! તમોને આ બચકર વ્યથા થઇ છે એ સંજ્ઞામાં તમો થુ જાણો છો !”

“સાહેબ !” શાનીશખાબુએ ઉત્તર આપ્યો; “હું આજે સહવારે ત્રણ વાગે જરા જાગૃત થયો હતો પરંતુ મારા નેત્રોમાં હજી નિદ્રા ભરેલજ હતી, એટલે હું ઘેનમાં પડી રહ્યો હતો. તેવામાં એક વીસેક વર્ષનો યુવાન પુરુષ પોતાના હથમાં લાંબડનો મોટો છરો લઇ આવ્યો અને તેણે મારા કંઠપર બરાબર એ ત્રણ પ્રહાર કાઢ્યા હુ સખ્ત રીતે બાથલ થયો તે દરમ્યાન તેણે મારી પેટી ફાડી અને તેમાં મે મુઠ્ઠી રા. એક હજારની નોટો લઇને તે હનામખેર અહીંયા ચાલ્યો ગયો !”

“તમે એ ખુદાને ઓળખી શક્યા છો ! તમને કાનાવર શક છે !”

“મારા શૈક્ષણિક બાજીએ કનકલુપચન્દ્ર આ બાબતમાં ગુ-હેમાર હોવો જોઇએ. એવો મારો શક છે તમે તેની ઝડપી લો ! તેની બેઝ જુઓ ! તેના કપડા જુઓ, તમને પણ કનકલુપચન્દ્ર આ ધાતકી કર્મ કરનાર છે એની ખાતરી થશે !

મી. ચેટરજી આટલું સાબળતાજ એક ખીજ ઝોરડીમાં આવ્યા. અને એક પલંગ ઉપર મચ્છરફાનીમાં સુતેલા એક યુવાનને તેમણે

જાગૃત કર્યો અને તેને કહ્યું, "કનકલુપણ ! હું તમારી જડતી લેવા માયું છું ! તમારી બેગની ચાવી લાવો !" કનકલુપણે ચાવી આપતાં જ ચેટરજીએ તેની બેગ ખોલી નાંખી અને અંદરથી એક હજાર રૂપિયાની નોટો, એક છરો અને બે,હીથી બાંજાએકું એક ધોતર તથા ખમીશ જ.હર કાદયુ. આ પુરાવો જોતંજ કનકલુપણના કુર કમની બધાને ખાત્રી થઇ ગઇ. ચેટરજીએ તેને પૂછ્યું, "કનકલુપણ ! ખૂન કરતી વખતે તમે આજ છરો અને આજ કપડાં વપર્સા હતા કે ? તમે ચોરેલી રૂા. હજારની નોટ તે આજ કે ખીજી ?"

"કેવી ચોરેલી નોટ અને કાતું ખન ! મેં કોમત્રું ખૂન કર્યું નથી !" કનકલુપણ આકર્ષ પામતો બોલ્યો અને અનિમેષ દૃષ્ટિએ ચેટરજી પ્રત્યે જોઇ રહ્યો !

"તમે ખૂન નથી કર્યું તો આ છરો અને લોહીવાળા કપડાં તમારી બેગમાં ક્યાંથી અને શી રીતે આગ્યા ! સાચું બોલો ! તમે મુઠા માલ સાથે પગડાયા છો !"

"આ બનાવથી હું પણ આકર્ષ પામું છું આ વસ્તુએ મેં મારી આખી જિંદગીમાં જોઇ નથી. તેને હું માત્ર હમણાંજ મારા નેત્રો વડે નિહાળુ છું !"

"અં મર્યાદાજેન તમે આ કાલેજીએ હો ! પણ આ ખાત્રીશ મનુંછે !"

"તે તં માતંજ છે સાહેબ ! પણ તે ઉપર આ સૌશ્ચિતના ડાધા શી રીતે પડ્યા ?"

"તેની ખજર હવે થોડાંજ વખતમાં પડશે ! મેંદ કરો આને !" ચેટરજીએ હુકમ કર્યો, તેજ સાથે ખૂની પકડાયો !

પ્રકર:-૨ જી.

“મારો લાઘ નિર્દોષ છે.”

જન્મત આપું કરે તો એ, દયા જલ્લાદના દિલમાં,
સરોવરમાં રૂધિર, પયમાં મળેના ઝેરના બિંદુ ।
પ્રભુ આકાશથી આવી, સુધાની જો । કરે વૃષ્ટ,
છતાં પાપજ-આંતરથી, ટળે ના વેરના બિંદુ ।
થઈ શાને દયાધન । તેં કુટિલ આ વિશ્વમાં પાછી,
સુખથી વૈરની હસ્તિ, થયો કુર શું દયા સિંધુ ।”

ચેટરજીએ તન્નજ કનકલુપજને બંદિવાન બનાવી
હાથે અને પેલા મુદ્દમાલ વાળા ભેગ તેનાજ માથા
પર મૂકી તેને કસીમ બગ્ગર રોબર્ટ જેલ તરફ
રવાના કરી હાથે રાતીશબથુને તેજ વખતે કાંતે

વેલિસ રટ્ટીટમાં આવેલી ‘દયાનંદ હોસ્પિટાલ’માં સારવાર માટે
મોકલી દેતામાં આવ્યો.

પ્રજાતનું જન્મવાળું આ વખતે સસારમાં પ્રકટ થયેલું ચુકચું હતું,
આપુ કમલનયન પોતાના બન્ધ દિવાનખાનામાં બેસી મુખ પ્રક્ષાલન
વિધી કરી રહ્યા હતા તેમની પાછળજ હિચકાપર એક બાળા પોતાના
હસ્તમાં એક ચોપડી વાંચતી બેઠી હતી, તેની તરફ કમલનયન બાજુની

પીઠ હોવાથી તેઓ તે રમણીને નિહાળી શકતા ન હોતા, પરંતુ મુખ ઘોઘ જેવા તેઓ હઠવા તેવીજ તેમની દ્રષ્ટિ તે અળગા પર પડી અને તેમણે તેને પૂછ્યું “આહો કેમ શશિયાસા ! આજે અસારેજ કાંઈ અહીં આવી ! તારા બાઈના પરાક્રમની વાત તો તે સાંભળીને, કેવો કુલ દિપક દિકરો હતોયો ! બાઈ જેવા ધરના મુનીમનુંજ ખૂન કરી તેની નોટો ચોરી લીધી ! હાં કેવો કમખખત !”

“હાહાહા ! હું તેજ માટે આપની પાસે આવી છું, અને લાગે છે કે મારો બાઈ નિર્દોષ છે અને તે બિચારો વગર કામનો માર્યો જશે !”

“એ નિર્દોષ છે એનો તારી પાસે કાંઈ પુરાવો કે આધાર છે, શા ઉપરની કહે છે કે એ નિર્દોષ છે.” હાકાએ દયા દર્શાવવાને બદલે ક્રોધમાં આવીને પ્રશ્ન કર્યો.

પુરાવો છે મદ્યો ખૂનનો, ગુસ્તો કાઢો ક્રોધો છે !

હા “નિર્દોષ છે બધું” લવારો એ કરે શાનો !

હૃદય અવગ્રાહવા માટે, ન સચા છે ચયા કાંઈ.

ન કહેવાયે બલો માંને. ખુરો છે લોભ પેસાનો !

ન ઉજળું દૂધ છે સપળું : દયા દુનીયા તણા વસમાં,

પીળી વરતુ વિચોકો તે, બધું કચન નહિ માને !

“પરંતુ મારે મન સક્ષો પુરે છે કે મારા બાઈને હતો આ પાપ ખડવું સર્વથા અશ-યજ્જ છે !” તે નિર્દોષ રમણીએ પોતાના બધુના બચાવમાં સજ્જ નેત્રે ઉત્તર આપ્યો.

“બુખ્યાં રહે છે છનાં માળ્યા, કદિ સંતાન સિદ્ધોના,

ચરે છે ધસ ખેતરનું. ક્ષુધાના કૂર સતાપે !

વિરો ! હસ્તમાં ધારી, અમઠતી લોહ તલવારો,

સતિની દેહ પર હાથે, ચઢે શું અન્ધને પાપે

દુર્ધાવરમાં રજીવું બાપી, હગાહળ તે મુખ જમને,

દીડું છે કે ત્રિલોકે શું, ખરા આનંદથી માપે !”

“તારું મન શું તારા બાપનું કપાળ કહે છે ! તારા બાધ પાસેથી ગુન્હાના ચોકખા પુરવા મળ્યા છે, પછી તું શી રીતે કહે છે કે તે નિર્દોષ છે !”

“હાય ! હાય ! ત્યારે મારો બાધ, વિના વાંકે-વિનાપાપે મારો જશે, આપ તેને બચાવશો નહિ ! મને બાધ વગરની કરશો !” તે અબળાએ પોતાના નેત્રોથી જલ વર્ષાવતા રડતે હૃદયે કાકાને પ્રશ્ન કર્યો.

“હું તે શું કરવનો હતા ! સગકાર કાંઈ મારા બાપની છે કે તે મારું કશું માને ! એ તો જેવું દુર્યુ તેવું ભોમવશી !” કમલનયને જરાપણ દયા દરશ્યા વિનાનો નિર્દય હતાર આપ્યો.

“ના. ના. બાપુ ! તમે અમારા પર આમ હેકજ કર ન થાઓ ! અમે બંને માઆપ વગરના આ જગમાં અનાથ છોકરા છીએ. માઆપ તો અમને તાના મુકી મરજી પામ્યા છે. બાપને ઠેાણે તમે છો અને બાને ઠેાણે કાકાજ છે, તો તમે અમને ન બચાવશો તો કોણ બચાવશે ! અમારી ઉપર કોણ દયા દેખાડશે !” તે રમણી વધારેજ રડી પડી અને કાકાને મમલ સપ્તદેમાં વિનવતી હિંચકા પરથી હઠી હબ્બી સ્થ મધ, પરંતુ તેના આ આર્તનાદથી કમલનયનનું પાષાણ જેવું હેયું જરાપણ પીગળ્યું નહિ !

“જા શક્તિવાલા ! નીચે જા અને કાકાને કામે લાગ. બાળે કાલીચરણ આવ્યો નથી, તારા કાકી એકલા છે !” એમ કહી તે પાષાણ હૃદયનો પ્રકપ નીચે હતરી ગયો. તે રમણી પણ હતાશ વદને તેના પાછળ ચાલી ગઈ !

પ્રકરણ:-૩ જી.

હિટેકટીવ નિશાનાથ !

જીજીજીજી

જીજીજીજી

જીજીજીજી

જીજીજીજી

જીજીજીજી

જીજીજીજી

જીજીજીજી

જીજીજીજી

જીજીજીજી

જીજીજીજી

જીજીજીજી

જીજીજીજી

જીજીજીજી

જીજીજીજી

જીજીજીજી

જીજીજીજી

જીજીજીજી

જીજીજીજી

જીજીજીજી

જીજીજીજી

જીજીજીજી

જીજીજીજી

જીજીજીજી

જીજીજીજી

મ નિશાનાથ ! કલક-નેથી ક્યારે આવ્યા ?" કાસીમ ખજારના એક મહોલ્લામાં આવેલા બબ્બ મકાનના એક ઝોરડામાં જતો જતો સુધાકર બેઠો.

“આવો સુધાકર ! હું કાલેજ આવ્યો. કેમ છે અત્રેની નવાજુની ?” નિશાનાથે સુધાકરને અવકાર આપતા ઉત્તર દીધો અને પોતાના હાથમાંનું પત્ર ટેમ્બ પર મૂકી દધ માથે મુકેત્રી ખુશીપર તેને બેસવાની સચના કરી નિશાનાથની સામેની ખુરસી પર સુધાકર બેઠો અને તેણે તેને હૃદયથી કહ્યું. “કેમ તમારો કેસ હતેહમદ રીને પાર તો પડ્યો કે ની ?”

“હા, એ કેસની પૂર્ણાવૃત્તિ મધ્ય કાલેજ મધ અને કલકત્તાનું મારું કામ પૂરું થવાથી એકવાર ઘેર જઈ આવું એમ વિચાર કરી હું અહીંજ આવ્યો. હવે પાછું આ માસના છેલ્લા અઠરાડીઆમાં કાસી પુર જવું પડશે એવો સમય છે ?” નિશાનાથે ઉત્તર આપ્યો.

“નિશાનાથ ! હવે તમારે કેમપણ જગ્યાએ જવનું કાનૂન નથી, જુઓ, આવનું આ ‘આર્યમિત્ર’ લખને વચે, એટલે તમેને ખજાર પડશે ! અહીંજ આપણા જલ્લામાં એક બપોર ખૂન થયું છે, અને તે માટે સરકારે તમારી નીમજ્જક પણ કરી છે. રારદલુપણ કુપી પોલિસનું આ વખતનું ૧૦૦૦ રૂા. નું ધનામ પણ આ

ખૂન કેસ પુરતી રીતે શોધી કાઢનારને મળશે એમ નામદાર સરકારે જાહેર કર્યું છે ।”

“વળી પછું કાસીમ બજારમાં ક્યું ખુન થયું છે ।” નિશાનાથે ‘આયમત્ર’ પેપર પોતાના હાથમાં લઈ તેના પત્તા ફેરવતા ફેરવતા સુધાકરને પ્રશ્ન કર્યો.

“કાસીમ બજારમાં ખુન થયું નથી પણ કાસીમ બજારની પાસેજ આ-હા ખુનનાના એક બંગલામાં ખુન થયેલું છે, પરંતુ એ ખુન એટલું બધું અર્થ્ય કારક રીતે થયું છે કે કાંઈ કહેવાની વાત નહિ । ખૂતી મત્ર ખુન કરીનેજ આટલો નથી પણ તે પોતાની સાથે તેતુ મથુ પણ લઈ ગયો છે. કાસીમ બજારની સીવીલ પોલિસ આજે ત્રણ દિવસ થયા ખૂતી શોધી કાઢવાનો તનતોડ પ્રયત્ન કરી રહીએ પણ ને । ‘શો પનો લામનો નય ।’ સુધ કરે ઉત્તર વાલ્યો એટલામાં એક ષટવાળાએ સીલ કરેલું એક કવર આણીને નિશાનાથના હાથમાં મૂક્યું. નિશાન થેતે ફોડીને વચવા માંડ્યું. “ખુનના આયમત્રના બંગલામાં રજનીબાબુ નામક શેડીઆતુ ખુન થયું છે અને ખૂતી હજી સુધી પકડાયો નથી. એ બાબતમાં તમને જોડણી જોઈશે એટલા સહાયતા રજાનીક પેલીસ આપશે । માટે તમને લાજઈ એ ખુન કેસને ચાલે લેવો ।” નિશાનાથે આ હુકમ વાંચતાની સાથે તરતજ કપડાં પહેર્યા અને સુધાકરની સાથે તે નીચે ઉતર્યો.

પ્રકરણ:-૪ થું.

“હું ખૂની નથી !”

ધાકર અને નિશાનાથ બન્ને નીચે અવી રિક્ટોરીઆ
ભાડે કરી રોશન તરફ ગયા. સુધાકર કલકતા જવાની
ટ્રેન મળી ગયાથી તરતજ રવાના થઈ ગયો. પરંતુ
નિશાનાથની ખુલ્લના જવાની ટ્રેન આવવાને હજી
અરધા કલાકની વાર હતી એટલે તે પોતાના હસ્તમાંની વેલ્કિંગ સ્ટીક
હાથવેળા રોશન પોટફોર્મ પર આમથી તેમ ફેરા ફરવા લાગ્યો.
એટલામાં તેની દ્રષ્ટિ પ્લેટફોર્મ પર એક બાળુએ પોલિસને ઘેરીને
ઉભેલા એક લોડોના ટોળા ઉપર ગઈ. નિશાનાથે ત્યાં જઈ એ ટોળાની
વચ્ચે નિહાળ્યું તો તેને માલમ પડ્યું કે ત્યાં ચૌદ કેદીઓને સાથે લઈ
કેટલાક સિપૈયો ઉભા હતા સીપૈયોએ માથે ઠાળા રંગની ટે પી
હતી અને તેમણે શરીર પર મરમ વસ્ત્રો પહેરેલા હતા. ચોરોના હાથમાં
તેમજ પગમાં બપકર લોખંડની પ્રચંડ બેડીઓ નાંખેલી હતી અને તેથી
તેઓની વાતનાનો ઠંઠો પારજ નહોતો. લોખંડની પગ બેડીથી તેમને
ફરવા ફરવા માટે કેટલું દુષ્ટ પડતું હતું તે વાત માત્ર તેજ નિર્ભાંગી
મનુષ્યો જાણતા હતા. તે બધા કેદીઓનો વર્ણ સાવ કાળો હતો અને
તેમના મુખપરથીજ તેમના હૃદયો કેવા પાપથી પરિપૂર્ણ હોવાં જોઈએ
તેની તેમને અવગ્રહતાં તરતજ દેવના ચતી હતી, તેમની સાથે એક
અંગ્રેજ અમલદાર પણ હતો. અને ચોરો કોઈ પણ પ્રકારે નહાસી
ન જાય તેનો પુરનો બંદોબસ્ત રાખતો હતો. નિશાનાથ પણ આ

ટાળાં સાથેજ ને કેદીઓને અવશોકનો ત્યાં હમો રહ્યો ! એટલામાં પેલા યુરોપીયનની દ્રષ્ટિ નિશાનાય ઉપર પડી તેવોજ તે આગળ આવ્યો અને તેણે તેની સાથે શેઠહેન્ડ કરતાં કહ્યું. " આવો મી. નિશાનાય ક્યાં જાઓ છો ? "

"ખૂશના ખુન કેસનો ચર્ચ અને સોપવામાં આવ્યો છે ત્યાં જઈ હું !" નિશાનાયે ઉત્તર આપ્યો. સાહેબ નિશાનાયનો હાથ પકડી તેને પોતાની સાથે પેલા કેદીઓની પાસે લઇ ગયો નિશાનાયે પણ આ વખતે યુરોપીયન હાથનાંજ વસ્ત્રો પહેર્યા હતા તેના માથાપર મોટી ગોળ હેટ સોમતી હતી કાળા રંગથી વિરુદ્ધીત કરેલા હોબબુટ પગમાં પહેર્યા હતા અને આખી રંગના કાંઠા પાટકુરથી તેણે પોતાની દેહને શ્રુંખારી હતી. નિશાનાય જોયો ત્યાં જઇને હમો રહ્યો તેવાજ ત્યાં એટલા કેદીઓમાંથી એક કેદી હમો થઇ ગયો. એક હમો થયો એટલે તેને લીધે ખીજને હમા થવું પડ્યું કારણ કે તે બધાને હાથ કડી અને પગમેડી નાખી સાંકળી લીધેલા હતા. એક કેદીની સાથે કેદીઓની આખી હારનીહાર હમી થઇ ગઇ. નિશાનાયને નીહાળતાંજ પહેલાં જ કેદી હમો થઇ ગયો હતો તેના પ્રત્યે તેની દૃષ્ટિ ખેંચ થા સિવાય રહી નહિ ! કારણ કે તે કેદી ખીજ બધા કેદીઓ કરતા વધુ, રંગ, આકાર વર્ણ વગેરે દરેકજ બાબતમાં જુદોજ ઓળખાતો આવતો હતો. તેની વચ્ચે લગભગ અઢારથી વીસ વર્ષની લાગતી હતી. તેના ઉજ્જલ મુખ પ્રદેશની છટા રાહથી ઘેરાયેલી પૃથ્વીની માફક નિસ્તેજ બાસતી હતી અને આંખોમાં જણે પ્રત્યક્ષ નિરાશાનોજ નિવાસ થઇ રહેલો હતો, તેને અવશોકતાંજ નિશાનાય એકદમ આશ્ચર્યમાં પડી ગયો. કારણ કે તે કેદીઓ બધાજ સેન્ટ્રલજેલમાં લઇ જવાના કેદીઓ હતા

અને સેન્ટ્રલજેલમાં જે કેદીને આર વર્ષ કરતા વધારે સમયની શિક્ષા થતી તેનેજ લઈ જવામાં આવતા હતા પેલા નાનકડા બાલયુવાને એવો કયો બચકર યુન્હો કયો હશે તેની તેને લેશમાત્ર પણ કલ્પના થઈ શકી નહિ. તે મનમાં ને મનમાંજ એ બાલ યુવાને કરેલા યુન્હાની તકે પરંપરાયી તપાસ કરવા લાગ્યો. અને તેણે મનમાંજ ને બાહ્ય આવે બચકર યુન્હો કદાપિ પસ કરી શકે નહિ એવો નિશ્ચય કરી લીધો, બીજો, બીજો પળે તેની વૃત્તિઓ ફરી ગઈ અને તેને તે બાળકે યુન્હો કયો હોયો જોઈએ એની શક્યતા બચુવા લાગી.

“કમળનું પુષ્પ અવલોકો, સુમધી આપનું આતિશે,
છતાં તે પંકમાં પોતે, બધું આકુષ્ય માળે છે.
હઠારો માનવી જેને, બને છે મુગ્ધ અવલોકો,
મુલામે છે બધાં કાંઠાં, જમન આપું નિહાળે છે.
નયનને મસ્ત કરનારી, કળીઓ કેવલાં ફેરી,
વસે ત્યાં સર્પ જે વિપથી, જીવન સહુના પ્રમળે છે !”

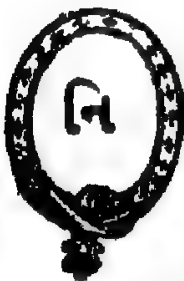
આ વિચારો આવતાંજ નિઃશ્વાસપૂર્ણ મનમાં તે બાલ કેદી પ્રયત્નો ઉપજેલો અનુરાગ નષ્ટ થઈ ગયો અને બધા કેદીઓની માફક તેના પ્રયે પણ તેને ધૂણી ઉપજવા લાગી !”

પ્રકરણ:-૫ મું.

ખુનીની તપાસમાં !

ન કાંઈ પાપ દુષ્ટર્થો, ન હાથો લોહીથી ખરડયા.
છતાં દુખ દર્દથી દુનિયા, અનુલ કળે સહે છે કાં !
શીતલ જલ સર્વને પાતા, દયાવાળા શ્રીમંતોની,
પ્રભુ ગુસ્સે બની મિલકત, વિના વાંકે દહે છે કાં !
ગીતાના માન જ્યાં રહે, તૂટે જ્યાં પ્રજ્ઞાના વાદો,
પુનિત આશ્રમ વિષે એવા, નદિ પુર લે વહે છે કાં !

શાનાથે ખિન્ન હૃદયથી પેલા બાળક પરથી પોતાની
દ્રષ્ટિ ફેરવી નાંખી છતાં તે બાલક અનિમેષ નયને તેના
તરફ જોઈ રહ્યો. આ દ્રશ્ય નિહાળતાં જ નિશાનાથને
એવી આશંકા થવા લાગી કે, “આ બાલકેદી કાંતો
મને જોળખતો હશે અથવા તેની મને કાંઈપણ કહેવાની ઇચ્છા હોવી
જોઈએ.” આ વિચાર પોતાના મનોમત ચતાં જ રહે તે બાળકને પુછ્યું,
“છેકરા ! તારું નામ શું છે ?”

“મારું નામ કનકશુભ્રુ છે સાહેબ !” તે બાળકે ઉત્તર આપ્યો.

“છેકરા ! તે નાની વયમાં આટલો બધો કયો ભયંકર ગુન્હો
ભયો છે કે જેની સખ્ત શિક્ષા પામી તારે કાસમુઢે જવું પડે છે !”
નિશાનાથે પૂછ્યું.

“મને સાહેબ ! ખુનના ગુન્હા માટે પકડવામાં આવ્યો છે પણ હું જાણતો નથી કે હું કેટલે અંશે ગુન્હેબાર છું તે । હું ફાસીને લાકડેબ લટકી જઈ અને માર્ગ નામ આ જગતમાંથી સદાને માટે વિદુષ્ઠ થઈ જાય એવા અચકર દમામાં મને સપડાવવામાં આવ્યો હતો, પણ સુખ-
એ મરણ પથારીએ પડેલો તે માણસ મરતા અચી ગયો એટલે હું ફાસીને લાકડે લટકતો રહી ગયો, અને માત્ર કેટલાક વર્ષની કેદની સાજા અને મળી છ. મારા પ્રત્યે દેવો કરનારનો ઉદ્દેશ ધૂળ મળી ગયો અને તે દવાધન પ્રભુ એ મારી રક્ષા કરી ।” તે બાલક પોતાની વિતરક વાર્તા કહી સંભળાવી.

“જમત અન્યાયથી જોતો, પિડા નિર્દોષ પામે છે.

અર્થાં અવધી પછી આતે, પ્રભુજી રહાયતા આપે !

દમાના હંબને તોડી, જીવન ફુટે તથા ફાડી,

સ્વર્ધમે સર્વને જોડી, ફાળીના કષ્ટને કાપે !

પ્રભુ દુનિયા વિશે ના ! ના ! નથી એવું ગણે તેને,

પુરો પરીચય કરાવીએ, અતુલ અગ્નિને માપે !”

“તારાપર કાંઈ એવો ખોટો કેસ હતો કરવ નું પ્રયોજન !” નિશાનાચી પ્રશ્ન કર્યો:—“જા માટે કેટલું નહિને તુંજ આવા દમાનો ભોગ થઈ પડ્યો ?”

રચી છદ્મ ભેદ આ આવા, દગથી દેવ સંતાપી,

અધર્મે ધર્મ હણવાનું, બતાવો શુ પ્રયોજન છે.

મૂકી શયતાનને આધે, ન તેને લેશ સંતાપી !

સરળ સાધુ સ્વધર્મને, સતાવો ! કાંઈ કારણ છે ?

“એવું કારણ મારો પૈસો છે. દુર્ભાગ્યે મારા માઆપ લાખે રૂપીઆની દોલત નડી આ સસારમાંથી સદાને માટે વિદુષ્ઠ થઈ ગયા છે. તે સધળા મિલકત પોતાનેજ મળે એવી દુર્ભાગ્યનાથીજ વેસાના લેલ

ને વચ્ચે થઈ મારા એક સગાંએજ આવું કામ કર્યું હશે !” તે બાલકે નિશ્ચિનાથના પ્રશ્નો ઉત્તર આપ્યો.

જગત નિજ ધમને સાગી, બનીને બહારા રાગી,
હળહળ હાથથી માગી, પીએ છે દ્રવ્યને માટે.
સમાંના કંઠને ક પી, સ્વજન તેને દગો આપી
હૃદયમાં ઝેરને રચાપી, વળે છે દ્રવ્યને વાટે.
મણી ધન એજ સુખ સાચુ. તજીને પ્રેમ અંતરનો,
લુભર્ભોનાં કરી ખાડા, અહાહા ! દ્રવ્યને દાટે !”

“તે તારા સગાનું શું નામ છે અને તારા તેઓ શું સગા થાય છે !

“તે મૃહસ્થ મારા સગા કાકાજ થાય છે અને તેમનું નામ કમલનયન બાપુ છે, કદાચ તમે પણ તેને ઓળખતા હશે, હિસ્ટિંગ્સ શેડપર તેમનું મકાન આવેલું છે !”

“ઠીક છે; હું આજ તો જોડે છું પણ મને વખત મળતાંજ હું તારો આખો કેસ તપાસી જોઈશ અને જો તું મિત્ર ગુન્હેગારજ માલમ પડશે તો તારી સજામાં ઘટાડો કરાવવા અથવા તે તદ્દન માફ કરાવવા બનતો પ્રયત્ન કરી જોઈશ. “નિશ્ચિનાથે ઉત્તર આપ્યો.

એટલામાં ખુલના જવાની લોકલ ટ્રેન આવીને ઉભી રહી. મી. નિશ્ચિનાથ સાહેબ સાથે શેક હેન્ડ-કરી એક ડબ્બામાં બેસી ગયા. તરતજ ટ્રેન ભાંચી સ્ટાર્ટ થઈ. પંદર મિનિટમાં નિશ્ચિનાથ ખુલના સ્ટેશનને આવીને ઉતર્યો. સ્ટેશનપર વિક્ટોરીઆ ઉભી હતી. તેણે એક વિક્ટોરીઆ બોંડે કરી અને જે બમલામાં ખુન થયું હતું તે જગલા તરફ ખુનીની તપાસ માટે રવાના થયો.

પ્રકરણ:-૬

ખૂન નહિ પણ આપઘાત !

ચઢી પુર મામ આખાનો, વિલય જળમાં કીધા કડે,
પછી જળ બંધ ચણવાના, કર્યાં લાખો પ્રવત્ને શું !
લઢી જલ્લાહની સાથે, શુભાભ્યો પ્રાપ્તને અંતે,
ખુનીને ખોળવા માટે, કીધાથી ખુમ મલ્તે શું !
પડી જળ દેવને હરતે, મથોઃ જીવ દેહ તે છોડી,
પછી એ શુભ કાવા, સંમંદો તો લાખજત્ને શું !

ખૂનના મામ જો કે મોટું ચહેર નહોતું છતાં તેની રમણીયતા કોઈ પણ પ્રકારે કમી નહોતી. કુદરતની સૌંદર્યતાના ત્યાં પ્રત્યક્ષ દર્શન થતા હતા અને તેથી કાસીમ બગરના ધણા શ્રીમંતો અને અમલદારો પોતાના નિવાસ-ગૃહો અને બંગલાઓ ખૂલનામાંજ રાખતા. ખુલનામાં જે બંગલાની અંદર ખૂન થયું હતું તે બંગલો એક માત્રને પાદર આવેલો હતો એ બંગલાની આરે જાણુએ મોટું વિશાળ કમ્પાર્ટ્મેન્ટ દ્રષ્ટિગોચર થતું હતું. તથા તેની અંદર જ્યતજ્યતના દુધ વૃક્ષોને રોપવામાં આવ્યા હતા. આ બનોહર સૌભા અવલોકનો નિઃશંકાય ધીમે ધીમે પગલાં ભરતો તે બંગલામાં પહોંચ્યો. આખો બંગલો તથા કમ્પાર્ટ્મેન્ટ સંપૂર્ણ આ વખતે કેવળ શાંત હતું એક પણ માણસ ત્યાં હરતો હરતો નિકાળી ચકાતો નહોતો, આ સંપૂર્ણ ક્ષણ જોતો જોતો નિઃશંકાય તે બંગલામાં પેડો, બંગલામાં આવેલા એક બન્ન દિવાનખાનામાં

વચ્ચોવચ્ચ ખુરસી નાખી એક પોલિસ અધિકારી બેઠો હતો, અને તે એજ ખુન સંબંધી તપાસ કરતો હતો. નિશાનાયને તેણે જોળખ્યો નહિ પરંતુ તેના પેલાક પરથી તે કાંઈ પોલિસ અધિકારી હશે એની તેને દૃષ્ટિ પડી, તેણે તરતજ પોતાની પાસેની એક ખુરસી પર તેને બેસવાની મુજબ કરી નિશાનાય ત્યાં બેઠો અને તેણે પોતાની જોળખાણુ પેલા પોલિસ અધિકારીને આપતા જે હુકમને આધારે તે અત્રે તપાસ કરવા આવ્યો હતો, તે હુકમ પણ કાઢી તેને વંચાવ્યો? આ હુકમ વાંચતાંજ તે પોલિસ અધિકારીએ પોતાના મુખ પર આક્રું સ્મિત ફરકાવતા નિશાનાયને કહ્યું, “આશો કે તમે પોતેજ આ તપાસ માટે અહીં આવ્યા એથી મને ધણેજ સંતોષ થાય છે. કારણકે એ કલાક થયા હું આ કેસ સંબંધીની માથાફાટ કરું છું પરંતુ મારાથી તેના કશોજ નિર્ણય કરી શકતો નથી. હવે તમેજ આ કેસ હાથમાં લીધો છે એટલે ખુની પકડાઈ જશે અને તેને સુયોગ્ય શિક્ષા મળે. કે નિશાનાયે એનો ઉત્તર આપ્યો નહિ, તેણે માત્ર એટલાજ શબ્દોનો ઉચ્ચાર કર્યો “આશો જે ગૃહસ્થનું ખુન થયું હોય તેની દેહ ક્યાં પડી છે તે મને બતાવો ?”

“હા, આશો કે મેં તે મૃતક દેહને અઘાપી પર્યન્ત જેમની તેમજ રાખી મૂકી છે તેને જરા પણ આધી પાછી કરી નથી એટલે તમારે તેના દર્શનથી જે અનુમાનો કરવા હશે તે ખુશીથી કરી શકાશે !” પેલા પોલિસ અધિકારીએ ઉત્તર આપ્યો અને તે સાથેજ તેઓ બંને ઉઠીને જે ઓરડામાં ખુન થયું હતું તે ઓરડામાં ગયા. જે ઓરડામાં પેસાતાંજ તેઓ આશ્ચર્યમાં લિન બની ગયા. પ્રસ્તુત ઓરડા પુષ્પળ શ્રુંગારોવડે શ્વશુરવામાં આવ્યો હતો. તેમાં જાતજાતના પુષ્પના

કુંડાએ ને એવી ખૂબીથી મૂકવામાં આવ્યા હતા. કે જાણે આખો
 ઝોન્ડો ઝાડોથી ભરાઈ ગયેલો હોય એમજ લાગતું હતું, આ કુંડા-
 ઝોની મધ્યમાં-જરાજર વચ્ચે એક સુંદર છત્રદાની યુક્ત પલંગ પાથરેલો
 હતો અને તેના પર એક માણસની મૃતકદેહ પડેલી હતી. પરંતુ
 અશ્વર્ય જેવું એ હતું કે તે માણસનું મૃત્યુ ત્યાંથી કાપીને કોઈ અન્ય
 સ્થળે લઈ જવામાં આવ્યું હતું. પલંગપર પાથરેલી આદર લોહીથી
 ભિંંગાઈ ગયેલી હતી અને તે પરથી લોહીના છાંટા છેક નીચે ગળી
 પડેલા સ્પષ્ટ દેખાતા હતા. તે મૃતક સ્થળના શરીરપર ખીંજે એકપણ
 આધાત થયેલો દેખાતો નહોતો, માત્ર ગળું જુદું પાડવાના ઇરાદાથીજ
 છુતીઓએ તેનો કંઈ કાપી નાખ્યો હતો. ધા માંડ મોટા લોખંડના
 છરાનો થયેલો હોવો જોઈએ એવી કદપના અવગોઠનારના મસ્તિકમાં
 અર્ધિર્બુત થતી હતી ! નિશાનાથે એ છરો શીઘ્ર કાઢવાને માટે આખા
 ઝોરડામાં તપાસ ચલાવી પરંતુ કોઈપણ સ્થળે તેને છરો અથવા
 પિસ્તોલ કંઈપણ હથિયારો હાથ લગ્યા નહિ ! નિશાનાથે તે સ્થળ
 હંપરના વચ્ચે બહાર કઢાવ્યા અને તેના કોઠનાં બધા બળવા તપાસી જોયા !
 પરંતુ તેમાંથી પણ કાંઈ પુરાવો હાથ આવ્યો નહિ. બંગલામાંના
 કપાટ, પેટી ટેમલ વગેરે બધા નિશાનાથે વારંવાર તપાસી જોઈ
 પરંતુ એક પણ પેટી કે ત્રિજેરી ફેડવાને પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો
 હોય તેમ લાગતું નહોતું એ પરથી તે એવા નિશ્ચયપર તો
 આવીજ ગયો કે પ્રસ્તુત ખૂન કરવામાં છુતીઓનો હિદ્દેશ પૈસા મેળવ-
 વાનો અથવા ધાડ પાડવાનો તો નથીજ. માત્ર તેમણે ખૂન કરવાના
 હિદ્દેશથીજ આ કામ કરેલું હોવું જોઈએ. હવે જે ગૃહસ્થનું ખૂન થયું
 છે તે માણસ મોટો લક્ષાધિપતી છે, એટલે તે ગૃહસ્થ બહુમાસો સાથે

વેર બાધે એ વાત પણ સર્વથા અશક્યજ છે. અર્થાત આ કેસમાં બંને ભાગે તેા એમજ બન્યું હોવું જોઈએ કે મરનાર શેઠને કાંઈ ગૃહસ્થ જોડે કાંઈપણ કારણસર વેર હોવું જોઈએ અને તે વૈરની પૂરતી કરવાજ તેણે બદમાસો પાસે મરનાર ગૃહસ્થનું ખૂન કરાવ્યું હશે ! અથવા જો મારું તે અનુમાન ખોટું હોય તો આ ખૂન નહિ પણ આપઘાત હશે ! આમ અનુમાનપર આવતાંજ નિશાનાય અને પેલો પોલીસ અધિકારી બન્ને બહાર આવ્યા અને જો રથજે પ્રથમ ઉપરોક્ત પોલીસ કન્સ્ટેબલર બેસીને તપાસ ચલાવતો હતો ત્યાંજ બેઠા !

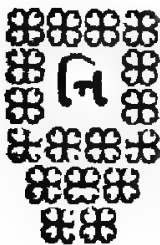

પ્રકરણ:-૭ મું.

ખૂની કોણી.

સમાં રનેહી સુમિત્રોના, પરસ્પર સ્નેહને તોડી,
અરે શકા ! જમત આખું, પલકબરમાં નચાવે છે !
પતિના હસ્તથી પત્ની-તણા કઠો ચીરાવીને,
અરે શકા ! અધમજનને, બણી વેળા બચાવે છે !
મરીબતા શીરપરે ચોરી, વિના વાંકે ચઢવીને,
અરે શકા ! શ્રીમતોને, છુટોના ધન પચાવે છે !

નિ

શાનાય અને પેલો પોલીસ અધિકારી ત્યાં આવીને બેઠા તેવોજ એક માણસ આવીને તેમની આગળ ઉભો રહ્યો, તેને નિહાળતાજ નિશાનાયે પૂછ્યું, “ કેમ શું કામ છે, ક્યાંથી આવે છે ! ”

“એ આ બંગલાનો રક્ષક છે અને આજ માણસે મને પ્રથમ ખુન થયાની ખબર આપી હતી. હવે તમારે જે માહિતી મેળવવી હોય તે આ માણસ પાસે મેળવો. તે તમને જોષ્ટી માહિતી પૂરી પાડશે.” પોલીસ અધિકારીએ નિશાનાચને બવામ આપ્યો અને તે માણસને નિશાનાચની સામે બેસવાની સૂચના આપી. એ માણસનું નામ વિદુલ હતું અને તે બંગલામાં માળીનું કામ કરતો હતો. નિશાનાચે તેના પ્રત્યે એકવાર દૃષ્ટિપાત કર્યો અને તેને પૂછ્યું.

“આ બંગલાના માહીકનું નામ શું?”

“રબનીચંદ્ર જાગીરદાર.”

“જેનું ખુન થયું છે તે જાગીરદારના શું સમા થાય?”

“સાદેખ. જાગીરદારનું પોતાનું જ ખુન થયું છે.”

“જાગીરદારનું પોતાનું જ ખુન થયું છે એ તે કેવી રીતે જાણ્યું? તેમનું ખુન કરે એવો કોણ હોવો જોઈએ?”

“ખૂની કોણ છે તે તો હું જાણુને. નર્થી પણ ખુન મારા શેઠનું જ થયું હોવું જોઈએ એ બાબતમાં તો શંકા નથી.”

“તને શેઠનું ખુન થયાની કેવી રીતે ખબર પડી?”

“હું દરરોજના નિયમ પ્રમાણે સહવારે ઉઠ્યો અને ચઢા તૈયાર કરીને તેમને આપવાને માટે શેઠ જે ઓરડામાં સુતા હતા તે ઓરડામાં ગયો. પણ ત્યાં શેઠ મારી નબરે પડ્યા નહિ એટલે હું મારે ખીજે કામે વળ્યો.”

“તુ જ્યાં ખીજું શું કામ કરે છે?”

“હું બંગલામાં સાહસિક કરવાનું કામ કરું છું તે પછી અહીંના ઝાડોને પાણી પાષ જળરે જઈ શેઠને માટે હોટલમાંથી ભોજન લઈ

આવું છું, સાંઝે પાછી સાફસફ કરી પથારી પાથરી હું અહોંજ મારા
ઝોરડામાં સુધ જાવું છું ।”

“તારો ઝોરડો ક્યાં છે ।”

“હરવાળની પાસેજ એક ઝોરડાનું ઘર છે તે ! ત્યાંજ હું રહું છું.
કારણ કે હરવાળનું કામ પણ મારેજ કરવાનું છે ।”

“શેઠને તું ચઢા આપવા ગયો પણ શેઠ ન મળ્યા એટલે તેં શું કર્યું ।”

“પછી હું બીજા ઝોરડા સાફસફ કરવા ગયો ।”

“તને ઝોરડા સાફસફ કરતા કેટલો સમય થયો ।”

“આશ્ચર્ય વીસેક મિનીટ ।”

“તે પછી તેં શું કર્યું ।”

“હું ચઢાનો કપ ગરમ કરીને ફરી શેઠના સુવાના ઝોરડામાં ગયો
પણ તે નખને પણ ત્યાં શેઠ નહોતા, મેં એમ ધાર્યું કે તેમને નહાતાજ
વાર લાગી હશે તેથી હું તેમને નહાવાના ઝોરડામાં જોવા ગયો પણ
મેં તે ઝોરડો તો ઉપાડોજ પડેલો જોયો એટલે ચઢાનો કપ હાથમાં
લઈ મેં શેઠને શોધવા માંડ્યા ।”

“આમ કોઈવાર બનેલું ખરું વાર ।”

“હા, બહુ વેળાએ બને છે, કારણ કે મારા શેઠને નહાતા બહો
વાર લાગે છે પણ આજે મેં નહાવાના ઝોરડાનું બારણું ઉપાડું
જોયું એટલે શેઠને બધા ઝોરડામાં શોધવા માંડ્યા ! પરંતુ કોઈપણ
ઝોરડામાં શેઠ મળ્યા નહિ ત્યારે છેવટે જે ઝોરડામાં ફૂલનાં ફુંગ
ગાંઠેલા હતા તે ઝોરડામાં હું જોવા ગયો ।”

“તમે એ ઝોરડામાં સૌથી દેલ્લા શા માટે ગયા ।

“કારણ કે શેઠ સુવાને માટે તે ઝોરડો કદાપી પશુ વાપરતા નહોતા. તેમાં તો કાષ્ઠકજ વાર જઈ માત્ર કુલના કુડાઓ કેવી હાલતમાં છે. ટેટલુંજ જોતા હતા એટલે તે ઝોરડામાં શેઠ ગળે ઝેરો સંભવ ન હોવાથીજ હું તે ઝોરડામાં ગયો નહિ.”

“ત્યારે એ ઝોરડો આટલો બધો સુદરશા માટે બનાવવામાં આવ્યો છે અને તેમાં પક્ષમ રાખ્યો છે તેનો શું ઉપયોગ કરવામાં આવે છે.”

“રજાને દિવસે ગરમીની મોસમમાં શેઠ તે ઝોરડામાં સુએ છે અને તેટલાજ માટે તે ઝોરડો પશુ તેમણે આટલો બધો સુદર બનાવડાવ્યો છે. એ ઝોરડામાં જતાંજ મારા પેટમાં બચકર દાસકો પડ્યો. મેં પક્ષંગપર પાથરેલી ચાદર લોહીમાં ગળાતી ચઝેલી જોઈ અને તે પરથી છેક લોહીના ટીપાઓ નીચે પડેલા જણાતા હતા તે પશુ મેં જોયા. મેં પાસે જઈને બરાબર ધ્યાન આપીને નિહાળ્યું તો મને જણાયું કે ખૂન કરીને ખૂંટીઓ મારા શેઠનું માથું પશુ કાપીને લઈ ગયા છે એટલે હું હેઝકામ ગયો અને મારાથી એ ચાર તો ચિમો પણ પડી ગઈ. હું તેવોજ બચથી ચરચરનો બહાર આવ્યો અને બહાર આવી બૂમ બૂમ કરવા લાગ્યો.”

“તારી બૂમ સાંભળીને અહીં કોણ કોણ દોડી આવ્યા હતા.”

“બંગલામાં મારા સિવાય બીજા ત્રણ નોકરો રહે છે તે બધા દોડી આવ્યા. મેં તેમને શેઠના ઝોરડા તરફ આગળી બતાવીને અંદર જઈને જોઈ આવવાને સૂચના આપી કારણ કે આ વખતે હું ધણી મબરાક ગએલો હતો અને મારાથી કાંઈપણ ઉચ્ચાર સરખોયે થતો નહોતો.

“આ બંગલામાં તારા શેઠ સિવાય બીજા કેટલા માણસો રહે છે.”

“બીજું કોઈ નહિ, શેઠ એકલાજ બંગલામાં રહે છે.”

“તારા શેઠના લગ્ન થયા છે કે નહિ વા.”

“તે સાહેબા હું ચોક્કસ જાણુનો નથી પણ ધણેભાગે તેઓ કુંવારાજ છે !”

“તારા શેઠને અહીં મળવા માટે કોઇ આવતું હતું.”

“ધણીખરી વખત પુષ્કળ માણસો આવતા હતા !”

“તેઓ કોણ કોણ હતા શું ધ ધો કરતા હતા અને ક્યાં રહેતાં હતા ? તથા અહીં શા માટે આવતા હતા તે તું જાણે છે !”

“નાજી, તેઓ ક્યાં રહે છે અને શું કરે છે તે પણ હું જાણતો નથી અને અત્રે શા માટે આવતા હતા તેની પણ મને ખબર નથી માત્ર તેઓ વારંવાર અત્રે આવતા ત્યારે મારી દૃષ્ટિએ પડતા હતા !”

“વારં તું જે માણસોને અહીં આવતા જતા જાણતો હતો તેમાં કોઇ સ્ત્રી ન આવતી હતી કે બધાજ પુરૂષો હતા !”

“બધા પુરૂષોજ હતા. માત્ર તેમાં એકજ સ્ત્રી હતી અને વારંવાર તે એક માણસ સાથે મારા શેઠને મળવા આવતી હતી !”

“વારં, જે માણસો અહીં આવતા હતા તેઓ રાત્રીના સમયે અહીંજ રહેતા હતા ?”

“નાહિ, રાત્રે કોઇપણ માણસને મેં અહીં રહેતાં જોયાં નથી. તેઓ બધા લગભગ આઠ દશ વાગે રાત્રિ થતાંજ પાછા આવ્યા જતા ! રાતની વખતે નો મારા શેઠ સિવાય અહીં કોઇ પણ રહેતું નહોતું.”

“તારા શેઠ શું ધ ધો કરે છે !”

“તે મને ખબર નથી, પણ એટલી વાત હું જાણું છું કે કાસીમ ખજારની એક મોટી ઓફિસમાં તે કાંઈ કામ કરે છે દરરોજ સહવારે દશ વાગે તેઓ અત્રેથી જમીને જાય છે અને સાંજે પાંચ વાગે પાછા આવે છે તેમને કોઇ કાંઈ સમયે ઘેર આવતા દસ દસ પણ મહ જાય છે !”

“તેઓ માડીમાં જાય છે કે પત્રે આવતા !”

“સ્ટેશન સુધી તો ધરની ગાડીમાંજ ગય છે, પછી સ્ટેશનથી કાસીમ બજારની ટીકીટ લઇ ટ્રેનમાં બેસી ઓફિસમાં ગય છે અને સાંજે પાછા ટ્રેન મારફત સ્ટેશને આવી ધરની ગાડીમાં બેસીનેજ ઘેર આવે છે. બંધો અને ઓફિસ એ બે જગ્યા સિવાય તેઓ ખીણ જગ્યાએ જતા નથી !”

“તું કહે છે કે શેઠના મિત્રો અહિં દિવસેજ તેમને મળવા આવતા હતા પણ તારા શેઠ તો દિવસે ઓફિસે જતા હતા ત્યારે તેમના મિત્રો અહીં શેઠની ઝેરહાજરીમાં આવીને કોની તારી સાથે વાત કરતા !”

“ના, શેઠ ઓફિસે હોય તે વખતે તેઓ અત્રે આવતાજ નહિ પણ રજાને દિવસે અથવા આડે દહાડે જે વખતે શેઠ ઘેરે હોય ત્યારેજ તેઓ આવતા હતા, કેટલીકવાર શેઠ તેમની સાથે બિહકટોરીઆમાં ફરવા પણ જતા. અને કેટલીકવાર શેઠના મિત્રો શેઠની સાથે અહીંજ જમતા પણ ખરા !”

“તારા શેઠને આટલા બધા મિત્રો મળવા આવે છે તેમાંથી તું કોઇને ઓળખી શકશે ? કોઇને ઘેરે તને મોકલ્યો હોય તો તારાથી જઇ શકાય કે નહિ વાદે !”

“ના સાહેબ ! આંખે દેખવાથી હું તેમાંના ધણીખરાને ઓળખી તો શકું પણ તેમાંથી એકતું પણ ધર તો મેં જોયું નથી.”

“ઠીક છે; જા હમણાં ચલ્યો જા. પાછો ખેલાવું ત્યારે આવજો !”

નિશાનાથનો આટલો હુકમ થતાજ તે માણસ લાંથી ચાલતો ચલ્યો, મરીબ ગિયારા ત્રિદશને તો જાણે જમદેવની જળમાથી છૂટ્યા નેટશે આનંદ થવા લાગ્યો, માત્ર નિશાનાથજ ત્યાં પોતે મેળવેલી વિમત પરથી ખૂતી કાણુ હશે એ સંબંધમાં થોડા અનુમાનો ગાધતો બેસી રહ્યો.

પ્રકરણ:-૮ મું.

વિચિત્ર પત્રો !

****

—❀❀❀—

***
નિ

***

***

***

***

***

***

***

***

***

***

***

***

***

***

***

***

***

***

જ્ઞાનાથ ત્યાં બેઠા બેઠા અનેક અનુમાનો કરવા લાગ્યો, તે પાછો ઉઠ્યો અને જે ઝોરડામાં શયન પડેલું હતું તે ઝોરડાની બારીક તપાસ કરવા લાગ્યો. તેણે ત્યાં મૂકેલા બધા કપડાં બોલી નાખ્યા અને અંદરથી મળતી વસ્તુઓ બરાબર ધ્યાન પૂર્વક અવલોકવા લાગ્યો. એટલામાં તેના હસ્તમાં એક કવર આવી ગયું. કવરની અંદરથી ચાર પાંચ પત્રો નીકળ્યા નિશ્ચિનાથ તે પાંચનાં પાંચનાં ફિકમૂઠ બની ગયો. એ બધા પત્રો એક જોના લખેલા હતા અને તેમાં એવી વિચિત્ર આખતો દર્શાવેલી હતી કે તેથી ખૂબના ખૂબકેસનું કારસ્થાન કેટલું બધું વિશાળ છે તેની તેને કદપતા આવવા લાગી. એ બધા પત્રોમાં એક પત્ર ધણે અમત્વનો હોવાથી નિશ્ચિનાથે તેને પોતાની બેગમાં મુકી દીધો, એ પત્ર નીચે પ્રમાણે હતો :

"હું જત્રે બચંકર કેદીની દશામાં પડેલો છું. શાળામાંથી બહાર જવા આવવાને અને ખીલકુલ સમય પ્રાપ્ત થતો નથી, કારણ કે કાકાએ અને સખ્ત પહેરામાં રાખી છે અને તેઓ મારી સાથે હંમેશાં પોતાના એક બેડાને રાખે છે. મારા દુખની હવે અવધી થઈ છે. આ સંસારમાં મારો સજો! માત્ર એક કનકશુભળ મારો બાપ છે તેજ છે ! પણ મારા અને પણ દમાથી દુખી કરવામાં બાકી રાખ્યો નથી. જો કે મારા કાકાની ધારણા સર્વાંસે જીભૂત થઈ નથી, પણ તેઓ મારા

બાકને લાંબી મુદતની સગ્ન અપાવી શક્યા છે. કાકા મને એમ કહે છે કે તમે જે દી સાક્ષી આપીનેજ મારા બાકને કેદમાં ન ખાડ્યો છે, વખત આવે મિત્રો પણ વૈરી થાય છે ! મને તો કાંઈ સમજ પડતી નથી, હવે કાંઈ જગ્યાએ ન્હાસી જવું એવો મારો વિચાર છે !”

લી. શશિઆલા.

આ પત્ર વાંચતાં નિશાનાથના મનમાં નવા નવા વિચારો ઉદ્ભવવા લાગ્યા. કનકલુપણને તેના કાકાએ સગ્ન કરાવ્યાની વાત નિશાનાથે કાસીમજમરના રોશન પર સુમળી હતી અને તેણે કનકલુપણને નજરે જોયો પણ હતો, આથી તેને સંપૂર્ણ ખાત્રી થઈ કે કનકલુપણને કેદ કરાવવામા તેના કાકાનોજ હાથ હોવો જોઈએ. ઝોટલામાં તેને બીજો પત્ર મળ્યો. તે પત્ર વાંચતાંજ નિશાનાથને એક પ્રકારનો અદ્ભુત આનંદ થયો.

“આજે તમોને હું આ છેલ્લોજ પત્ર લખું છું. મેં મારા કાકાની પાસે તમારું ખુન કરવાની પ્રતિજ્ઞા કરી છે અને આજે તે કામ પાર પાડવાને માટે હું તમારા જંગલમાં આવવાની છું. મારે હાથેજ તમારું ખુન કરાવવું એવો મારા કાકાનો અતિશય અગ્રહ છે. આ પત્ર મેં તમને ગમે તેમ હતાવળમાં લખી નાખ્યો છે !” શશિઆલા.

પ્રત્યુત્તર પત્ર નિશાનાથના હસ્તમાં આવતાં તેને આખો ખુન કેસ પકડવો સહેલો થઈ ગયો. કારણ કે શશિઆલાને તેના કાકાનો રજની-કાન્ડનું ખુન કરવાનો અતિશય અગ્રહ હતો એ પરથી એમ સ્પષ્ટ જણાતું હતું કે રજનીઆપ્તનું ખુન કરવામાં તેણેજ અગ્રમાનો કામ કરેલું હતું અને શશિઆલાના અથવા કોઈ બીજાના હસ્તે પણ કેમલનથનના અગ્રહથીજ રજનીઆપ્ત માર્યો ગયો હતો. આ અનુભવોપર આવતા તેણે ફરી વિકૃતને બોલાવ્યો અને તેને કહ્યું:-

“વિદુલ ! તારા શેઠના શયને આ ઝોરડામાંથી આમ બહાર બહાવવામાં લાઇ આવ અને આ ઝોરડામાં સુવાડ.”

વિદુલ નિશાનાથનો દુકમ મળતાંજ તે ઝોરડામાં ગયો. અને પેલા શયને ઉચકી લાવવાને માટે તે પ્રયત્ન કરવા લાગ્યો, એટલામાં અચાનક તેની દ્રષ્ટ પેલા શયના હાથપર જતાં તે મોટેથી પોકારી ઉઠ્યો; “અરે આ તો મારા શેઠનું શયન નથી !”

“તારે કેનું શયન છે ?” નિશાનાથે પ્રશ્ન કર્યો.

“તે કાણુ જાણે; પણ મારા શેઠનું તો નથીજ.”

“તારા શેઠનું નથી એમ શા ઉપરથી કહે છે ?”

“આ શયના જમણા હાથપર તલ છે, પણ મારા શેઠના આખા શરીર પર તેવી એકપણ નિશાની નહોતી. વળી હવે મને લાગે છે કે આ માણસનું શરીર પણ મારા શેઠ કરતા જરા વધારે શામળું છે.”

“ત્યારે પહેલાં તે એમ શા માટે કહ્યું કે ખૂન મારા શેઠનુંજ થયું છે ?”

“તે વખતે સાહેબ ! મેં એ શયને બરાબર તપાસી જોયું ન હોયું. હું આ ખૂન થયેલું જોતાજ ગભરાઇ ગયો હતો અને આ બંજલામાં મારા શેઠના સિરાય બીજું કાંઈ રહેતું ન હોવાથી મારા શેઠનુંજ ખૂન થયું છે એમ મેં ધારી લીધું હતું !

“હવે તને એમ ચોક્કસ લાગે છે કે તારા શેઠનું આ શયન નથી ?”

“હા સાહેબ !”

“વિદુલના મુખની આ વાત સાંભળતાંજ નિશાનાથની ચિત્તાર તરંગાવણી ફરી મધ, રજનીકાન્ત ગમલાના માલિન્યું જો આ શયન

નથી તો પછી એ કશું કેવું હોવું જોઈએ એ વિચાર તેના મગજમાં ઉદ્ભવ્યો, તેના પ્રથમના વિચારો ફરી ગયા અને પુનઃ તે સ્વમત કહેવા લાગ્યો, “કે આ વિકૃતના કહેવા પ્રમાણે જો પ્રરતુત કશું રજનીકાન્તનું નથી તો પછી આમ ચર્ચા હોવું જોઈએ કે આયુકમલનયન જેણે રજનીકાન્તનું ખૂન કરવાને માટે જોડવણ કરી હતી તેની ખબર પડતા રજનીકાન્તે પોતાને હાથેજ પોતાના ચત્રનું ખૂન કરી નાંખ્યું હશે અને તેમ થયા પછી તે અહીંથી નહાસીજ ગયો હોવા જોઈએ । જો એમ હોય તો આ કશું આયુકમલનયનું જ છે કે કેમ તેની સંપૂર્ણ ખાતરી કરવી બાકી રહી છે, તે દરમ્યાન ગમે તે પ્રકારે રજનીકાન્તને પણ પકડીને આપણા કપ્પળમાં રાખી લેવો જોઈએ । કારણ કે જો તેજ ખૂની હશે તો જેમ વધારે દિવસો જશે તેમ તે અહીંથી દૂર નહાસી જશે અને પછી તેને પકડવો મુશ્કેલ થઈ પડશે ।” નિશ્ચયાત્ આટલું બોલીને બેઠકે બેસી પોલિસ કન્સ્ટેબલની સહાયા તપાસ પુરી થઈ હોવાથી તે પોતાનો રિપોર્ટ લખ આપ્યો ગયો. પરંતુ નિશ્ચયાત્ પોતાની ઓફિસે ન જતાં તેજ અગલામાં સ્થ રહ્યો.

તૈયાર છે. (હીઝીન) તૈયાર છે.
 દેવી પોપટ યાન રાજ્ય ખટપટ, ભાગ ૧-૨

પ્રકાશક:-શ્રી પ્રાણીવન પુસ્તકાલય. ૮૪૨ રોડ, સુરત.

આલોક:-શ્રી પ્રાણીવન પુસ્તકાલય મુંબઈ અને પાટણીશર-સુરત.

શ્રીમદ્ પ્રેમ-મુસ્ત.]

શ્રીમદ્ ૧૨ આગા.

પ્રકરણ:-૭ મું.

કાસીમ બજારમાં કેતુનો અવતાર.

જે દિવસે નિશાનાથ ધણો જબદી હકયો અને રટેશન પરથી 'આર્યમિત્ર' તો નવો અક મ'ભાથી તેમાંથી કાઢી નવાજીની મળી આવે એમ લમણે તેના પૃષ્ઠે પર દૃષ્ટપાત કરવા લાગ્યો. એટલામાં તેની દૃષ્ટિ નીચે પ્રમાણેના એક બર્બકર વર્તમાન પર મ્હા!

“કાસીમ બજારમાં કેતુનો અવતાર!”

“મ્હા કાલે કાસીમબજારમાં આવેલા દેસ્ટિંગસેઝ પરના નં. ૨૦૧ વાળા મકાનમાં કમલનથન બાપુ નામના પ્રખ્યાત શ્રીમંત સૌદીઆનું ઘડ વમનું માથુ મળી આવ્યું છે! ઘડ ક્યા છે તેના પતો નથી પોલીસ તપાસ ચાલુ છે.”

આ સમાચારો વાંચતાં જ નિશાનાથના મનમાં આનહની ભરતી આવી મ્હા. તેણે નિશ્ચય કરી લીધો કે જે દેહ ખૂલનામાં આર્યસુવન જ'મલામાંથી મળી આવી છે તે દેહ ખીજા કોઈની નહિ પણ બાપુ કમલનથનની જ હોવી જોઈએ અને તેનું જ મથુ ખૂનીઓએ તેના જ'મલામાં લઈ જઈને મૂક્યું હશે! પણ ત્યારે ખૂની કોણ હોવો જોઈએ! જે રજનીકાન્ત પોતે જ ખૂની હોય તો તે કમલનથનનું મથુ લઈને તેના જ'મલામાં મૂકવા જાય એ પણ અશક્ય છે. જામ રિચાર કરતો કરતો તે રટેશને આવ્યો અને ત્યાંથી પોલિસજેઠ પર તાર આપ્યો. કે બાપુ કમલનથનના જ'મલામાંથી જે મસ્તક મળી આવ્યું છે તેને અને તેના બાકીના બધા નોંધરોને એકઠાં અહીં મોકલી દો.”

આવો તાર કરીને તે પાછો ખંભલામાં આવી રહ્યો, અહીં અવ-
કાશમાંજ કાશીમંજુશરથી ચાર પોલીસો તે માથું લઈને ત્યાં આવી
હાજર થયા. નિશાનાયે ત્યાં પડેલા ધડની સાથે તે માથું બરાબર
મૂક્યું અને પછી તેને કમલનયનના નોકરો પાસે તે શય કોનું છે.
એ એળખાવ્યું. તરતજ તે શય કમલનયનનુંજ છે એ તેમણે એળખી
કાઢ્યું તથા તેનું માથું પણ તેમના ધડ સાથે બરાબર મળી રહેતા
નિશાનાયનો રહ્યોસહો સંશય પણ ટળી ગયો અને તેને ખાતરી થઈ
કે ખૂન થયું છે એ વાત તો ખરી પણ તે રજનીકાન્તનું તો નથીજ
વસ્તુતઃ રજનીકાન્તનું ખૂન કરવાનું તરકટ રચનાર કમલનયન બાપુનુંજ છે.
આ નિશ્ચય થતાંજ તેણે કમલનયન બાપુની દેહ જ્યાં આગળ મૂકી
હતી ત્યાં બે સિપાઈઓનો પહેરો મૂકી દીધો અને પોતે કમલનયનના
બે આંકરોને સાથે લઈ જી ઓરડામાં ખૂન થયું હતું તે ઓરડામાં
જઈને બેઠો અને નોકરો નિશાનાયની સામે ઉભા રવા.

‘તમે આ શેઠને ત્યાં કેટલા વર્ષથી નોકરી કરો છો ?’ નિશાનાયે
એક નોકરને પ્રશ્ન કર્યો.

“દસ વર્ષ થયા સાહેબ !”

“તમારું નામ !”

“કાશીનાથ !”

“જો કાશીનાથ ! તું આ શેઠને ત્યાં દસ વર્ષ થયા આંકરી કરે
છે એટલે તું એના ધરની બધી વાતો અવશ્ય જાણતો હશે. તારા શેઠ
એક જાણીતા લુચ્ચા અને બદમાસ ગૃહસ્થ હતા તે બધી વાતની મને
ખબર છે. તેમણે પોતાના બત્રિજને પણ વગર વાકે કેદમાં નંખાવ્યાની
વાત હું જાણું છું. તમારા શેઠની બત્રિજ શાશીબાલા તેને પણ હું

ઝોળખું છું. હુંકામાં તમારા ઘરની બધીજ બાબતોની મને માહિતી છે વળી એ તારા શેઠ મરણ પછી પામ્યા છે એટલે તેમની કોઈપણ વાત સંતાડવામાં તને હવે લાભ નથી; છતાંપણ જો તું કોઈ વાત છુપાવવાનો પ્રયત્ન કરશે તો નક્કી ગણજો કે તું માર્યો બહલ ! માટે હું જે હુકું તેના સાચા બવાબો તું આપશે કે કેમ તેનો મને ઉત્તર આપ !” નિશાનાથે રત્નાગથી કહ્યું.

નિશાનાથના આ શબ્દો સંભળી પડેલાં તો કાશીનાથ ગમરાઈ ગયો. પણ પછી તેને જરા ધૈર્ય આવ્યું અને તેણે જવાબ આપ્યો:—
“સાહેબ ! હું શા માટે ખોટું બોલું, જેટલી વાતની મને ખબર હશે તેટલી બધી વાતો હું સાચેસાચીજ આપને કહી ગતાવીશ.

“તારા શેઠના મત્રિજ કનકભુષણ બાબુને જે કેસમાં સજા થઈ તે કેસમાં ફરિયાદી કોણ હતો ?”

“મારા શેઠના નોકર શાંતીશ્યામ !”

“શાંતીશ્યામ.યુ ક્યા રહે છે ?”

“અમારા ઘેરજ રહે છે તે પણ આપના બોલાચાથી બહીયા
- અમારી સાથેજ આવ્યા છે.”

“શાંતીબાલા ક્યા રહે છે તમારા બંગલામાં કે શાળામાં ?”

“ના, શાળામાં નહિ અમારા બંગલામાંજ રહે છે.”

“તું રજનીકાન્ત બાબુને કેટલા વર્ષથી ઝોળખે છે ?”

“ના સાહેબ ! હું તો તેમને ઝોળખતોજ નથી પણ અમારા શેઠ એક દિવસ એમ બોલતા હતા ખરા કે રજનીકાન્ત નામના કોઈ માણસેજ કનકભુષણના કેસમાં ખોટી સાક્ષી આપી તેને સજા કરાવી હતી.”

“એ રજનીકાન્ત ક્યાં રહે છે અને શું ધધો કરે છે તેની વાતે ખબર છે?”

“નાજી ત્રિલકુલ નહિ !”

તારા શેઠ ગઈ કાલે રાત્રે કંઈ બહાર ગયા હતા ! અને ગયા હોય તો કેટલે વાગે, ક્યાં ગયા હતા !”

“રાત્રે નવેક વાગે બહાર ગયા હતા. ક્યાં ગયા હતા તે કું જાણતો નથી સાહેબ !”

“તેમની સાથે બીજા કોણ કોણ હતા ?”

“કોઈ નહિ સાહેબ !”

“કેમ શેઠના મુનીમ શાલીશ્યાયુ તો હતાને, તેઓ તો રાત દિવસ શેઠની સાથે ને સાથેજ રહે છે !”

“તેઓ પણ શેઠ બહાર ગયા તે વખતે તો નહોતા પછળથી શેઠની સાથે ગયા હોય તો કોણ જાણે ! વળી બેંગલામાંથી તો શેઠ ઝોકલાજ બહાર નીકળ્યા હતા.

“શેઠની પોતાની કેટલી માડી છે ?”

“આર છે, એક શેઠ પોતે વાપરે છે. બીજા નોકરો માટે છે; બીજી માડી ખાસ બૈરાઓ માટેજ વપરાય છે અને ચોથી માડી પડી રહે છે. તે કોઈક વાર ઉપયોગમાં આવે છે !”

“તેઓએ ગઈ કાલે બહાર જતી વખતે કઈ માડી વાપરી હતી ?”

“ગઈ કાલે તેઓ માડીમાં નહોતા ગયા. થોડે સુધી પગે ચાલતાજ ગયા હતા અને પછી તેમણે બાકુલી માડી કરી લીધી હતી.”

“શેઠ તે ગડીવાળાને ક્યાં ગાડી લઈ જવાનું કહ્યું હતું ?”

“ગાડીવાળાએ શેઠને પૂછ્યું કે ગાડી ક્યાં લઈ જાઉં ? તેના જવાબમાં શેઠે કહ્યું કે પહેલાં સામેજ તમારી ગાડી જવાદો પછી હું કહું છું ! શેઠના કહેવા પ્રમાણે ગાડી થોડો સમય સામે દોડી મઠ પછી તે રેશન તરફ વળી જતી મેં જોયું !”

“તારા શેઠે જો રાત્રે બહાર ગયા હતા તો પછી તેમનું માથું આ ઝોરકામાં ક્યાંથી આવું પડ્યું ?”

“તે સાહેબ ! કેવી રીતે મને ખબર પડે ?”

“તમારા શેઠના જંગલને મોટું કંપાઉન્ડ છે કે નહિ, અને હેમ તો તેનો દરવાજો રાત્રે બંધ થતો નથી ?”

“હા, કંપાઉન્ડ છે અને તેના દરવાજા બંધ પણ થાય છે પરંતુ કાલે રાત્રે તે બંધ કરવામાં નહોતો આવ્યો કારણ કે શેઠ રાત્રે બહાર ગયા હતા તે પાછા ક્યારે આવશે તે કહી નહોતા ગયા એટલે દરવાજો લપાડે હતો !

“તારા શેઠની પાસે ખીજ કોણ કોણ માથુસો આવે છે ?”

“મેં મુસલમાનો કોઈ કોઈ વાર મારા શેઠની પાસે આવતા હતા !”

“તેઓ વારંવાર આવતા કે કોઈકોઈ વારજ આવતા હતા અને આવીને શું વાતો કરતા ?”

“તે સાહેબ મારાથી સંબળાયું નથી કારણ કે જ્યારે શેઠ તે મુસલમાનોની સથે વાતો કરતા ત્યારે ત્યાં કોઈને પણ લખા રહેવાનો હુકમ નહોતો. અમને બધાને બહાર કાઢી મૂકવામાં આવતા હતા !”

“વારં એ મુસલમાનોને સૌથી પહેલાં તમારા ખંઝલામાં કાણ લઈ આવ્યું હતું ? તે તું જાણે છે ?”

“અમારા શેકના મુનીમ શતીશ્યાયુ પહેલપહેલા તેમને અમારા શેક પાસે લઈ આવ્યા હતા પછી તો તેઓ ધણીરાર એકલા પણ આવતા હતા !”

“તારા શેકની ચાલચલમત કેવી હતી ?”

“અમને તો સારી લાગતી હતી !”

“જ, તું ચાલ્યો જ શતીશ્યાયુને મારી પાસે મોકલી આપ !”

કાશીનાથ નિશાનાથને સલામ કરી લાંબી ચાલ્યો ગયો. અને તેણે પોતાના શેકના મુનીમ શતીશ્યાયુને નિશાનાથની પાસે મોકલી દીધો. નિશાનાથની પાસે ખાલી પડેલી એક ખૂરશી લઈ શતીશ્યાયુ તેની સામે બેઠો.

પ્રકરણ:—૧૦ મું.

ખૂની આજ છે ?

જગત આ છે અમર જાણી અધર્મી દુષ્ટ હૈયાના
મરણ મારં ન છે વિશ્વે, ગણી જીવો વધારે છે.
પરંતુ પાપ વણ મોટે, પુત્રી સર્વને પડે—
ચીરી દઈ, એ અધર્મને હરિ અને વિદારે છે.
ધડા ખાલી ન ઉમરાતો, પુરો તે થાય છે તારે,
ન પળની વાર પાપો એ, જરૂર ઠપ્પો નિવારે છે.

****

* શ *

****

****

****

****

****

****

****

****

****

****

****

****

****

****

****

****

****

****

****

****

****

****

****

****

****

તીશઆપુ જેવો નિશાનાચની પાસે આતીને બેઠો તેવોજ તેણે તેને પ્રશ્ન કર્યો, “જુઓ શતીશઆપુ ! તમારા શેઠના ખૂનનો પુરાવો મેળવવાને માટે મારે તમારી પાસે થોડીક વાતો જણવી જરૂરની છે. તમે શેઠના આખા ગૃહના મોભિયા છો અને બધી વાતો બરાબર જાણો પણ છો, જે તમે મારા સવાલોના સાચા જવાબો ન આપશો અને કાંઈ પણ બાતમી છુપાવવનો પ્રયત્ન કરશો; તો જરૂર તમેને તમારા શેઠના ખૂનનો નિકલ માથે લ્યાં સુધી કેદ રાખવામાં આવશે !”

“મને શા માટે કેદ રાખવામાં આવશે, શું મારા શેઠનું ખૂન મેંજ મારા હાથે કર્યું છે; કે મારે કેદમાં રહેવું પડે !”

“તમે પોતે ખૂન નથી કર્યું પણ ખૂનના કામમાં મદદ કરી છો !”

“તદ્વત ખોટી વાત !”

“એ વાતને પડતી રહેવા દો અને હું તમેને જે વાત પુછવા માંતુ છું તેના સાચા ઉત્તર આપશો કે નહિ તેનીજ વાત કરો !”

“હું શા માટે સાચો જવાબ નહિ દઉં ? તમારે જે પૂછવું હોય તે પૂછો અને જેટલી માહિતી હશે તેટલું સાચે સાચુ હું તમેને જણાવી દઈશ !”

“તમારી વાતચીત પરથી બિજકુલ એમ કહેવાને મને કોઇપણ જાતનો સંકેત લાગતો નથી કે તમે હું જે સવાલો પુછીશ તેના ખરા જવાબો તો આપવા નથીજ છતાં પણ હું મારા નિયમ પ્રમાણે તમેને પૂછીશ તો ખરોજ, પછી તમારે જે કહેવું હોય તે કહેજો ! બોલો તમે કનકજીવણને જાણ્યો છો ?”

“હા સાહેબ !”

“તે કોણ છે વાઈ ?”

“મારા શેઠ કમલનથનો તે ભત્રિજો થાય છે.”

“હલમાં કનકજીવણ ક્યાં છે ?”

“તે અત્યારે કારગૃહમાં સળ બોગવે છે.”

“કેમ વાઈ તેને કારગૃહમાં કેમ જવું પડ્યું ?”

“કનકજીવણ મારું ખૂન કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો હતો અને તે માટે તેણે મારા ઘર પર ઉપર છવાના બે ત્રણ ધા કરી અને સખ્ત ધામલ પથ્થુ કરી નાખ્યો હતો, તે દરમ્યાન મારી પેટી બાંધી તેણે એક હથોટી રૂપીઆની ચોરી કરી હતી આ બધા ગુન્હા માટે તેને કારાવાસ બોગવવો પડ્યો છે.”

“એ કેસમાં વાદી-પરિવાદી તમે પોતે હતા ?”

“હાજી.”

“તમારા એ કામમાં રૂબનીકાન જાગીરદારે સાક્ષી આપી હતી; તેને તમે એળખો છો ?”

“નાજી, હું તેમને એળખતો નથી.”

“તેઓ ક્યાં રહે છે અને શું વેપાર કરે છે તેની તમને માહિતી છે ?”

“તેમનો ધધા શું છે તેની અને કશી પણ માહિતી નથી પણ હું એટલું જાણું છું કે તેઓ આજ બંમલામાં રહેતા હતા.

“તમારા શેઠ આ બંમલામાં ક્યારે, કેવી રીતે અને ક્યાં માટે જા.વ્યા હતા ?”

“તેની અને જગર નથી !”

“આજથી લગભગ આઠ દસ દિવસપર તમે જે બે મુસલમાનો ને તમારા શેઠની પાસે લઈ આવ્યા હતા તે મુસલમાનો ક્યાં રહે છે !”

“મેં આજ સુધી કોઈ પણ મુસલમાનોને મારા શેઠ પાસે લઈ જવાનું કામ કર્યું નથી અને જોવા કોઈ મુસલમાનોને હું જોઈએ તો પણ નથી !”

“તદન ખોટીવાત ! આજથી બરાબર આઠ દિવસ પહેલાં તેઓ તારા શેઠની પાસે આવ્યા હતા અને તેમણે અર્દા કલાક સુધી ખોટી થઈને તારા શેઠની સાથે કાંઈક આનખીમાં વાત પણ કરી હતી.”

“આ વાત સાર જનાવટી છે ! મારા શેઠની પાસે આઠ દિવસ ઉપર કે તેની પહેલાં પણ કોઈ મુસલમાનો આવ્યા નથી કે તેમણે મારા શેઠની સાથે કાંઈ વાતચીત પણ નથી કરી.”

“શતીશબાણુ ! બહુ જીલ્ડું બોલવામાં મુન્હો છુપાતો નથી, પાપના કામો મને તેટલા છુપાવ્યા હોય તો પણ તે કૂટયા વગર નહિં જ રહે ! માટે સાચું બોલી દો ! કે આ બાબતમાં તમે શું શું જાણો છો !”

“નથી આઠાકરો બાનુ સદાએ અજમાઈ રહેતો,
કરો બાળો- પ્રયત્નો તે છતાંએ તેજ આપે છે.

અકાશી પાપ ખૂટીના જરૂર તેવી રીતે સખે,
વિભય વિવેકનો અતે જમતમાં રાજ વ્યાપે છે.

ખરેખર પાપનો જહો છુપાવે ના, નથી છુપતો,
પ્રજ્ઞ રહી દૂર દુનીયાના બધાં દુષ્કર્મ માપે છે.”

“સાહેબ ! મેં જે જોયું જણ્યું છે તે આપને સાચેસાચું જ દર્શાવું છું !”

“કેમ તમેજ વર્ણ પ્રથમ એ મુસલમાનોને તમારા શેઠ પાસે નહોતા લઈ આવ્યા !”

“હું મુસલમાનોને શેઠ પાસે શા માટે લઈ આવું !”

“તે તો તમારા શેઠ જણે ને તમે જણો ! પણ તે બદમાસો મારફતે એવુંજ કોઈ નિર્ધારિત કામ કરાવવાને તમે તેને તમારા શેઠની પાસે લઈ આવ્યા હશે !”

“તદન ખેડી વાત છે, આપને આવું મારા કયા શત્રુએ બેરસ્તું હશે વર્ણ !”

“મને નજરે જોનારાએ સાચુંજ દર્શાવ્યું છે, તે મને કોણે કહ્યું તેવું તમારે શું કામ ! તમે મને એજ બતાવી આપો કે એ મુસલમાનો કોણ છે અને કયાં રહે છે !”

“મને એ આપતની કાંઈજ માહિતી નથી !”

“તમારા શેઠની પાસે પુષ્કળ પૈસો છે !”

“એવી દેડવાયકા છે-લોકો એમ બોલે છે !”

“તેઓ કોના પૈસા લૂટી લૂટીને શ્રીમંત થયા !”

“તેના પોતાના પૈસાવડે, શ્રીમંત થયા ! વળી લૂટવા કોને જાય ! મારા શેઠની સ્થિતિ અસહ્યજાન ધણી સારી છે ?”

“કેમ, તમારા શેઠના બાંધનો પૈસો તમારા શેઠ પચાવી પડ્યા નથી !”

“તેમના બાંધ કોણ ?”

“તે તમેજ જણાવતા નથી ? તમારા શેઠના ભત્રિજા કનકજીવણના બાપ, તે તમારા શેઠના બાંધ થાય !”

“હું તેમને ઝોળખતો નથી !”

“તમારી શેઠની જે સ્થાવર જંગમ મિલકત છે તેમાં તમારા શેઠના બાઇનો અરધો ભાગ છે એ વાત તો તમે જાણો છોને !”

“ના સાહેબ ! એ વાતની મને કશી પણ ખબર નથી !”

“તમે આ શેઠને ત્યાં મુનીમ તરીકે ફેરફાર વર્ષથી કામ કરો છો

“આશરે બારેક વર્ષથી !”

“માર વર્ષ થયા તમે એકજ શેઠને ત્યાં મુનીમ તરીકે કામ કરો છો તે છતાં તમે જાણતા નથી કે તમારા શેઠના બાગીદાર કોણ કોણ છે !”

“ના સાહેબ !”

“વાર ! તમારે જેટલું જીતું બોલવું હોય તેટલું બોલો ! મારી ના નથી, પણ એટલી વાત તો તમે જાણો છોને કે શશીઆલા ક્યાં રહે છે !”

“તેની મને ખબર નથી !”

“તમારા શેઠની પાસે ઘણીખરી વખત કોણ કોણ માણસો આવતા જતા હતા અને તેઓ શા માટે આવતા હતા !”

“તેની મને ખબર નથી !”

“તમારા શેઠ જંગલમાળ આખું વર્ષ ગાળતા, કે બહારગામ જતા આવતા હતા.

“તેની મને ખબર નથી !”

“શતીશઆખું ! તમે બધી વાતો જાણો છો એક પણ વાત તમારાથી અજાણી નથી પણ તમારું અતઃકરણ પાપથી ભરેલું છે અને તેથીજ તમે તમારા લાભ હોય કે ગેરલાભ હોય તો પણ ‘મને તેની ખબર નથી !’ એમ કહી મને હેરાન કરો છો. તમારે સાચું નથી બોલવું તો તમારી પાસે મારે બળાતકારે સાચું નથી

બોલાવવું. જાઓ તમારા શેઠ સાથે તમે પણ કરણી જેવા ફળ બોમવો.” નિશાનાથે કંટાળી જઈને શતીશ્યામુને ઉત્તર આપ્યો અને તે સાથેજ તેણે પોલિસોને એક ગુપ્ત સૂચના કરતાજ તેમણે શતીશ્યામુને કેદી બનાવી લીધો. પોલિસો તેને લઈને જતા હતા તેમને ફરી નિશાનાથે ઉભા રાખ્યા અને કહ્યું. “જુઓ. ખરેખરે ગુન્હેમાર અને ખુની આજ મહુસ છે માટે તેને જરાબર સારા બંદોબસ્તમાં રાખજો.”

નિશાનાથનો કુકમ ચર્તાજ પોલિસોએ શતીશ્યામુને કાચી જિલમાં રવાના કરી દીધો. નિશાનાથે પણ ત્યાંનું પોતાનું કાર્ય પૂર્ણ કરી લીધું અને ત્યાના બધા નોકરોને તેણે બંધવી છોડી જવાની સખ્ત આજ્ઞા કરી, બંધલા પર પોલિસોને પહેરો મૂકી દીધો અને પોતાની રજા સિગમ કોઠપણ માણસને બંધલાથી બહાર અથવા અંદર ન જવા દેવાનો કુકમ આપી તે તરતજ ત્યાં કાસીમ બગીચાની ટ્રેનમાં રવાના થઈ ગયો.

પ્રકરણ:-૧૧ મું.

શશીખાલા.

સકળ સંસારમાં સત્તા, સતીની છે વડી સાથી,
અમલ અમલા તણી દેહને, પ્રભુ પોતે ઉગારે છે.
જીવન જીવાદના તોડી, બપોર પહાડને ફાડી,
નદી પાષાણમાં છોડી, ઓઝોને દેવ તારે છે.
ન જોનો કાષ્ટ છે બેલી, પિતા તેનો પ્રભુ પોતે,
ન રાખો લેશ અમ હંચે, હરિ દુઃખો નિવારે છે.

નિ

શાનાથ કાસીમળગના રટણને ઉતર્યો તેવોજ તે પોતાને
ધેર મર્યો અને ભોજન બધું વિશ્રાંતી માટે જરા નિદ્રાધીન
થયો. પરંતુ તેને નિદ્રા આવી નહિ કારણ કે તેનું ચિત્ત
ખૂંટનાખૂંટસમાં ઝેટલું બધું પરીવારેલું હતું કે તે
સિવય તેને ખાણું કાષ્ટ દુઃખે ચર ચતુજ નહોતું. ઉધ
અને આહાર પણ તે બુલી મર્યો હતો તેણે તરતજ દહીને કપડાં પહેવીં
અને ખાણુ કમળનયનુ ધેર પુછ્યો તેને ગૃહે મર્યો. આ વખતે કમલ-
નયન ખાણુના જંમલાના દિવાનખાનામાં તેનો નોકર કાસીનાથ ઝેટલોજ
નિદ્રા બધું રહ્યો હતો. નિશાનાયના પત્રવચી તે અચૂત બધું મર્યો,
તેણે તેને સલામ કરી અને કહ્યું, “આવો સાહેબ.”

“કાશીનાથ ! જરા આમ મારી પાસે આવ ।” નિશાનાથે તેને પોતાની પાસે બોલાવવાના ઉદ્દેશથી ઉપરોક્ત વચ્ચેનો ઉચ્ચાર કર્યો. અને તે તેને લઈને દિવાનખાનામાં આવીને બેઠો. કાશીનાથને પોતાની સામે સ્વસ્થ ચિત્તે બેઠેલો નિહાળી નિશાનાથે તેને કહ્યું, “કાશીનાથ ! આ તારા શેઠનું માથું અંગલામાં સૌથી પહેલા કોને મળી આવ્યું હતું ? અને ક્યાંથી મળી આવ્યું તે તું જાણે છે ?”

“દિવાનખાનામાં મૂકેલા ટેબલમાંથી તે મનેજ મળી આવ્યું હતું સાહેબ !”

“તું દિવાનખાનામાં શા માટે ગયો હતો ?”

“હું શેઠનું દિવાનખાતું સાફ કરવાનું કામ કરું છું તે પ્રમાણે સાફ કરવાને માટે ગયો હતો ત્યાં એકાએક મારી દૃષ્ટિ તે માથાપર પડી.”

“દિવાનખાનાને તાળું મારવામાં નથી આવતું !”

“ના સાહેબ, તે હંમેશાં ખુલ્લુંજ રાખવામાં આવે છે.”

“કાશીઆલા બહેન ક્યાં છે, તેમને જરા બોલાવી લાવો !” નિશાનાથની આ આગ્રહ સામળતાંજ કાશીનાથ ધરમાં ગયો અને થોડીવાર રહી પાછો બહાર આવીને તેને કહેવા લાગ્યો, “મહાશય ! પધારો અંદર, કાશીઆલા બહેન અંદરજ બિરાળ્યા છે તે આપને ત્યાંજ બોલાવે છે ચાલો મારી સાથે !

“ચાલો !” એમ કહી તે ગૃહના અંદરના ભાગમાં આવેલા આરસ પાયાથી યુક્ત ઝોરડામાં કાશીનાથની સાથે આવીને બેઠો, તે ત્યાં બેઠો કે તરતજ ઝોરડાનું પૂર્વદ્વાર ખુલી ગયું અને કાશીનાથે તેને એ આરસાની પાસે એક ખુરશી મૂકી આપીને કહ્યું, “સાહેબ ! અહીં બેસો, અંદર

શશીબાલાબહેન બેઠા છે તે આપને જોઈતી બધી માહિતી પુરી પાડી શકશે." નિશાનાથને આ વખતે શશીબાલાના પ્રત્યક્ષ દર્શન થઈ શક્યા નહિ કારણ કે શશીબાલા જે ઝોરડામાં બેઠી હતી, તે આરડાના આરણ્ય પર ઐકતમિનાથ સાદીને પકડે ટંગિયો હોય નિશાનાથે બહાર બેઠા બેઠા જરા મોટે અવાજે પ્રશ્ન કર્યો, "બહેન! મારે તમારી પામે તમારા કાકાના ખુનના સંબંધમાં યોગ્ય માહિતી મેળવવી છે અને તે માટે તમેને યોગ્ય ઉપયોગી પ્રશ્નો પૂછવા છે તમે મને તેના જવાબો આપશોને!"

"હા, મને જોઈતી માહિતી હશે તેટલી આપને જણાવી દઈશ!"

"આ ઝોરડામાં તમે ઐકતમિનાથ રહો છો કે બીજાં પણ કોઈ માણસો છે?"

"મારાં કાકી અને તેની બે દાસીઓ તથા અમારાં ભૈયો કાકી ચરણ જોટલા આ ઝોરડામાં રહે છે!" શશીબાલા બોલી.

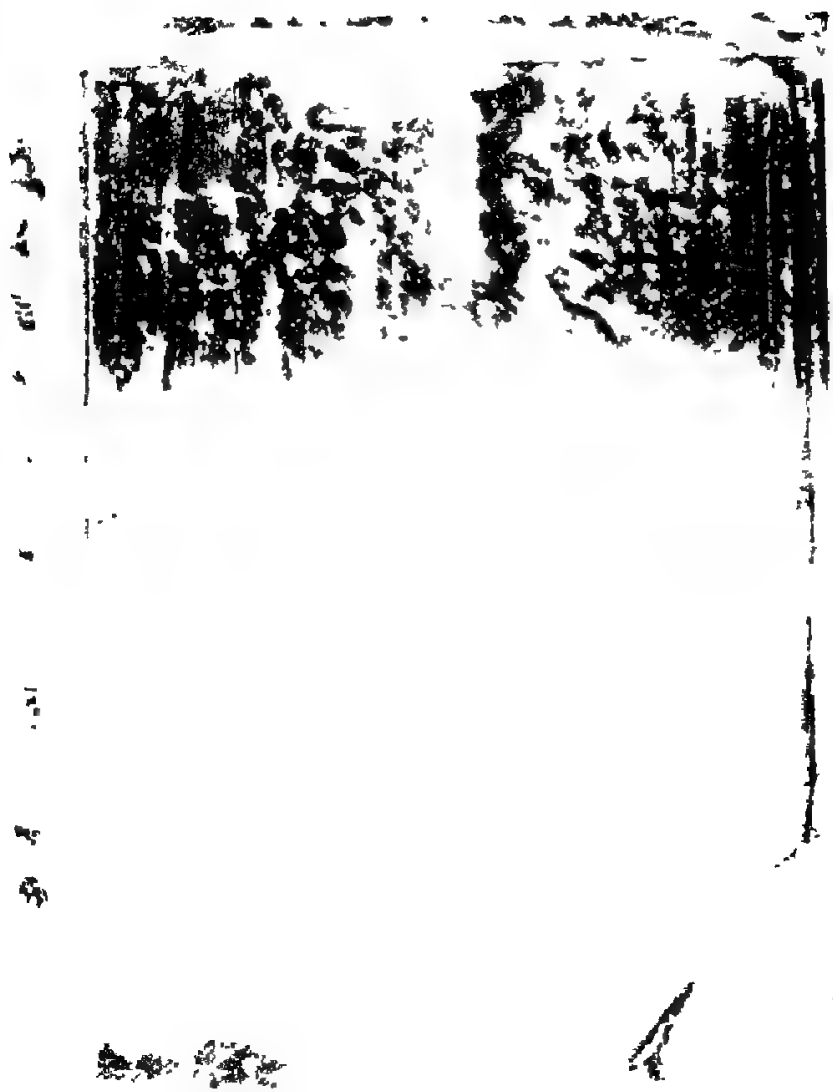
શશીબાલાનો આ ઉત્તર શ્રવણ કરતાં જ નિશાનાથની ખાત્રી થઈ મધ્ય કે શશીબાલા અને એક રૂઢી જોવીજ દશા ભોગવે છે માટે આવી સ્થિતિમાં તેને કંઈ પણ સવાલો પૂછવાથી તે તેની ખરી બાતમી પુરી પાડે એ સંબંધિત નથી શશીબાલાની કાકી તથા દાસીઓ તેને સાચી હકીકત બોલવા દશે નહિ, એ ચોક્કસ છે માટે ગમે તે પ્રકારે શશીબાલાને અહીંથી ખસેડવા પછીજ તેને મારે જે પૂછવા છે તે સવાલો પૂછવા જોઈએ. કારણ કે પરાધીન દશામાં તેની પાસે કંઈ પણ આશા રાખવી તે મિથ્યા છે!"

પુરાણા પંજરે સિંહો, તડુકતા વાધ ને ચિત્તા,
પરાધીન ચૈ અજ સામે, જુઓ! અસ્તિક નમાવે છે.

ન કિંમત પાછની તેના, સ્વિકારી શીર પરે ચળદો,
 પરાધીનતા ચકી લોકો, બધા કળે ઉઠવે છે.
 શુભામી ધુળ આ જમની સ્વસત્તા સ્વર્ગની મિલકત,
 થવા સ્વાધિન પશુ પોને સ્વકાયને શુભાવે છે !”

આવો વિચાર પોતાના મનમાં આવનાંજ નિશાનાથે તેને કહ્યું
 “શશીમાલા ! તમે જે શાળામાં જવ્યાસ કરો છે તે શાળામાં ગણકાલે
 અભ્યાસ માટે કામ સરજવું પડ્યું હતું તમારી શાળાના દેડી સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટને
 અને મને બંને મન થયા સારી ઓળખાણ છે, તેમણે મારી સાથે
 તમોને એક સંદેશો કહેવડાવ્યો છે અને તે કુ તમોને કહેવાનેજ ખાસ અંગે
 આવ્યો છું. ! તેમણે તમને એવો સંદેશો પાઠવ્યો છે કે તમારા કાકા
 મરણ પામવાથી તમને તેની બધીજ દિલગીરી થતી હશે અને તેથી
 તમારું ચિત્ત ઉદાસ રહતુંજ હશે પરંતુ એવી ઉદાસીનતા રાખવાથી
 મરણ પામેલું મનુષ્ય કાંઈ આ સસારમાં પાછું આવતું નથી, માટે
 તમો શી કરવો મૂંઝવેયાર દિવસ શાળાના મહાનમાં ભેડી
 સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટની સાથે જમીને રહો કે તમારા આત્માને જરા આનંદ
 મળે ! તેટલા માટે આજે સાંજે તમો પોતાની સ્કુલની ગાડી અંગે
 મોકલજે તેમાં બેસીને તમે શાળામાં જાઓ !”

આ સમજીને શશીમાલા પોતાને દુઃખનો જાણે સખ્ત આઘાત
 થયો હોય તેમ આર્તનાદ કરતી કહેવા લાગી, “સાહેબ ! આવવું કહેવું
 અરુ છે પણ આવ દુખી વખતમાં મારા સર્ગ માતા જેવા કાકીને એટલા
 મૂકીને કું જહાર જઈ એ ઠીક નથી, છતાં અમારા ભેડી સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ
 નો સંદેશો પણ મારાથી મિથ્યા કરી શકાય એમ નથીજ એટલે કું

૯ નિર્મો સાથે
સામગ્રી.

લાલનો એક્કો!!

મરેક્ટીવ
નવલકથા.

પ્રકાશક:-શ્રી પ્રાણજીવન પુસ્તકાલય.

ટાવર રોડ-મુંબઈ.

ગ્રાહક:-૨૫ પ્રાણજીવન જીવલક્ષ્ય બુકસેલર અને પબ્લીશર.

ચંકર મેસ બુરલ.]

મિયાન આમર આમર.

તેમની માડી જો મને આવશે તો જરૂર હાં બધું બેચાર દિવસ રહી પાછી આવીશ!"

નિશાનાથ તેનો આ પ્રમણેનો ઉત્તર સાંભળી તરતજ બહાર ગયો, તેણે એક વિઠોરીયા બાડે કરી તે શશિબાલાને લેવા માટે કમલનયનજાણુને હાં વિદાય કરી તથા તેજ સમયે પોતે પણ હાં પાછો હાજર થયો. તેણે શશિબાલાને કહ્યું, "શશીબાલા! આજે તૈયાર થાઓ, તમારે માટે માડી આવીને ખોટી થાય છે!"

નિશાનાથના આ શબ્દો સાંભળતાંજ શશિબાલાએ પોતાના નવા-વસ્ત્રો પહેરી લીધા, તેના તાલીએ તેને બહાર ન જવા દેવા માટે બધી માથાફાડ કરી, પુછળ પ્રયત્નો કર્યા પણ નિશાનાથ હાં હાજર હોવાથી તેનું કશું પણ મર ચડ્યું નહિ એવું શશીબાલા માડીમાં બેસીને પોતાની શાળા તરફ રવાના થઈ. નિશાનાથ પણ તેની પાછળજ શાળામાં ગયો, તેણે શશીબાલા સામળ આ બધો બેઠ બુઠો કરી દીધો અને પછી તેણે શશિબાલાને કહ્યું કે, "શશીબાલા! તમારી પાસે રજનીકાન્ત જગીરદાર ના ઓફિસનું ઠેકાણું છે ત મને આપો કારણ કે મારે હમણાં હમણાંજ તેમને મળવું છે. તેટલી વર તમે અહીંજ વિશ્રાંતી લો. હાં પાછો ફરીને હું મને આવીશ ત્યારે તમારી પાસે જો મારે થોડી બધી આતમી મેળવવી છે તે પણ જાણી લઈશ, હવે કહાય તમારી કાકી તમોને બોલવવા માટે માડી મોકલે તો પણ તમારે ત્યાં જવું નહિ, મારા આવ્યા કુધી અહીંજ તમારો મુકામ રાખજો!"

‘વારું, પણ તમે અહીં આવજો!’ શશીબાલાએ ઉત્તર આપ્યો અને તે સાથે તેણે રજનીકાન્તની ઓફિસનું ઠેકાણું પણ લખી આપ્યું

પ્રકરણ:-૧૨ મું.

રજનીબાણુજ ખૂની છે ?

જે દિવસે નિશાનાથ પ્રાતઃકાળમાં ઉઠીને શશીબાલાએ આપેલા એડેસને આધારે રજનીકુમારની ઓઢિસે જવાને તત્પર થયો. તે પોતાના ધરથી બહાર નીકળી પુટપાથપર કાંઈ બાકુતી ગાડીની શોધમાં ઉભો હતો. એટલામાં તેનો મિત્ર સુધાકર જોણે પ્રથમ કાસીમગજરમાં ખૂન થયાના તેને સમચાર આપ્યા હતા તેજ ગાડીમાં બેસીને જતો. તેને માલમ પડ્યો. નિશાનાથ પણ તેજ ગાડીમાં બેસી ગયો. ગાડીમાં બેઠા પછી નિશાનાથે સુધાકરને પુછ્યું. “સુધાકર તમારે ક્યાં જવું છે ?”

“મારે રજનીકુમાર જગીરદાર નામના માણસને શોધી કાઢવો છે.”

“તેને તમારે કાંઈ ઓળખાણ છે.”

“ના અમારે ઓળખાણ અથવા સ્નેહ જેવું તો કાંઈ નથી પણ એક ખાનગી કારણસર મારે તેનો પતો મેળવવો છે.”

“મારે પણ અમારે તેનોજ પતો મેળવીને તેને શોધી કાઢવો છે.”

“ત્યારે તમને રજનીકુમાર જગીરદારનું ઠેકાણું તો ખબર હશેજા.”

“હા, પણ તમે તેની શોધ કરો છો તેવું શું કારણ ? તમે તેને કેટલા દિવસથી શોધો છો, તમને તેનો કાંઈ જગ્યાએ પતો મળ્યો ખરો કે નહિ ?”

“ના; મં તો ઘણી ઓઢિસો શોધી નાંખી પરંતુ તે હજી સુધી મને મળ્યો નથી, હું ખાઈ પીને એજ કામની પાછળ મંડ્યો છું. છતાં પણ એ માણસનો કાંઈ જગ્યાએ પતો મેળવી શક્યો નથી.”

“તમેને એની એટલી બધી શોધ કરવાહું કાંઈ દારણુ વારં !”

“મને એ માણસને શોધી કાઢવાથી સારો લાભ થાય એવો સંભવ છે !”

“તે શી રીતે !”

“વાત એમ બની છે કે દિનાજપુરમાં રામનારાયણ નામનો ઝવેરી થોડા દિવસપર મરણ પામ્યો છે. એ ઝવેરીને બીજા કોઈ સગાંવહાલાં નથી માત્ર તેમનો દૂરનો સગો રજનીકુમાર જગીરદાર એકલો જીવે છે અને તે ઝવેરી પોતાની મિલકત બધી વિલ કરીને રજનીબાબુને સોંપી ગયો છે. રામનારાયણ ઝવેરીના વડીલ તે મારા મિત્ર થાય છે અને તેમની મારફત મને આ કામ મળેલું છે.”

“દીનાજપુરના વડીલે રજનીકુમારનું કાંઈ દેકાણું આપ્યું નથી !”

“ના, તેણે તો માત્ર એટલું જ જણાવ્યું છે કે કાસીમ બજારની કોઈ વેપારી પેઢીની સાથે તે સબધ ધરાવે છે તે સિવાય બીજી કોઈ પણ જાતની માહિતી તેણે આપી નથી !”

“એ વીલથી રજનીકુમારને આસરે કેટલી મિલકત મળે એમ છે !”

“આસરે દસ બાર લાખની !”

“હું ધારું છું કે તમને આજુબાજુની કોઈ વાતની ખબર નથી !”

“કેમ વારં, એમ શા પરથી કહ્યો છે !”

“તમે વર્તમાનપત્રોમાં નથી વાંચ્યું કે ખુલના આર્યજીવન મહેલમાં રજનીકુમાર નામના કોઈ માણસનું ખૂન થયું છે !”

“એ એ ત્રણ દહાડાપર વાંચ્યું હતું !”

“ત્યારે તમે શું જોઈને એ માણસની શોધ કરવા નીકળી પડ્યા
“હું જોને શોધું છું” તે રજનીકુમાર અને જેવું ખૂન થયું તે
રજનીકુમાર એકજ છે એમ માનવાને કશું કારણ છે ?”

“તે તમારે વિચારી જોવું જોઈએ !”

“જો એ માણસ એકજ હોય અને રજનીકુમારનું ખૂન થયું
હોય તો પછી તમે પણ તેજ માણસની શોધમાં ફરો છો એ શું !”

“પહેલાં મારી ધરણા એમ હતી ખરી કે રજનીકુમારનું
ખૂન થયું છે પણ પાછળથી ધણી તપાસને આંતે મને એમ માલમ
પડ્યું છે કે રજનીકુમારનું ખૂન થયું નથી પણ તેનાજ જમલામાં
કોઈ બીજાજ માણસનું ખૂન થયેલું છે અને તેવી સ્થિતિમાં તે
ચોતે ગૂમ થઈ ગયો છે !”

“ત્યારે શું તે માણસનો ખૂની રજનીકુમાર છે એમ તમે ધારો છો.

“તે હું બાબથી કાંઈ કહી શકતો નથી મેં” મહાપ્રયત્ને રજની-
બાબુની આંદ્રિસનું સરનામું મેળવ્યું છે. એ સરનામે જો તે મળશે તો તેની
જાસેથી પ્રસ્તુત ખૂનના સંબંધમાં ધણી ખરી માહિતી મળવા પામશે.

“જો તેજ ખૂની હશે તો પછી તે પોતાની આંદ્રિસમાં મળવોજ
મુશ્કેલ છે અને તેમજ હોય તો મારે તેને વારસાની હકીકત કહેવા
કર્તાથી શોધી કાઢવો એ પ્રશ્ન છે.”

“તેણે ખૂન કર્યુંજ હોય તો પછી તેને વારસો મેળવવાની દરકાર
પણ શું !

મરણ કાંઈ હોલોવાને જમતના દ્રવ્ય, માયાની,
ન પરવા ધાક સુનો જાન્યો જે મોતમાં ઘેરે.

જીલમની શી પછી ચિતા અને ઉપયોગ શો ધનનો,
જવાનો વિશ્વ આ હોડી થરા જમ દેવનો ચેતો.
પ્રુટયા અભિલાષ અંતરના નિધન નિશ્ચિન મયા કેડે,
સુની દુનીયા ! પછી તેને પ્રજુનો માર્ગ છે રહેલો !”

“તેને ઉપયોગ થાઓ કે ન થાઓ પણ જો મારે હાથે આ કામ
પાર પડી જશે તો મને મારી શીની રકમ તો મળીજ જશે. વળી
ખૂન કર્યા છતાં એ પૈસાના જોરથીજ તે પોતાનો બચાવ પણ કરી
શકશે અને કદાચ ફાંસીએ જતો બચી જશે. એ બધું કાંઈ પૈસાની
રહાયતા વિના થતું નથી. !

અજબ સંસાર આ તેમાં બધે ઉપયોગ પૈસાનો
સુખો સગળા જરૂર જતને સદાએ દ્રવ્ય આપે છે.
મરીબોની જીઓ ! કામા રખડતા રાહ પાપણો—
ગણી ધનવાન દુનીયાના વચન તેના ઉઘાપે છે !
શ્રીમંતાઈ સરથ સડથી વિભાવરની વિજીતીએ,
ધનીકના હારમાં ધન્યર સ્વચરણોને મસ્થાપે છે !”

નિશ્ચાનાથની માડી આ વાતચીત ચાલતી હતી તેટલામાં એ
ઢેકાણે રજનીચ દ્રવી ઓદિસ હતી ત્યાં આવી પહેચી એટલામાં અચા-
નક તેની ઓદિસમયી એક માણસ બહાર આવતો દેખાયો. નિશ્ચા-
નાથે તેને પોતાની પાસે બોલાવ્યો અને કહ્યું; “આ મકાન અને
ઓદિસ જ્ઞાની છે ! અને તેનો માલીક કોણ છે !”

“આ એક મેટી બેઠ છે સાહેબ ! અને રજનીકુમાર ભગી-
રદાર તેના માલીક છે, સરશેખર્ટ સ્વેલ્સ નામના અંગ્રેજ શુદરથ સાથે
તેમણે મળી ને એ બેઠ ઉઘાડી છે !”

“રબનીકુમાર અત્યારે ક્યાં છે ?”

“તેઓ ચેમ્બરમાં બેસીને પોતાનું કામ કરે છે !”

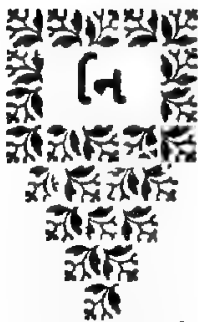
“તેમને ખબર આપો કે બે ગૃહસ્થો તમને મળવા આવ્યા છે તેમાં એક પોલિસ અધિકારી છે અને બીજા વકીલ છે !”

નિશાનાથનો આ સંદેશો લાઇ પેલો કલાર્ક તરત અંદર ચાલ્યો ગયો.

પ્રકરણ:-૧૩ મું.

તમે ફાંસીએ જશો !

- ❀ (૦) ❀ -

શાનાથે જે કલાર્ક સાથે અંદર સંદેશો મોકલ્યો હતો તે માણસ ક્ષણાધમાં પાછો આવ્યો અને તેને ઉદ્દેશી ને કહેવા લાગ્યો, “પધારો મહાશય ! સાહેબ બોલાવે છે ચેમ્બરમાં.”

રબનીકુમારનો આ ઉત્તર સાંભળી નિશાનાથને વિલક્ષણ આશ્ચર્ય થયા સિવાય રથું નહિ. તેને લાગ્યું કે જે રબનીકુમાર ખુની હોત તો તેણે પોલિસ અધિકારી મળવા આવે છે એ અપૂર્વ સાંભળતાં જ પોતાનો માર્ગ લીધો હોત અથવા તેમ ન કરતા પેલા માણસ સાથે ના કહેવડાવી હોત કે શેઠ ઓફિસમાં નથી; પરંતુ તેણે પ્રત્યક્ષ મને મળવા ઇચ્છા દર્શાવી છે એ પરથી રબનીકુમાર ખુની હોય એમ ધારવું પણ શંકા બરેલું તો છેજ !”

નિશાનાથ અને સુધાકર બંને નીચે ઉતર્યા અને તેઓ તરતજ અંદર ગયા એક બન્ધ મહાલયના એક સુંદર ઓરડામાં રજનીકુમાર બેસીને કામ કરતો હતો અને તે ઓરડાને આરણે બે અપરાધીઓ બેઠા હતા. નિશાનાથને જોતાજ તે અપરાધીઓ ઉભા થઇ ગયા. નિશાનાથ અને સુધાકર બંને અંદર ગયા અને ત્યાં ટેબલ પર જે માથસ લખતો હતો તે માથસની પાસેજ જઈ પુરસી પર બેઠા યોડીવારમાં પેલા માથસે પોતાની કલમ નીચે મુઠ્ઠી દીધી અને નિશાનાથને ઉદ્દેશીને કહ્યું:-

“આપ ક્યાંથી અને શા કામ માટે પધારે છે?”

“અમારે આ બેંકના ડિરેક્ટર અથવા માલિક જાગીરદાર રજની-કુમારને મળવું છે !”

“હું પોતેજ રજનીકુમાર જાગીરદાર છું ! ફરમાવો આપની શી આજ્ઞા છે ?” તે ગૃહરથે રજનીકુમાર તરીકે પોતાનેજ ઓળખાવતાં પ્રસ્તુત શબ્દોને ઉચ્ચાર કર્યો તેણે રજનીકુમાર તરીકે પોતાનેજ ઓળખાવ્યો તે સમયે તેના મુખપર શેક કે બચની કાંઈ રેખાઓ આવે છે કે કેમ ને જોવા નિશાનાથ તેના મુખ પર ટીકી ટીકીને જોવા લાગ્યો પરંતુ તેના મોઢા પર કાંઈપણ ફેરફાર થતો હોય તેમ તેને જણાયું નહિ; તેની વિશાળ પ્રતિમા સંપૂર્ણ મુખમુદ્રા તેવીજ કાયમ રહી આ જોઈ નિશાનાથે તેને કહ્યું, “સાહેબ ! અમારે બંનેને જીવનજીવન કામો છે, પરંતુ મારે કામ થણું અમલનું હોવાથી હું આપની સાથે શાકળથી વાત કરીશ આપ પહેલાં આ વકાલ સાહેબ જોડે વાત કરી લો ! વળી અમલનું કામ પથ્થુ એવું છે કે જે સંબંધતાંજ તમે તેને મોટી વધામણી આપી દેવા સિવાય રહેશો નહિ, આમ હોવાથી મારી વાત હું પ્રસ્તુત સમયે કરતો નથી !”

“એવી આપની પાસે કૃષ્ણ ખગર છે વારં ! રત્નનીકાને પ્રશ્ન કર્યો

“રામ નારાયણ ઝવેરી આપના શું સગા થાય છે !”

“તેઓ મારા પિત્રાઈ કાકા થાય છે સાહેબ !”

“એ તમારા પિત્રાઈ કાકા દિનાજપુરમાં મરણ પામ્યા છે અને તેમણે વીસ કરી પોતાની બધી મિલકતના વારસદાર આપને કરાવ્યા છે. જુઓ આ પત્ર વાંચી જુઓ !” એમ કહી પેલા વડાએ એક કામળ ખીસામાંથી બહાર કાઢી રત્નનીકાપુત્રા હાથમાં મૂક્યો, તેણે તે સાઘંત વાંચી જોયો અને પછી તેને ટેમણ પર મૂકી દેતા કહ્યું, “ઠીક છે...”

તે આમળ બોલ તે અમાલિજ વડાએ તેમને પ્રશ્ન કર્યો, “મહાશય ! આપ શું આપના એ રતેહીને ઝોળખતા નથી !”

“હું મારા જીવનમાં માત્ર બે વારજ તેમને ત્યાં ગયો હતો કારણ કે તેમનો પુત્ર જ્યાં સુધી સંસારમાં વિદ્યમાન હતો ત્યાંસુધી અમારા ઉભયના હૃદયમાં જરા ખટરાગ હતો અને તેથી અમે પરસ્પર એક બીજાને ત્યાં જતા ન હોતા. પણ તેમના મરણ કેડે રામનારાયણ એકવાર માંદા પડ્યા અને તેમણે મને તાર કરી બોલાવ્યો. ત્યારે હું તેમને ત્યાં ગયો હતો અને ગયે ત્રણ મેંકની શાખા ત્યાં ઉપડી ત્યારે મારે ત્યાં જવું પડ્યું હતું વારં હવે મારે આ સંબંધમાં શું કરવું પડશે !”

“તમારે અત્યારે મધું છોડીને એકવાર દિનાજપુર જઈ તમારી મિલકતનો કચ્છો લેવો જોઈએ !” સુનારે હિતર અપ્યો, તે પછી આમ તેમની કેટલીક વાતો થતા કેડે તે રત્નનીકાપુત્રી રમ્ય વસ્ત્ર લાંબી વિદાય થઈ ગયો. વડાને ચાલ્યો ગયો એટલે રત્નની અને નિશ્ચાનાથ

એકલા પડ્યા. થોડીવાર બંને સ્તબ્ધ થી બેસી રહ્યા, અંતે નિશાનાથે રજનીને ઉદ્દેશીને કહ્યું, “મી રજની ! તમારા ઉપર એક બયંકર આરોપ છે અને તે માટે હું તમોને પકડવા આવ્યો છું !”

“મારાપર ! મારાપર કયો એવો બયંકર આરોપ છે વારં !”

“તમારા બંગલામાં કાસીમ બજારના બધીતા વેપારી શેઠ કમલનયનચાપ્પુતું ખૂન થયું છે. અને તમો તેનું ખૂન કરી નહાસી ગયા છો એ આરોપ તમારા ઉપર લાગ્યું પડે છે !”

“મેં આજે ચાર પાંચ દિવસ થયા મારા એ બંગલામાં થમ પશુ મુક્યો નથી, પછી મારે કાંઈ ખૂન થાય એ વાત સંભવિત નથીજ !

“એ વાત ચેંકસ બને એવી છે; કારણ કે જે દિવસે તમારા બંગલામાં ખૂન થયું તે દિવસે રાતે દસ વાગ્યા સુધી તમે એ બંગલામાં હતા અને પછી અમાનક ત્યાંથી નહાસી કાસીમબજાર આવી રહ્યા; એ પરથી ખૂની તમેજ છો એ સંબીત થાય છે.”

“હું તો સહેબ ! આ ખૂનના સંબંધમાં કશુંએ જાણ્યો નથી ! તમે કહો છો તે વાત ખરી છે અને તે પરથી કોઈપણ માણસ ખૂન મેળ કર્યું હશે એવી કલ્પના કરી શકે એ પણ નકકી વાત છે પરંતુ ખરું પુછો તો હું તો મારો જીવ બચાવવાજ મારા બંગલામાંથી નહાસી છટ્યો છું !”

“તમારાજ બંગલામાંથી તમો મરણ બચી નહાસી છટ્યા એ શું ! તમારા ઉપર કાંઈ એવી આદત હતી !”

“હા, જો બંગલામાંથી તે દિવસે રાત્રે હું નહાસી ન જાત તો મારા પ્રાણુ આ સંસારમાંથી કેટલો સમય થયા પ્રમાણુ કરી મયા હોત ? કારણુ કે એજ રાત્રે મારું પોતાનુંજ મારા બંગલામાં ખુન થવાનું હતું !”

“રજની ! ત્યારે શું એમ બન્યું હશે કે તમારું ખુન કરવા આવનાર પોતાના દુષ્કર્મોનો ભોગ બની આ સંસારને છેલ્લી સલામ કરી ચાલ્યો ગયો હશે !”

“મારી પણ એમજ ધારણા છે !”

“વારું તમારું આ પ્રમાણુ ખુન કરાવવાનું કાંઈ કારણુ.”

“કારણુ જાણુવા માગો છો એ ઠીક નથી !”

“તે જણાવવુંજ પડશે. કારણુકે પુરાવાની ગેરહાજરીમાં તમેજ ગુન્હેગાર દરશો અને નાહક ફાંસીએ જશો !

“ઠીક ત્યારે સાંભળો !”

પ્રકરણ:-૧૪ મું.

રજનીબાબુ સપડાયો !

❀❀❀❀❀
❀❀❀❀❀ “નિ” શાનાયને ઉદ્દેશીને રજનીકાને પોતાની વિતક વાર્તા
❀❀❀❀❀ કહેવા માંડી. તે બોલ્યો, “મહાશય ! મારી બાલ્યાવસ્થા
❀❀❀❀❀ નો તો બધો ઇતિહાસ મારા સ્મરણમાં પણ નથી
❀❀❀❀❀ અને તે સંબંધો તમેને કહેવાની અને જરૂર પણ નથીજ
પરંતુ જ્યારથી મારા વ્યાપારી જીવનનો પ્રારંભ થાય છે ત્યારથી હું મારો
પરિચય તમેને આપવાની જરૂર જોઈ છું. કાસીય જાગરમાં આવ્યા પૂર્વે હું
દિનાજપુરમાં કોલસાનો વ્યાપાર કરતો હતો મારી પાસે કોલસાની ત્રણ
ખાણો હતી અને તે દ્વારા મને એટલો બધો દ્રવ્ય લાભ થવા લાગ્યો
કે અદ્વાવકશમાં મારી સમૃદ્ધિ પુષ્કળ વધી ગઈ અને મેં મારા
દ્રવ્યની રહાયતા વડે ત્યાં એક મોટી દુકાન ખોલી. આ વખતે રતિકુમાર
નામનો એક ગૃહસ્થ મારા પાર્ટનર તરીકે-ભાગીદાર તરીકે
મારી સાથે જોડાયો. આ રતિકુમારને બે ઓકરાં હતાં, એક કનકલુપણ
અને બીજો એક કન્યા હતી રાણીમાલા. રતિકુમારની પાસે દ્રવ્યની ઘણીજ
સારી સ્થિતી હતી એટલે તેણે મારી સાથે ખટપટ કરી પોતાની દુકાન
જુદી માડી પરંતુ દુર્ભાગ્યે એ વાતને બે ત્રણ માસ વિલ્લા હશે ત્યાં
રતિકુમાર મરણ પામ્યા અને તેમની સંબંધી ધન દોલતને વિહીન
તેમના બધું કમલનયનના હાથમાં આવ્યો. કમલનયન બાબુ ધણ
લોભી હતા અને તેમનામાં કાંઈક આરિયની પણ દિનતા હતીજ એટલે

તેમણે એમ યુમ ઉરાડવા માંડી કે વેપારમાં બરોબર નફો થતો નથી અને દિવસે દિવસે એટલી ખોટ જાય છે કે મારે દુકાન કાઢી નાંખવી પડશે; આ પ્રમાણે બે ચાર માસ ચિત્તતા તેમણે ખરેખરજ ચૈતાની દુકાન કાઢી નાંખી અને ત્યાંની બધી માલ મિલકત વેચી દઇ તેઓ કાસીમ બજાર જઇને રહ્યાં.

મારે આ અરસામાં ધણી વેળા બહાર ગામ જવું પડતું અને મારી સ્ત્રી મારા ગૃહમાં એકલી રહેતી, એક વખતે હું દિનાજપુરથી મેસર્સ હંટર એન્ડ વીલસન કંપની સાથે કોલસાનું કેન્ટ્રી કટ કરવા કબજાતે ગયો ત્યાં મારે ત્રણ માસ રોકાવું પડ્યું એટલામાં અને અચાનક મારા એક મિત્રનો ટેલીગ્રાફ-વાયર મળ્યો કે મારી સ્ત્રી એકદમ કોઇ જગ્યાએ ગુમ થઇ છે અને તેનો ખતો નથી આ વાતથી મને ધણેજ સંતાપ થયો પણ મારો કશો ઉપાયજ ન હોવાથી હું શાંત થઇને બેસી રહ્યો મેં એ વાતની જરા પણ કોઈ રથબે ગરજ કરી નહિ છતાં તે વાત વધુ બોલે પછે ગામમાં પ્રસરીજ ગઇ અને બધે મારી અપકીર્તિ ચર્ચા ગઇ. આથી મને તો ગામમાં ફરવા નીકળવું પણ બારે ચઇ પડ્યું, અતે મેં પણ દિનાજપુર છોડ્યું અને હું કાસીમ બજારમાં આવીને રહ્યો તથા ત્યાંજ મેં એક બેક પણ ઉપાડી; જે બેંક હજી સુધી ચાલે છે અને જેમા આપણે બેસી અલગે પણ વાતો કરીએ છીએ. જ્યારે શરૂઆતમાં હું અત્રે આવ્યો ત્યારે મેં જુદો બંગ્લો નહોતો રાખ્યો પણ હું આ બેંકના ઉપલા મેડા ઉપર સ્થિત રહેતો હતો એવામાં એક દિવસ મારા હાથમાં અચાનક કમલનયનના નામનો એક હજાર રૂપિયાનો ચેક આવ્યો એ ચેકના પૈસા મારી પાસે કમલનયનબાણુનો નોંધર શતીશબાણુ લઈ ગયો હતો. એજ નોટો ચોરવાનો કમલનયનના

ભેત્રીજા કનકલુપણ પર આરોપ આવ્યો હતો અને તે બદલ મારી કોર્ટમાં મક્કા પણ થઈ હતી. મારે જે વાત ખરી બનેલી હતી તે વાત કોર્ટમાં પણ કહેવી પડી અને તેને પરિણામેજ કનકલુપણને શિક્ષા પણ થઈ શકાય તેવાનો કનકલુપણ એકનો એક બધું હતો એટલે પોતાના બાઈને શિક્ષા કરાવવામાં તે મનેજ કારણીભૂત સમજવા લાગી. આ બનાવ બન્યો તે પહેલાં ધણી સમયથી મારે તેની સાથે રહે થયો હતો છતાં તે કમલનયનબાળુની ઉશ્કેરણીથી મારું ખુન કરવા તત્પર થઈ અને તે સબધીનો તેવો પત્ર પણ તેણે મને પાઠવ્યો હતો જે પત્ર તમોએ મારા કબાટમાંથી કઢાવ્યો શોધી પણ કાઢ્યો હતો! પોતે કરેલા કરાવ પ્રમાણે શાંશિનાલા મારો વધ કરવા તો બાવી; પરંતુ તેની હિંમત ચાલી નહિ તેણે તરતજ પોતે જે દુષ્કર્મ કરવા આરી હતી તેનાથી મને બચાવવા કહ્યો અને મને બગલામાંથી નસાડી મૂક્યો. તેજ દિવસે રાત્રે મારા બગલામાં ખુન થયું હોય એમને તે વખતેથીજ હું બચાવત થઈ અહીં નહીં આવ્યા તે ફરી મારા બગલામાં ગયો નથી." આ વૃત્તાંત સાંભળી નિઃશ્વાસ થઈ સંપૂર્ણ ખાતરી થઈ મહા કે રબનીકુનાર તો ખુની નથીજ પણ તેણે ખુન કરાવતા જે માણસની ઇચ્છા રબનીને નાશ કરવાની હશે તેનોજ વિનય થઈ ગયો છે. આ વાત ચાલતી હતી તેવામાં પોતાના સુની માં એટલું પોતાના દસ માણસોને બંધને ત્યાં બાવી પહોંચ્યા અને તેમણે રબનીકુનારને તેની જડતી લેવાનું વેરન્ટ બતાવ્યું તેજ પણ તે પોલીસ અધિકારીએ રબનીની જડતી લીધી; ફોર્મમાં તેના બિસામાંથી એક કચનનો મોટો છડો, જે મોહનમાળા, અને બે મુદ્રિત્તો-વંદી મળી આવ્યા. આ બધી વસ્તુઓ કમલનયનબાળુ પહેરતા હતા અને જે દિવસે તેઓ ખુન થયું તે

દિવસે પથ્ય તેમણે તે વસ્તુઓ પહેરી હતી એની સંપૂર્ણ સાખીતી પોલિસ સુધી. મી. ચેટરજીને મળી જવા પામી હતી. આ વસ્તુઓ નિકળતાંજ રજનીકાન્ત સપડાયો, તેના ઉપર ખુનનો આરોપ સાખીત થઇ ગયો અને તેને કેસનો નિકાલ થતા સુધી કાચી જેલમાં રાખવાનો હુકમ મળ્યો. જે ગૃહસ્થ એકવાર મોટા મોટા મહાલોમાં આરામ શૈયાપર શયન કરતો હતો તેને હુદૈવે આજે કારાવાસના પાપાણુપર શયન કરવું પડ્યું,

પ્રમળ પ્રારબ્ધ છે સૌથી નશીબની છે લીલા ન્યારી,
પલકમાં તે બધી પૃથ્વી નયન શરધી નચાવે છે.
ધનીકને રંક, નિર્ધનથી અધિક નજલો બનાવી દે,
ગૃહીકર કાચલી બિદ્ધા ચરણ ચાલી મગાવે છે.
મહાલય માળ મેડીના વિમળ વૈભવ અને લક્ષ્મી.
ધરાશાયી કરી તેને દુખોથી ડમ મગાવે છે.

પ્રકરણ:-૧૫ મું.

બીજાં બે ખૂન !

*****
 આ કાજ ધોર અંધકારમાં લિન બની મર્યું હતું. આરે તરફ
 નિશ્ચાન્ન્ય પશુઓનો કાલકલ સંભળાતો હતો. ચમદ્વેતો
 જાણે પોતાના બિપણ સ્વરૂપને પૃથ્વિનલ પર પ્રકાશાવવાના
 પ્રયત્નો કરી રહ્યા હતા એ વખતે કાસીમ બજાર સેન્ટ્રલ
 જેલ તરફ બે સ્વામ વચ્ચે ધારી અચાત વ્યક્તિઓ પ્રવાણ કરી રહી
 હતી. તેમના શરીરનો વર્ણ ઠાળો હતો અને તે ઉપર તેમણે ખાસ કરે-
 લા વસ્ત્રો પશુ એવાજ સ્વરૂપના હોવાથી તેઓ સાક્ષાત નૃશાદેવીનાજ
 અંગુલ બાલકો હોય એવો આભાસ દૃષ્ટિગોચર થતો હતો. તેમના
 મુખમાંથી એક કુખ્દ પશુ આ વખતે નિકળી નહોતો, સેન્ટ્રલ જેલનો
 દરવાજો દેખતાજ તેમણે પોતાના હાથમાં સમશેર લીધી અને તેઓ
 ધીમેધીમે તે દરવાજાની પાસે જઈ પહોંચ્યાં ત્યાં જતાજ તેમણે દરવાજાને
 કંઠ પકડી તેની સામે પોતાની પિસ્તોલ ધરી અને તેને કહ્યું, “કમબખ્ત !
 હમણાંને હમણાં બોલી દે કે આ જેલની ચાવીઓ ક્યાં અને કોની
 પાસે રહે છે ?”

“કામદિન જેલર પાસે; તેઓ આ જેલથી દસ પંદર
 મિનિટના માર્ગપર આવેલા બંગલામાં રહે છે ?”

આ ઉત્તર મળતાજ તે બે કાળ દૂતોમાંથી, એકની સમશેર તે
 કારવાળના કંઠમાં પેસી ગયો અને તેના નિર્દોષ પ્રાણ આ જગતમાંથી

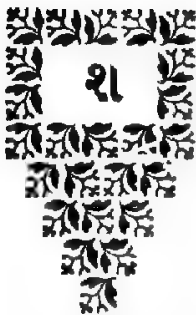
પ્રયાણ કરી ગયા. તેજ સાથે તેઓ બંને કામદિન જોલરના બંગલા તરફ વળ્યા; એ બંગલાને મોટું કમ્પાર્ટ્મેન્ટ હતું અને કમ્પાર્ટ્મેન્ટના દાર પાસેજ એક દરવાન બેસતો હતો. એટલે તેમણે એ માર્ગે ન જતાં બંગલાની પાછળથી ચઢીને બંગલામાં જવાનો નિશ્ચય કર્યો અને તતક્ષણેજ તેઓ ઉપર ચઢી ગયા. મી કામદિન બંગલાના દિવાનખાનામાં સૂતા હતા. તે રક્ષાસેની તલવારોએ તેને કાપી નાંખ્યો અને ત્યાંથી કારાગૃહની ચાવી લઈ તેઓ તરતજ પુનઃ પાછા સેન્ટ્રલ જોલ પ્રતિ આવી પહેર્યા સેન્ટ્રલ જોલના ત્રીજા રૂમમાં શાલીશખાખુને કેદ કરી રાખવામાં આવ્યો હતો. તેમણે જરાબર તેજ રૂમ હવાડગો અને શાલીશખાખુના હસ્તમાં નાખેલી બેડાઓ તોડી નાખીને તેઓ તેને સાથેલઈ, આવ્યા હતા તેથી જમણી ગતિજ ત્યાંથી પલાયન કરી ગયા. સહવાર ચર્તાજ આખા મામલા આ બે ખુનેની વાત પ્રસરી ગઈ. તે સાથેજ આમલસીઓમાં પણ એક બચકર પ્રકારનો વિષાદ વ્યાપી ગયો અને નમર બધથી થરથર ધ્રુજવા લાગ્યું.

ખરું છે પાપના કર્મો, નથી ચિરમાલ રકનારા,
હતાં નિજ તેજથી દુનીયા, ખરેખર તે જમાડે છે.
બલે અંતે ખરું શું તે, જગત જાણી શકે તોએ,
અધર્મ એક વેળાએ, પ્રથમ તો ફવ લગાડે છે.
અજબ છે આ બધી સૃષ્ટિ, ન કિમત સલાની તેમાં,
જગત ભરમાં બધે જુદમી, વિજય બન્સી વગાડે છે !

પ્રકરણ:-૧૬ મું.

સંકટમાં શશીબાલા.

શીબાલા પોતાની કાઝીના હસ્તમાંથી મુકત બની બધને નિશાનાયતા બુદ્ધિ આતુર્યથી પોતાની કાળામાં રહેવાતું સદ્માત્ર્ય મેળવી કાઝી હતી પરંતુ બ્યારે તેને રજનીકુમારના બંદિવાન થવાની ખબર મળી ત્યારે તેના શોકનો પાર રહ્યો નહીં. નિશાનાય પશુ

રજનીકુમારની પાસેથી કમલનયનના અલંકારો મળી આવતા આશ્ચર્યમાં પડ્યો અને તેને પશુ રજનીકુમાર ગુન્હેગર હશે કે કેમ એ બાબતની કંઠા જવા લાગી, રજનીકુમાર પોતે અતુલ વૈભવશાળી ધનીક ગૃહસ્થ હતો એટલે તે અલંકારોને માટે કમલનયનનું ખૂન કરે એ વાત પશુ અશક્ય હતી અને તેની પાસેથી પુરાવો મળ્યાં છતાં તેને નિર્દોષ માનવો એ પશુ અયોગ્ય હતું. આ બધી બાબતોથી નિશાનાયનું મસ્તિક ગુંથવાડામાં પડી ગયું. એ સમયે ઘટનામાંથી કોઈપણ પ્રકારે નિવેડો આવી શકે તે માટે તેણે પોતાની ઓફિસે આવવા માટે શશીબાલાને ટેલીફોન કર્યો અને તેની શરૂઆતે તે પોતાના એમ્બર હોલમાં બેસી રહ્યો.

શશીબાલાને નિશાનાયનો ટેલીફોન મળ્યો તેવીજ તે રમણી પોતાના નવવસ્ત્રોમાં વિશુષીત બની તેની ઓફિસે જવા તત્પર થઈ અને તેણે પોતાની કાળાના હોસ્ટેલની અધિકારીશ્રીને બધને કહ્યું, “મેન ! એક અતિ અમલના કારણસર મારાપર ડિટોલીવ નિશાનાયનો અને

પોતાને ત્યાં બેલાવવાનો ટેલીફોન આવ્યો છે માટે તેમની ઓફિસે જઈ આવવાની મને આજ્ઞા આપે !”

“તમેને ત્યાં જવાની ધણીજ આવશ્યકતા હોય તો મારી તમેને અત્રે રોકી રાખવાની ઇચ્છા નથી, પરંતુ જેમ અને તેમ જલદી પાછા અત્રેજ આવી રહેશો એટલી મારી પ્રાર્થનાને લક્ષમાં રાખવા બૂલશો નહિ !” લેડી સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટે પોતાની અતુરતા દર્શાવી.

શશિબાલા પોતાના રૂમમાંથી બહાર આવી અને સ્કુલ કમ્પાઉન્ડની બહાર જઈ એકાદ વિક્ટોરીઆ બાઈ મળી જાય તેની રાહ જોવા લાગી. એટલામાં એક બગી ત્યાં આવી પહોંચી. શશિબાલાએ તેનું બાહુ ઠરાવ્યું અને તે તરતજ નિશાનાથની ઓફિસ તરફ રવાના થઈ.

નિશાનાથની ઓફિસ ટરનર રોડ પર આવેલી હતી. અને શશિબાલાની શાળા મરચંડેરોડ ઉપર નિર્ધમાન હતી. મરચંડેરોડ પરથી ટરનર રોડ પર જવાને એક કલાકનો અવકાશ લાગતો હતો, અને વચ્ચે બરાબર અર્ધા પોણા માઈલનું વિશાળ મેદાન આવતું હતું એ મેદાનનું નામ યક્ષબુવન પાડવામાં આવેલું હતું કારણ કે ત્યાં પૂર્વકાલમાં યક્ષ નારાયણ નામક એક આરાધ્ય દેવતાની મુર્તિ પ્રસ્થાપવામાં આવી હતી.

શશિબાલાની ગાડી આ મેદાનમાં દાખલ થઈ કે તેજ ક્ષણે સામેથી એક બીજી વિક્ટોરીઆ ત્યાં ધસી આવી અને તે બે ગાડીઓ પરસ્પર એટલા જોરથી અથડાઈ પડી કે શશિબાલાની ગાડી એકદમ ઉંધી વળી ગઈ અને તેને જોડેલો ઘોડો પણ એક અધકારમયી મર્તમાં પડી ગયો. શશિબાલા ઉઠવાનો પ્રયત્ન કરે તે પહેલાંજ તેને પાછળથી કોઈએ ઉંચકી લીધી અને બીજી વિક્ટોરીઆમાં બેસાડી તરતજ તે ગાડી દોડાવી મુકવામાં આવી. શશિબાલાની આંખોમાં પણ નિદ્રા આવવા લાગી, બપોરે તે જાગૃત થઈને પોતે ક્યાં છે એ અવદોષવા

લાગી ત્યારે તેને માલમ પડ્યું કે તે પોતે એક ભયંકર અધારી યુરામાં કેદ થયેલી છે અને પોતાની ચારે દિશાએ ચાર સ્થામવચ્ચે ધારી પુરપોહસ્તમાં નખ સમશેર લઈ ઉભા છે તથા પોતે જે પલંગપર નિદ્રાવીન થયેલી છે તે પલંગ ઉપર એક પુરુષ હાથમાં ખડ્ગ ધારણ કરી બેઠો છે. શશિ બાલા આ ભિષણદ્રવ્ય અવસ્થાકતા કંપવા લાગી અને તેની આંખોમાંથી અશ્રુનો પ્રવાહ ગતિમાન થઈ વહી નીકળ્યો છતાં તેને સંપૂર્ણ શુદ્ધિ આવતાંજ તેણે તે પુરુષ પિજ્ઞાત્મને ઉદ્દેશીને કહ્યું “વત્સ શતિશ્યામ્યુ ! આપણે ક્યાં છીએ, અત્રે શી રીતે આવી શક્યા. આપણો અંગ્રો અને કાફી બા ક્યાં છે તે જણાવશો !”

“દોભખમાં ! મૃત્યુના મુખમાં; કમળખત કામિની ! તેવું તને શું કામ છે !” શતીશ્યામ્યુએ ક્રોધમાં ઉત્તર આપ્યો.

“ત્યારે મને અહીં શા માટે લઈ આવવામાં આવી છે વારં !”

“તને આ સંસારમાંથી વિદાય કરવા, તારો અંત લાવી મારી ભિષણ પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરવા !”

“મારા હસ્તે તમારો એવો કયો અપરાધ સિદ્ધ થયો છે કે જેના પ્રાયશ્ચિત્ત તરીકે તમો મને દેહાંતની શિક્ષા આપવા તૈયાર થયા છો તે દ્રશ્યવશો !

વિના અપરાધ જન્મ આપે, ન શિક્ષા દેલ પણ આપે,
શુન્દો મેં આપનો એવો, બતાવો શું કરેલો છે ?
નહિ તમ કાજ મુજ ઉરમાં, કશી ધર્પા રહી બાપુ ?
ન તેમાં દેશના મિંદુ, જરાએ શું ભરેલા છે ?
નથી મુજ શત્રુ સંસારે, બધા પર પ્રેમ છે મારો,
પછી શો વાંક મુજ શત્રુ ન જન્મમાં વિસ્તરેલા છે !”

“શશિખાલા ! બસ ! તારી સાથે વાતચિત કરવાનું મારે જરા પણ કામ નથી, મારે તો ગમે તે પ્રકારે તારી કાયાનો અત લાવી મારા શીર ઉપર આવેલું-સંકટ દૂર કરવું છે તે કામમાં તારી ગમે એટલી પ્રાર્થના થશે કે તું ગમે એવા કામળ શબ્દોનો મારી સમક્ષ ઉચ્ચાર કરશે તો પણ હું તારા આયુષ્યના અંતનો વ્યવસાય ત્યાગવાનો નથીજ.

પડ્યો પાપાણ નિજ રસ્તે, અમર જે ચર્ણ સંતાપે,
કઠિન એ કંટકો સધળા, છટે છે નાશ તે સહુને !
દયાના રાખવી જરીએ, બન્યું આ વજ્રનું હૈયું,
હવે હું સંપતિ; લક્ષ્મી, થયો છું દાસ તે સહુને !
જમત બરના અપ્રમેતે, પ્રપંચો ને બધાં પાપો,
સીમત શયતાનીયત ઉરમાં, વધ્યો છે વાસ ને સહુને !

“ભાઈ ! મારા અબલાના મરણથી તમોને શો લાભ થવાનો હતો અને હું આ વિશ્વમાં જીવન ધારીથી રહીશ તો તેના વડે તમોને શો ગેરલાભ થવાનો છે !”

હું અબળા ! માત્ર કામલ આ, ન શક્તિ ખર્જી મૃદવાની,
ન પાપો કે પ્રપંચોથી, કદી સંનાપતી જમને !”
ઝંઝરના જામ જીવ્યોથી, ઉઘાડી રંક મુખડા ને,
“પીળ” કહી સંકટો એવા, નથી હું આપતી જમને.
દયાહિન છેક થૈ ઉરથી, હૃદયમાં ઝેર ને રેડી,
ધસી મરદન પર શસ્ત્રો, નથી હું માપતી જમને.
અપ્રમે દેહ આ સોચી, સુક્રમે આંખને મીચી,
હૃદયમાં રૈષને રાખી, નથી હું માપતી જમને,

“શશિખાલા ! તારા કમબખ્ત કાકાએ મારે હાથે તારા ભાઈ પર અને બીજા પણ નિર્દોષ લોકો પર જે જીવ્યો વરસાવ્યા છે તેના ભોગ

ચાલ તેઓ તો મરણ પામ્યા છે પણ કું ખૂનોના ગુન્હામાં મદદ કરવાને માટે પકડાયો છું. અને જોલમાંથી બે ખૂનો કરી અત્રે નહાસી આવ્યો છું એટલે મારી વિરૂદ્ધમાં જે જે પુરાવાઓ હોય તે બધા મારે પૃથ્વિના પટપરથી નાબુદ કરીજ દેવા જોઈએ !”

“શતિશબાળુ ! જે તમારી એવીજ ઇચ્છા હોય તો બંને મારો નાશ કરી નાંખો તેની મારે જરા પણ ના નથી ! પરંતુ મારા બળતા હૃદયની એક અભિલાષા સિદ્ધ કરી પછી જો આવને મારા મરણથીજ જામ છે એમ દેખાય તો ખુશીથી મારો વધ કરો; મારી ના નથી ! પણ મારી એક ઇચ્છા મને તેમ કરીને પણ પાર પાડે !

તૃપિત હૈયું બની દિન આ, કરે છે પ્રાર્થના આજે,
દયા રાખી જરૂર દિલમાં, સુણો પ્રિય વેણુ આ મારું.
મરણ પામ્યા પછી પાછી, ન વિદ્યક્ષી કશી આક્રી
જગત છોડી જવા પહેલા, કથું છું ફેરવે આ મારું !
નથી સંતાપ મરવાનો, ન બધ સૃષ્ટિ તણુ તેનો
ન કહું જ્ઞાને કીધું ભાવી, પ્રભો જીવ વેણુ આ મારું !

“શશીબાલા ! તારી જો કાંઈ એવીજ પ્રાર્થના હશે કે તેથી મને જરા પણ ગેરલાભ નહિજ થયો હોય તો તારી તેવી પ્રાર્થના કું અવશ્ય પરિપૂર્ણ કરીશ તેમાં તું જરાયે સંકોચ રાખતી નહિ; બોલ ! તારી એવી કંઈ પ્રાર્થના છે !

“મારે મારા મરણ પહેલા મારા રનેહભિન્ના સહોદર કનકલુપણુ ને એકવાર મળવું છે !”

“અબરદાર ! શશીબાલા ! એ કમગત્તવું મારી પાસે ફરી નામ પણ જો હવેચાલું તો યાદ રાખ કું તારી દેહના ટુકડે ટુકડા કરી નાખીશ !

પ્રકરણ:-૧૭ મું.

ખરો ગુન્હેગાર શોધવાનું માંડી વાળો!

શાનાય પોતાની ઓફિસમાં બેઠો બેઠો શશિયાલાની વાટ જોતો હતો ત્યાં તેને શશિયાલા ગુમ થઈ જવાના અને પોલીસ તથા જેલર મી. કામદિનિનું પુનઃ કરી શશિયાલાનું નહાસી ગયાના સમાચારો જ પ્રાપ્ત થયા, આ ઉપરથી શશિયાલા પણ પુલના પુનકેસમાં ગુન્હેગાર છે એની તો નિશાનાયને ખાતરી થઈ ગઈ પણ રજનીકુમાર કેટલે અંશે દોષપાત્ર છે તેની તપાસ કરવાનું કાર્ય હજી આગળ હતું એટલામાં તેને ટેલીફોનમાં નીચે પ્રમાણેનો સંદેશો મળ્યો: ‘રજનીકુમારની બેંકના ઉપરના મેડામાં જ્યાં તે પાંતે રહે છે તે ઠોડાણેની આજે જડતી ભેવાને અમે ખરાબર ૪-૪૫એ જવાના હોવાથી જો તમારે આવવું હોય તો ત્યાં સમયસર હાજર રહેવું!’

આ સંદેશો મળતાં જ નિશાનાય નીચે કિતર્યો અને તેણે પોતાની સાપ્તક રજનીકુમારની બેંક તરફ દોડાવી મૂકી. તે તેના ઓરડામાં દાખલ થયો અને ત્યાં તેવી કોઈ ગુપ્ત વસ્તુઓ જો વિદ્યમાન હોય તો તેની શોધ કરવા લાગ્યો. એટલામાં નિશાનાયની દૃષ્ટિ એક ટ્રન્ક પર પડી, તેણે તરત જ તે ટ્રન્ક ફેડી નાખ્યો અને અદર નહાળવા લાગ્યો. તેને અદરથી બે મેટા લોહના છરાઓ અને એક રિવેલ્વર મળી આવી, આ બે છરાઓ પૈકાનો એક છરો લેડીમાં બદલેલો હતો અને બીજો

છરો તદ્દન કોરોજ હતો ! આ વસ્તુઓ મળ્યા પછી નિશાનાથનો રજનીકાન્તની નિષ્કલંકિતતાનો બધોજ સંસ્ક્રમ ટળી ગયો અને તેણે તે અવશ્ય શુન્દેગાર હોવોજ જોઈએ એવો નિશ્ચય કરી લીધો. ત્યારે શાંતીશ્યામ્બુનું શુ !” નિશાનાથના મનમાં નવોજ પ્રશ્ન ઉદ્ભવ્યો, “જો રજનીકુમારજ શુન્દેગાર હોય તો તે શાંતીશ્યામ્બુનું પણ ખુન કરે; તેને શા માટે જીવતો જવાહે ! ગમે તે હો પરંતુ એમાં તો ફેર નથીજ કે રજનીકાન્ત દોષ પાત્ર તો હોજ છે !”

એટલામાં ત્યાં મી. ચેતરજ પોલિસો સાથે આવી પહોંચ્યા, નિશાનાથની વિચારમણા અટકી ચેતરજએ પણ પેલી વસ્તુઓ જસ કરી અને તે બધું પોલિસ હાઉસ તરફ રવાના થઇ ગયા.

રજનીકુમારને પણ આ બંધિવાનની દૃશ્યામાં લઇ આવી તેને માનપૂર્વક નિશાનાથની સામે પુરશીપર ખેસાડવામાં આવ્યો હતો. રજનીકુમારે નિશાનાથને અવલોકતાંજ તેને વંદન કર્યું તેણે તેનો સ્વગર કર્યો અને સૈન્ય વાણીમાં તેને પૂછ્યું. “મી. રજનીકુમાર ! તમારી પાસેથી જે શસ્ત્રો મળી આવ્યા છે તે તમોએ શા માટે રાખ્યા હતા વારં !”

“કમલનયનશ્યામ્બુનું ખુન કરવા માટે !” રજનીકુમારે ઉત્તર આપ્યો.

“કમલનયનશ્યામ્બુનું ખુન તમે પોતે-તમારે હાથેજ કર્યું છે !”

“હા સાહેબ !”

---

*પ્રસ્તુત નવલકથાંતર્ગતપાત્રો, સ્થલ્પત્ર સમવાદિ સર્વથામનઃકલ્પિત છે.

“તમને તેનું ખૂન કરવાનું શું પ્રયોજન હતું ?”

“મારો તેણે એક ઘણોજ ભયંકર અપરાધ કર્યો હતો !”

“આપ શું આ ખરું બોલો છો ?”

“નાજી; બિલ્કુલ અસત્ય બોલું છું !”

“ત્યારે તમે પોતે ખુની તો નથીજ ને ?”

“બિલ્કુલ નહિ; છતાં પણ હું ખુની છું એવો એકરાર તો કરું છું અને તે ક્ષીણજ !”

“એમ કરવાનું તમોને શું પ્રયોજન છે ?”

“મારે એક નિર્દોષ વ્યતિના બચાવને માટે ખોટું કહેવું પડે છે !”

“પરંતુ આમ ખોટું બોલતા તમોને કેવી ભયંકર શિક્ષા થશે એ તમો જાણો છો ? તમોને ખબર છે ખૂનના શુન્દા માટે ફાંસી સિવાય ખીજી શિક્ષા નથી ?”

“હાજી; પણ હું નિરપાય છું !”

“તમારે કેના બચાવ માટે આ પ્રમાણે અસત્યાબાસી થવું પડે છે ? એવો તમારો કેણુ પ્રિય મનુષ્ય છે તે જણાવશો !”

“તે જણારી હતું તો પછી મારે જીવું બોલવાનું કારણજ શું રહે ?”

“ત્યારે તમારી પાસેથી મળી આવેલા અક્ષરો તમોને ક્યાંથી પ્રાપ્ત થયા હતા, તમે તે શી રીતે મેળવ્યા ?”

કમલનયનચાણુનું ખૂન કરી મેં તે દાગીના કાઢી લીધા !”

“તમે કહો છો ખૂન તો મેં કર્યું નથી તો પછી તમે દાગીના કેવી રીતે કાઢી લીધા ?”

“તે ખરીબ વાત છે; પણ જો અલંકારો મારી પાસે ક્યાંથી આવ્યા તે હું જરા પણ ભણતો નથી; માત્ર તે મારા ખીસામાંથી નીકળ્યા એટલે હું ગુન્હેગાર ગણાયો છું; બાકી હું સંપૂર્ણ નિર્દોષ-નિર્દોષને-નિર્દોષ છું !”

“જો એમજ હોય તો તમે કૃપા કરી જો ખૂન કોણે કર્યું છે તે સાચે સાચું બતાવી દો; કારણ કે પુરાવાની જરૂરબરીમાં તમારી પાસે જોણા સરસામાન પરથી અમારે તો તમોનેજ ખૂની માની લેવા પડશે અને તેથી શિક્ષાના બાગી પણ તમો પોતેજ થશો !”

“તેની અને ચિંતા નથી; હું ખુશીથી કહું છું કે મને ફાંસીની શિક્ષા આપો અને ખરા ગુન્હેગારને શોધવાનું માંડીવાળો !”

“વાર, તમો જો સંબંધમાં બીજી કશી હકીકત આપવા માંગો છો ? શું ખૂન તમે એકલાએજ કર્યું હતું કે તમારી જોડે કોઈ તમારા સહાયકો પણ હતા ?”

“સાહેબ ! હું આપની સમક્ષ ખૂનનો ખોટો એકરારજ કરું છું જો આપને સાદ જણાવી દીધું છે પછી આપ મને શા માટે એવા સવાલો પુછો છો !”

“ઠીક છે ! લાઇ જાઓ એમને !” પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટરે આજ્ઞા કરી. તેજ ક્ષણે પોલીસ અધિકારીઓ તેને જોલગૃહ તરફ લઇ ગયા; અને પુનઃ રબનીકુમાર કારાગૃહની દિવલો વચ્ચે અદ્રશ્ય બની ગયો !”

પ્રકરણ:-૧૮ મું.

એકજ વેળાની વાત !

૨

-->(૦)<--

જનીકુમારના કારાવાસની કથા જ્યારે શતીશ્યામપુત્રના જાણવામાં આવી ત્યારે તેને અપાર આનંદનો અનુભવ થવા લાગ્યો પરંતુ તે છતાં તેને પણ હવે સંસારમાં પ્રત્યક્ષ રીતે નિવાસ કરવાના દિવસોને તો તિલાંજલીજ આપવી પડી હતી કારણ કે રજનીના બહીશાન ચવાથી નિશાનાથ શતીશ્યામપુત્રને ચક્રવાતું કામ છોડી દે એમ તો નહોતું જ; એ વાતને તે પોતે પણ સારી રીતે જાણતો હતો એટલે હવે તેણે નિશાનાથનોજ વિનાશ કરવાના ઇર્થનો આરંભ કરી દીધો. દિવાકરના અસ્ત પછી રજનીના દ્વીતીય પ્રકરમાં તે ઉઠ્યો અને તેણે એક સુદરીના વસ્ત્રો પહેરી લીધા. તત્પરશ્વાત પોતાના હસ્તમાં એક દિવો ધારણ કરી પોતે જે અધારી ગુફામાં હતો ત્યાંથી બહાર આવવાનો માર્ગ શોધવા લાગ્યો. બહાર આવતાંજ તેણે પેલો દિવક જાત કરી નાંખ્યો અને પછી તે ગુફાથી દક્ષિણ માર્ગે પ્રયાણ કરી ગયો.

તે અર્ધે કલાકને અંતરે ગયો હશે એટલે ત્યાં એક મોટી વિશાળ ધર્મશાળા જેવું મકાન દ્રષ્ટિગોચર થયું. તેણે ત્યાં જતંજ એ મકાનના દ્વાર પરની એક ગુપ્તગ દેખાવી તે સાથેજ તે દ્વાર ખુલી ગયું અને અંદર જવનો માર્ગ ઉઘાડા થયો. શતીશ્યામપુત્ર તરતજ અંદર ધુસી ગયો અને થોડે દૂર જઈ તેણે ત્યાં બટકતી એક દેરી ખેતી, આ દેરી તેજ મકાનને ખીજે માળે આવેલા એક વિશાળ રૂમમાં જતી હતી. દેરી ખેતતાજ ત્યાંથી બે પુત્ર બહાર આવી શતીશ્યામપુત્રની

સામે ઉભા રહ્યા. શતીશમાયુ અત્યારે અખળાના વસ્ત્રોમાં વિલુપીત બનેલો હતો. છતાં તે એ નરાધમોને તેને ઝોળખવાનું કાંઈ કહિત પડે તેમ તો નહોતું. તેમણે તરતજ તેને ઝોળખી કહાડ્યો અને કહ્યું; શતીશમાયુ ! આટલી મધ્ય રાત્રીએ શા માટે અહીં આવ્યા છો, તમારો તો જુદમ કેટલો બધો છે વાઈ કે રાત્રીએ પણ શાંતપણે નથી સુતા દેના !

“મરમક ન કરો કાસમમોયા ! તમારા જેવું કાંઈ કામ નીચળું છે અને તેથીજ હું રાત્રી હોવા છતાં ખાસ શ્રમ લઈને તમારે આરણ્યે આવ્યો છું. કાલે રાત્રે ને રાત્રે નિશાનાથ ડિટેક્ટીવનું મારે ખુન કરાવવું છે અથવા તેને તેની ઓફિસમાંથી અહીં ઉપાડી લાવવો છે એલો તમારાથી આ કામ થશે !”

“અરે અમારે કાલે કોઈ કામ ન થાય તો અલ્લાહને પણ દોષ-ખમાં જરૂં પડશે ! છતાં આ કામ માટે તમારે મને રોકડા રૂપીઆ દસ હજાર આપવા પડશે ! દસ હજારમાં એક પણ પાંચ ઝોછી આપશે તો આ કામ નહિ બને !”

“કેટલા; દસ હજાર રૂપીઆ !”

“હા, પુરા દસ હજાર રૂપીઆ તેમાં એક પાઈ પણ ઝોછી નહિ !”

“કાસમ ! તમને તો કાંઈ વિચાર છે ? તમે જાણતા નથી કે રૂપીઆની મોટી મોટી રકમો આપનાર કમલનયનમાયુ તો મરણ પામ્યા છે પછી તમે આટલી મોટી રકમ શું જોઈને માંગો છો !”

“શું જોઈને તો અમારું કામ જોઈને ! આ કામજ એવું છે કે ખુદાતાલાની ખેરહમ થઈ ગઈ અને જો કામ પડાઈ ગયું તો જાનથી એ માર્યા જઈએ; ત્યાં અમેને કોઈ મુકાવવા આવે એમ નથી એટલે અમેને તો અમારી રકમ એકેએક પાંચ પુરપુરી જોઈતી !”

કાસમ ! ફરી કામ પાડવું છે કે આ એકજ વેળાની વાત છે !”

“એકજ વેળાની વાત ! વળા આવા કામો તો કાંઈ વારંવાર થતા હશે ! માટે જો કામ કરાવવું હોય તો ચાલો કપ્પલ ચાલો, અને અરધા રૂપીઆ ગણી આપો !”

“તો એમ કર કાસમ ! તને જોઈએ એટલી રકમ તું કમલનયન બાપુના ધરપર દરોડો પાડી વસુલ કરજે, હું તેમાં તને મદદ કરીશ !”

“યા અસ્લાહ ! આ તરફીય પણ સારી કે પૈસા આપતી વખતે કહી દેવું કે કલાણાનું ધર લૂંટીને પૈસા મેળવી લે ! વાહ મીયા ! વાહ, વાત તો ઠીક કહી ચાલો રસુલ ! આમાં કંઈ દહાડો વળે એમ નથી !” કાસમે ઉત્તર આપ્યો અને તે રસુલનો હાથ ધરી તેને પુનઃ પોતાને મેડે બંધ જવાના પ્રયાત્ન કરવા બાગ્યો. તેમણે એવાર પમલાં આગળ ભર્યા હશે એટલે શતીશ તેમની પાછળ ગયો, પુનઃ તેણે કાસમનો હાથ પકડ્યો અને કહ્યું. “કાસમ ! આમ છેક અધિરો ન થા ! તારે રૂપીઆ જ જોઈએ છે ને ! બલે રૂપીઆ લેજે !” એમ કહી તેણે તરતજ તેને અરધા રૂપીઆ ગણી આપ્યા.

પ્રકરણ:—૧૯ મું.

શશીબાલાના શીરની કિંમત દશ હજાર !

તીશબાપુએ પોતાની પાસેના પાંચ હજાર રૂપીઆ તરતજ કાસમને ગણી આપ્યા અને તેમને તે કામ કરવાની આજ્ઞા કરી પોતે સાંધી ઉઠી પોતાના શેઠ બાપુ કમલનયનને બમલે આવ્યો; પ્રસ્તુત બમલો અત્યારે

બંધ હતો અને બારણે દારપાળ-દરવાન બેઠો હતો. શક્તીશ્યામુએ તેને અવલોકતાંજ આગલે બારણેથી જવાતું માંડી વાળ્યું અને પાછળની બારી ઉઘાડી જોઈ તેમાં એક દોરડું નાંખી તે દાર ઉપર ચઢવાના પ્રયત્નો કરવા લાગ્યો.

તેના આ પ્રયત્નો સફળ પશુ થઈ ગયા. અને તે ઉપર ચાઢ્યો ગયો. બંગલામાં પહોંચતાજ તેણે કમલનયનની પરિન અનુરાધા દેવીના શયનગૃહનો માર્ગ લીધો. અનુરાધા આ વખતે શયનગૃહમાં નિદ્રાધીન થયેલી હતી. શક્તીશ્યામુએ તેને જાગૃત કરી અને પોતે કમલનયનને મુનીમ શક્તીશ્યામુ છે એની તેને જોળખાણ આપી. શક્તીશ મધ્યરાત્રીએ પોતાની સામે આવીને ઉભો છે એ ઘટના પોતાના લક્ષમાં આવતાંજ અનુરાધાના અંગમાં કંપને સાક્ષાત્કાર થવા લાગ્યો છતાં તે સર્વેષ જની ગઈ અને સ્વાસ્થ્ય મેળવી તેણે તેને પ્રશ્ન કર્યો, શક્તીશ્યામુ ! તમે તો બંધિવાસમાં પડેલા હતા ત્યાંથી અહીં શી રીતે આવી શક્યા !”

“તે કહેવાનો મને હમણાં અવકાશ નથી. માત્ર કૃપા કરીને મને અત્યારે દસ હજાર રૂપીઆની રકમ આપી દો ! કે તે વડે હું મારા પ્રાણ બચાવી લઉં !”

“શક્તીશજી ! તમારા ઉપર એવી કષ્ટ આફત આવી પડેલી છે ! અને તે આફતમાંથી હું દસ હજાર રૂપીઆ આપીશ એટલે તમારો ઉદ્ધાર શી રીતે થશે પૈસાથી ગુન્દો કર્યો ન કર્યો થતો નથી !”

ન પૈસા માત્ર દોલતથી છૂટે પાતક કર્યા હસ્તે,
કીધેલાં કર્મની શિક્ષા અવશ્યજ થાય છે સૌને.
દષ્ટ પય સર્પને પાળો છતાં પશુ એ દૃષ્ટીપર તો,
સુલી ગુણ તે હળાહળને જગતમાં પાય છે સૌને !

મળે કળ કર્મના જોવા ન સંસાર ત્યાં જરા ધારો,
નિયમ ધનશ્યામનો જોવો જરૂર સમગ્રય છે સૌને।

“અનુરાધા! હવે જો ઉપદેશ આપવો કામનો નથી કારણ કે
જ્યારે મહારા હસ્તથી દુષ્કર્મ કરાવી કરાવીને તે દારા લાભ મેળવવાનો
અવકાશ હતો તે સમયે આ નીની સુત્રો તમારા લક્ષમાં નહિ આવ્યા
અને આજે આ બોધ ક્યાંથી આપવા આવો છો।

વહી પાણી ધસે ગૃહમાં કરે લાખો તણી હાની,
પછી પુર રોકવા બધો દીધાં યા ના દીધાં તો શું,
જીવન અન્યાયમાં ગાળી પ્રપચેને સદા પાળી,
મરણ સમયે પ્રમોદિતે લીધાં યા ના લીધાં તો શું.
જનમ જરૂર દેશ કર્યાંથી હજાહજા સર્વને પાછ
પછી જાગને સુધા બિહુ દીધાં યા ના દીધાં તો શું।

“નહિ શતીશ્યામુ! હું તમેને બોધ આપવાની કચ્છા રાખતીજ
નથી પરંતુ તમે જાણો છો કે શેઠની અવદશા થઈ તેઓ તો મરણ
પામ્યા છે અને હજી મારે આખો જન્મ કહાડવો બાકી છે. કમાણી
બંધ થયાં છતાં જો અર્થ ચાલુજ રહે તો પછી લક્ષાવધિ રૂપીઆની
દૌલત પણ ત્વરિતજ નષ્ટ બની જાય છે, એ શું તમે જાણતા નથી !

ભંચો જલથી છતાં સિંધુ વહી સરિતા ન જલથી તો
કંઈક વર્ષો વિસા કેડે થશે સામર બધા ખાલી।
ન બાધ્યો બંધ તો જલને નીચી જોઈ બૂમિ જમમાં
શકાયે ના પછી ખાળી જશે નીર તે બધું ખાલી।
ખરો ત્યમ બેઠા પૈસાનો કમાણી ને કરી કાણી,
ખરચ ખમ જો વધાર્યોનો જશે ધન કાપ પણ હાલી।

“પણ એ સંમ્પતિ તમે મારા લોહીથીજ મેળવી છે એમાં કશોએ ફેર નથી. મારે હસ્તે અનેક કાળા ધોળા કમોં કરાવી તે વડે તમે પૈસો પ્રતિપાદન કરી તમારા ધનકાષને તેથી પુલકિત બનાવ્યો છે અને આજે મારાજ ઉપર આપતિ આવી પડેલી છે. જો તમે આ રકમ અને નહિજ આપશો તો આવતી કાલેજ છુપી પોલિસને એક બાહ્ય અમલદાર મને બંદીવાન બનાવી મારી દેહને ફાંસીને લાકડે ચઢાવીજ દશે એમાં સંશય નથી. મેં આજ પર્યંત તમારી રક્ષા કરી છે તો આજે મારી રક્ષા તમે કરો! અને મારા કાર્યની કદર કરો!”

“ભુજબે કાર્ય છે તેનું પરસ્પર રહાયતા દેવી,
ફરજ તેવી મનુષ્યોની સહાયી રનેહ સાચવવા!
દમ નિજપ્રાણને બચમાં સદા જોણે કરી સેવા,
હઠારજ હસ્તથી તેનો ખરેખર દેહ સાચવવો!
ભૂમિજલ બે પુનિત વસ્તુ જવા જ્યાં હાથથી જાડી,
ભૂમિ ભારે જવા દધને રહો શું મેહ સાચવવો!”

“શાનિશાખુ! તે બદલ તમેએ અમારી પાસે દરેક કાર્ય પ્રસંગે ચોખ્ખ પૈસો લાધો છે અને અમે પણ તમારા કાર્યની બચાવતાનો વિચાર કરી તમેને મુખ માંગ્યા કામ દીધાં છે પછી તમેને પુનઃ અમારી પાસે પૈસા માંગવાનો અધિકાર નથી!”

“પ્રથમ બદલો પુરો લંછ જ્યાં કર્યું નિજ કાર્ય જ્ઞાન દે
પછી તેની ફરિ કિંમત ન માગ્યો એજ છે સારું!
તમારા પાપની પોથી અમારો ત્યાં બર્ષો દિરસો,
હવે એ ગ્રંથને ખોલી ન વાંચ્યો એજ છે સારું!
અધમતાથી મળ્યો પૈસો નરી છે નકંની દોષત,
ધરી ત્યાં લોભ હેઠાંથી ન રાગ્યો એજ છે સારું!”

“હું મારા અધિકારની વાત કરતોજ નથી; જોછએ તો મારી ઉપર ઉપકાર તરીકે એટલી રકમ આપો ! પણ આપો. મારો જીવ બચાવો, મારા સ્ત્રી પુત્રોની દયા કરો અને દાન તરીકે પણ પૈસો આપો.

“શતીશ્યાયુ ! હમણું મારી પાસેથી તમેને એક પાંચ પણ મળી શકે એમ નથી કારણકે મારા માથા ઉપર પણ શશિબાલાનો મોટો ભય હોય છે તે મારા ઉપર ફરિયાદ કર્યા વિના રહેશે નહિ અને તેમ થાય તો મને પણ મારો બચાવ કરવાને પૈસા જોછએ ?

“શશિબાલા તો મારા અંદાસમાં છે એટલે તમેને તે કાંઈ પણ પ્રકારે હવે દુઃખ ભાગી બનાવી શકે એમ છેજ નહિ પછી નાહક શા માટે તેનો ભય બતાવી મને પૈસા આપવાની ના પાડો છો !”

“શશિબાલા તમારા કબજામાં છે ?”

“હા !”

“ત્યારે તમે મને જોજ શશિબાલાના દેહને અંત લાવી તેની નિશાની તરીકે તેનું માથું આણી આપો. જો તમારા હસ્તથી આ કામ સિદ્ધ થશે તો અવશ્ય હું તમેને હજાર જે હજાર તો થું પણ બરાબર દસ હજારની રકમ પૂર્ણ કરી આપીશ !”

“તમારી વાત મારે ઠપ્પલ છે; લાવો અરધા રૂપીઆ મને પહેલાં મળી આપો ! બાકીના તમારે કામ પૂર્ણ થઈ ગયા પછી આપજો !

“શતીશ્યાય ! શશિબાલાની શીરની કિંમત દસ હજાર !”

“હા” શતીશ્યાયુએ ઉત્તર આપ્યો.

શતીશ્યાયુને તરતજ પાંચ હજાર રૂપીઆ મળી ગયા.

૧૨ (જાન્યુઆરી) ૧૯૫૫-૫૬
 માસવર્ષી રાજ ભરથરી. સંવત.

શ્રી ૧૨-સુરત] પ્રકાશક:-શ્રી પ્રાણીવન પુસ્તકાલય, ટાવર રોડ-સુરત.

પ્રાણીક:-શ્રી. પ્રાણીવન પુસ્તકાલય, ટાવર રોડ-સુરત.

(આવૃત્તિ-પ્રાણી.) કૌમલ આઠ આના. (કરિષ્મીત-કર્મ.)

પ્રકરણ:-૨૦ મું.

તલવાર ઉગામી !

તીક્ષ્ણાણુ કુમલનયનપાણુની સ્ત્રી કમલાક્ષી પાસેથી રૂપીયા ગણી લઇ તરતજ કાસમખીયાના મુઠ્ઠા પ્રતિ આવ્યો; આ વખતે કાસમને પ્રથમ આવેલા રૂપીઆને બરાબર ચોવીસમો કલાક ચાલતો હતો અર્થાત બીજા દિવસની મધ્યરાત્રી હતી. તેણે જતાને વારજ કાસમના હાથમાં એક હજાર રૂપીઆની રકમ આપી દીધી અને તેને કહ્યું; “કાસમ ! ચાલો હવે તમારું કામ પૂર્ણ કરો !”

“હા” કાસમે હિતર આપ્યો અને તે તેને લઇને તરતજ પોતાના મુઠ્ઠાની પાસેજ આવેલા ઇસ્લામીયા કલખના મકાનમાં ગયો ત્યાં જતાંજ તેણે પોતાના હસ્તમાં ટેલીફોન લીધું અને અખલાના કોમલ કંઠનું અનુકરણ કરતા કહ્યું, “નિશાનાથ ! હું શશીઆલા અત્રે બચકર સંકટમાં છું માટે જો તમારા અંતરમાં જરાપણ દયા હોય તો તરતજ ઇસ્લામીયા કલમ કોર્નવેલિસ સ્ટ્રીટ તરફ ચાલ્યા આવો !”

નિશાનાથ પોતાને એ ટેલીફોન મળતાં તેજ ક્ષણે પોતાના કપડાં પહેરી તૈયાર થઇ કોર્નવેલિસ સ્ટ્રીટ તરફ ચલાયો. ઇસ્લામીયા કલખનું મકાન તેણે એક એ વાર જોયું હતું એટલે તેને તે શોધવાની આવશ્યકતા નહોતીજ. તેણે તરતજ તે મકાન આવતા અદર પ્રસ્થાન કર્યું અને સીડીના પગથીઆ ચઢવા માડ્યા. તેવાજ કાસમ અને રસુલ તેના ઉપર ધસી ગયા. કાસમે તેનું મોં જાણી દીધું. રસુલે

તેના હસ્ત ચર્ચેનિ શ્રુંખલા બદ્ધ કરી નાંખ્યા અને તરતજ તેને ત્યાંથી કાસમના બંગલામાં ગુપ્ત માર્ગે લઇ જવામાં આવ્યો. કાસમને શશિ-બાલા ગુમ થયાની વાત ખચર હતી, છતાં પણ તે ક્યાં ગુમ થઇ છે તે સંબંધીની તેને કશીજ માહિતી નહોતી.

નિશાનાથને કાસમના ગૃહમાં એક અંધકાર યુક્ત ઝોરડીમાં બંદિવાન બનાવી રાખવામાં આવ્યો. અને તેના ઉપર કાસમે રસુલનોજ પહેરો મુકી દીધો. આ કાર્ય પૂર્ણ થતાજ કાસમનીયા શતીશઆપુની પાસે આવ્યો અને તેને હૃદયથી કહેવા લાગ્યો, “આપુજી ! તમારા કહેવા મુજબ અમે નિશાનાથને બંદિવાન બનાવી નાંખ્યા છે હવે અમારા બાકી રહેલા રૂપીઆ આપી દઇ અમારી રકમ પુરી કરી દો.

“કાસમ ! તારી સાથે જરત છે કે નિશાનાથનું ખુન કરી નાંખ્યા પછીજ તને બાકીની અરધી રકમ આપવાની છે અને હજી તે કામ પુરું થયું નથી ! માટે તમને હમણાંથી એક પાઈ પણ આપવામાં આવશે નહિ !”

“તમારી આંખો આગળજ અમે તમારું કામ પુરું કરી નાંખીએ છીએ પછી શું ! અમારી સાથેજ આવો અને નજરોનજર નિશાનાથના સોએ વર્ષે પૂર્ણ થતાં નિહાળો પછી તો તમારી ખત્રી થશેને !”

“હા.”

“બસ ત્યારે રૂપીઆ ગણી આપો !”

“પણ રૂપીઆ પહેલેથી શા માટે આપવા જોઇએ !”

“નિશાનાથને અમે તેને પ્રાણ નાશ કરવા અત્રે ઉપાડી લાવ્યા છીએ એ બટના તેનાથી પણ હવે અજાત છે એમ તો નથીજ ને ! તો પછી શું તમેને એવો શક છે ખરો કે અમે તેને પાછો જીવતો મુકી દઈશું ? અને કદાચત તેને પાછો જીવતોજ છોડી દીધો તો તે ફરી અમારોજ અંત લાવવા પ્રયત્ન કર્યા વિના રહેવાનો નથી એ પણ નક્કી છે !”

“છતાં પણ તમેને મારાથી પહેલા તો એક પાછ પણ આપી શકાય એમ નથીજ. કામ પૂર્ણ થતાંજ તમેને તમારી રકમ પ્રાપ્ત થશે !

“તો પછી અમારાથી પણ તમારું કામ કરી શકાય એમ નથી. કાર્ય પૂર્ણ થતાં પહેલાંજ તમારે અમેને પાકીની રકમ આપી દેવી પડશે !”

“આ શું કાસમમીયા !” શતીશે કંટાળીને ઉત્તર આપ્યો. “તમે આમ પ્રત્યેક સમયે અમેને સંતાપો છો એ ઠીક નથી, આશો ગણો ! હઠાવો, રૂપીઆ હઠાવો !” શતીશે રૂપીઆ ગણી આપ્યા.

કાસમે તેને બહાર હોયો રાખ્યો અને એક બારીમાંથી તેને જે જોરડામાં નિશાનાથ સુતો હતો તે જોરડામાં અવસોડવાની સૂચના આપી અને પોતે નગ્ન તરવાર લઈ જોરડામાં ધુસ્યો,

નિશાનાથને જેમાન બનાવી દેવામાં આવ્યો હતો. તે બેથુદ્ધિમાં એક પલંગપર શયની દશામાં પડેલો હતો. કાસમમીયાએ લાં બતાંજ પોતાની લાઠટ સળાવી અને નિશાનાથના ગળાપર બરાબર ભક્ષ સાધી પોતાની તલવાર ઉગામી પ્રબળતાપૂર્વક લગાવી દીધી !

પ્રકરણ:-૨૧ મું.

મારી ગરદન ઉડાવી દે !

તીશ્યાણુ હતાશ થઇને કાસમમીયાને બગતેથી પાછો આવ્યો. અને શશિયાલાનો સર્વનાશ કરવાના વિચારથી તેના પલંગપ્રતિ અગ્રગામી બન્યો. શશિયાલા આ વખતે તેના પલંગપર સુતી હતી. અને સર્વત્ર જ્ઞાંતીનો આવિર્ભાવ દુઃખગોચર થતો હતો આ અવકાશ જોઇ શતીશ પોતાની તલવાર શશીયાલાનો વધ કરવાના ઉદ્દેશથી તેના કંઠપર ઉભામી, પરંતુ એટલામાં અચાનક શશીયાલા બચંદર આકેશ કરતી જાગૃત થઇ ગઇ. તેણે શતીશનો હસ્ત પોતાના હાથમાં પકડી લીધો અને શોકાન્વિત મુખમુદ્રાએ તેને કહેવા લાગી, ‘શતીશ્યાણુ ! દયા કરો ! મેં પ્રથમ કરેલી પ્રાર્થના પૂર્ણ કર્યા પછીજ મારો પ્રાણનાશ કરવામાં પ્રવૃત્ત થાઓ; પણ તે પહેલાં મારા આયુષ્યનો અંત લાવશો નહિ !’

“મારો દિલમાં દયા; દુઃખમાં મધુર અશ્વાસનો આપી, દિલાસા રાંધને દેતા જીવન નકકી બચા દેજો ! બલાઇ બાળતા આંખો કદી ઝંખી બને તેનો, ન કરતા શોક નયનોને બંધે અંધા થવા દેજો ! જીવન ધનમાલ્યને મિલકત હરીફાઇ અને હીકમત, તમારા પ્રાણની કિંમત પસારે અર્પવા દેજો !”

“શશીબાલા ! એવું બનવાનો હવે અવકાશજ રહ્યો નથી કારણ કે તારો બાઈ જન્મદેશનિકાલની સળમાં ગયો છે એટલે તે તમેને મળી શકે એવો સંભવ નથી.”

“મારો બાઈ ! મારો બાઈ જન્મદેશનિકાલની સળમાં ગયો ?” આટલું બોલતા તે અમળા બેશુદ્ધ સપ્ત ધરણી પર ઢળી પડી. શાશીબાલાની કુરતાની હાથ આવી રહી. તે પોતાના હસ્તમાં સમશીર સપ્ત શશીબાલાને સંહારવા આમળ ધસી ગયો અને પોતાની તલવારઉમામી તેનો વધ કરવા પ્રવૃત્ત થયો. તેણે સમશીર ઉપાડી—પણ ? પણ તેજ ક્ષણે તેનો હાથ અટકી પડ્યો, સામેજ ઉભેલી પોતાની પત્નીને નિહાળતા તેની તરવાર અટકી ગઇ અને તે ક્રોધના આવેશમાં આવીને ગરજી ઉઠ્યો, “એહ કમઅપ્ત અમળા ! જ્યારે જોઈ છું ત્યારે મારા કાર્યમાં વિશેષ નાંખવાને તું ખરીને ખરીજ ! ચંડાળ ! તરતજ આ ઓરડો છોડીને શયનામારમાં આવી જ અને તારા કાર્યનો આરંભ કરી દે !”

“હું જાણુવા માંગું છું કે તમે અહીં કયા કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થયા છો તે !”

“તે જાણવાનો તારો અધિકાર નથી તારી તો માત્ર મારી આગને શિરોધાર્ય કરવાનીજ ફરજ છે કારણ પતિએ પતિના વચનોનો સત્કાર કરવો એમાંજ તેનું શ્રેય રહેલું છે !”

પતી પ્રમદાતણી દેહનો ખરો રક્ષક અને માણીક,
સતિ અમળા પતિ પ્રભુના બધા હુકમો સ્વિકારે છે !
ગતિ ગજમામિની કેરી નથી ભર્તાર વિષ્ણુ ખીજી.
પતિના પ્રુણ સ્મરણો તે સ્ત્રીના દુઃખો વિદારે છે !
ભયંકર આ ભવાખિષમાં સ્ત્રીની સૌભાગ્ય નૌકાનો.
સુકાની—નાથ નૌકાને કિનારે તે ઉતારે છે !

“પણ તમારે હાથે અન્યાયના કામો થતાં હોય તે અટકાવવા
એ પણ મારો ધર્મજ છે. કારણ કે જેમ પતિની આજ્ઞાઓ પાળવી એ
પ્રમદાતું હુણ્ણ છે તેવીજ રીતે પતિને અધર્મગારમાંથી તારવો નહિ
એ પણ દારાતું હુણ્ણ છે. જીવન સર્વસ્વ સ્વરૂપ સ્વામીને હુક્રુયોથી
દૂર કરવો એ આર્ય રમણીતું આલુપણ્ણ છે.

સતિનો ધર્મ સ્વામીની સદા સેવા કરી તેના
અધમ અવગુણ્ણ હશે તેને ઘટે સંહારવા અતે !
કથી નિબકાન્તને વચ્ચે સુમગશિક્ષાતણ્ણામુખથી
સુગુણ્ણશણી સતિરમણી સુધારે કથને ખંને !
નિહાણી કર્મ રામાના થઇ લાં મુગ્ધ અંતરથી,
સતિ સંસાર નાકા છે વચન એવા કથ્યા સંતે !

“તગ્નિષ્ઠા ! ખસકર ! તારી સાથે શાસ્ત્રાર્થ કરવા હુક્રુચ્છતો નથી
કે મારે તારી સાથે વાદ વિવાદ કરવો નથી; મારા પ્રાણની રક્ષા
ખાતર મારે આ રમણીનો વધ કરવોજ પડશે અને તે હું અવશ્યજ
કરીશ એવો મારો દઢાચ્છ થઇજ ચુક્યો છે માટે જે મારા પ્રસ્તુત
કાર્યમાં તું વિઢરૂપ થશે તો પ્રથમ હું મારી તલવારને તારોજ ભોગ
આપીશ અને પછી ! પછી તેજ રધીરના બરેલા હસ્તે હું આ રમણીને
શીરંચ્છ કરીશ !”

પ્રથમ મુજ માર્ગના કંટક રહ્યા તેની ખચર લઇને,
પછી પછી અધર્મે હુ કરીશ આ દેહની વૃત્તિ !
જીવે હુસ્મન બધા જગમાં અને હું આ તણ્ણુ સંષ્ટિ !
નહિ એવી અહિંસામાં કદિ મુજ થાય પ્રવૃત્તિ !
સમાપિ સલ્લમાં દાયા હણ્યાયા હાથથી અંતે.
પછીજે ધર્મ ધરવાથી ઠહો શું થાય નિષ્પત્તિ !

“અસ તો તેમ કરો તેની મને ચિંતા નથી, લાગે તમારી તર-
વાર લાવો અને પ્રથમ મારી આ ગરદનને ઉડાવી દો! પછો ખૂશીયી
તમારે જે કરવા હોય તે અપર્મ આદરો! મારી તેમાં ના નથી!”

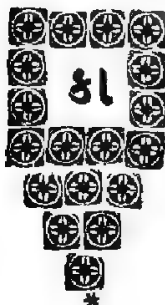
પ્રથમ આ કંઠ સંહારી, મને નિર્દોષને મારી,
જૂલી ઇશ્વર નિરાકારી, બરો આ પાપથી કાપા.
હરિ નિર્દોષ હૈયાને, ચિરી નરનાર હૈયાને,
કરી જૂઝા પપૈયાને, બરો સંતાપથી કાપા.
પરંતુ છે સમરણ શબ્દો, નરશ્રિત ને અપંગોના,
હણે પૈલાદને પશુ તેં હણે રિત્ર આપથી કાપા!

“તરણિકા! તારી હઠ તારો જીવ લેશે!”

“તેની મારે પરવા નથી! હ્યો આ રત્ન મસ્તક; પ્રથમ મેને
ઉડાવી દો!” તરણિકાએ ઉત્તર આપતા પોતાની ગરદન શતીશની
આગળ ઝુકાવી દીધી. શતીશઆણુ લજ્જિત થઇ ભાંધી તરતજ એ
હિંસાકાર્યનો પરિભાગ કરી ચાલ્યો ગયો.”

પ્રકરણ:—૨૨ મું.

તમે મારા ભાઈ છો.

સમ્મીયાએ નિશાનાથના કંઠપર પોતાની સમશેરનો
પ્રહાર તો કર્યો પણ તેજ કણે દૈવયોગથી નિશાનાથ
ને જે પલંગપર સુતાડ્યો હતો તે પલંગની નીચે
તો જઈ થયેલો ભાગ ખસી જવાને લીધે પલંગ વાંકો
ખની ગયો, આથી તે પ્રહાર નિશાનાથના કંઠપર ન

થતાં પક્ષમના ઇસ સાથે અફળાયો અને તેને લીધે તલવારના ટુકડે ટુકડા બની બેઈ નિરાનાથની જીવતજ્યોતિનો સમિપ આવેલો નિર્વાણ કાળ પુનઃ લાંબાવા પામ્યો. કાસમ પોતાની સમશેરનો તેના પર બીજો પ્રહાર કરે તે પહેલાં તેની અને રસુઝની વચ્ચે દ્રવ્યના સંબંધમાં ખટખટ થઇ પડી અને તેથી તેઓ ક્રોધાનિરેકથી વ્યગ્ર થએલા પ્રસ્તુત કાર્યનો પરિભાગ કરી ત્વરિતજ પોતાના શયતાગારમાં ચાલ્યા ગયા; આજ બનાવથી શાંતિશાંતિને હનાચા વ્યાપી ગઇ અને તેથી તેણે પોતાના ગૃહે બધા શશિઆલાનો અંત લાવવાના પ્રયત્નો પણ કરી નાંખ્યા, અને તેમાં પણ તેને નિષ્ફળતા મળવાથી તે પોતે એક એકાંત ગૃહમાં બંધને બેઠો અને હવે કયે પ્રકારે કાર્ય કરવું તત્સંબંધી વિચાર કરવા લાગ્યો. શાંતિશાંતિની પત્નિ તરણિકા શશિઆલાને પોતાની સાથે લઇ પાકગૃહમાં ચાલી ગઇ ત્યાં ગયા પછી તેણે એક ગુપ્ત ગૃહ ઉધાડી શશિઆલાને ત્યાં નિર્ભયતા પૂર્વક રહી શકે એટલા માટે ગુપ્ત રહેવાની આગ્રા આપી અને પોતે પાછી બહાર આવી પાકગૃહમાં ઉપરિચિત થઇ.

આ પાકગૃહના મધ્ય ભાગે એક સુંદર દેવગૃહ બાંધેલું હતું. તરણિકાએ તે દેવગૃહ પાસે બધા તેની એક ઠળ દયાવી તે સાથેજ તે દેવગૃહ અદ્દર ઉપર આવી મથું, આ દેવગૃહની લાંબાઇ પહોળાઇ ત્રણ અને બે ફૂટની હતી તેની ઉપર ચડી બતાંજ ત્યાં એક સીડી મૂકેલી તેની દૃષ્ટિએ પડી તરણિકા એ સીડી પરથી નીચે ઉતરી ગઇ તેણે નીચે બધા પુનઃ એજ ઠળ દયાવી કે તે સાથેજ પાછું દેવગૃહે તેને રથાનેજ આવી મથું.

તરણિકા આમળ ગઇ અને તે અંધકારમય ગુહામાં એજ માર્ગે પ્રયાણ કરવા લાગી. આ માર્ગે કાસમમીયાના ગૃહ તરફ જતો હતો.

તરણિકા નિશાનાથને કેદ કર્યા સંબંધીની સર્વ માહિતી જાણતી હોવાથી તે સીધીજ નિશાનાથને જો સ્થળે બંદિવાન બનાવી રાખવામાં આવ્યો હતો તેજ જોરડામાં ગઈ. આ વખતે નિશાનાથ પોતાના પલંગપર નિદ્રાધીન થઈ પડેલો હતો અને તેની પાસે નગન તલવાર લઈ રસુલ પોતેજ ઉભો હતો. તરણિકાએ રસુલને જોતાંજ પોતાની પાસેથી એક રૂમાલ કાઢી તેની ઉપર પાંચ સાત ટીપા કશેરોફોર્મના નાંખ્યા અને તે તેને સુંઘાડી દીધા. કશેરોફોર્મની વાસ પોતાના શ્વાસોચ્છ્વાસમાં જતાંજ રસુલ ખેમાન બની ત્યાં દગી પડ્યો અને તરણિકા નિશાનાથની પાસે નિવિદને જવાનું સદમાગ્ય પ્રાપ્ત કરી શકી.

તરણિકાએ નિશાનાથની પાસે જઈ તેના કંકર પોતાનો હાથ મૂક્યો અને તેને જાગ્રત કરવાની ચેષ્ટા કરવા લાગી, તેવોજ તે જાગી ઉઠ્યો. નિશાનાથ પોતાની સામે ઉભેલી એ નિર્દોષ રમણીને જોઈ અપાર આશ્ચર્યમાં પડી ગયો અને તેણે તેને પૂછ્યું, “તમે કોણ છો અને અત્યારે મારી સમક્ષ શા માટે ઉપસ્થિત થયા છો વાર?”

“નિશાનાથ ! હું તમારા એક શત્રુની પત્નિ છું અને તે છતાં તમારા મિત્રનું કાર્ય બજાવવા હું અત્યારે તમારી પાસે ઉપસ્થિત થઈ છું. આપ શું મારી માગ્યનાનો સ્વિકાર કરશોકે ?”

“દેવી ! તમારી વાતના જો યોગ્ય હશે તો તેનો સ્વિકાર કરવાની મારી ઠગ્ગાજ એ એમ સમજી લેવામાં તમારે જરાપણ સંકોચ રાખવાનો નથી કારણકે હું અત્યારે સંકટમાં છું અને મને પણ રહાયતાની તો આવશ્યકતાજ છે, માટે તમે કોણ છો અને અત્યારે શા માટે ઉપસ્થિત થયા છો એ જણાવવાની કૃપા કરશો તો આપનો અવશ્ય ઉપકાર થશે !”

“નિશાનાથ ! હું કમલનયનભાણુના મુનીમ શાંતીશયંદ્રની દુર્ભાગી પત્ની છું અને મારા સ્વામીના જીવનની ક્ષિપ્ત માંગવાને માટે તમારી સમક્ષ ઉપસ્થિત થઈ છું. મારું નામ તરણિકાદેવી છે ?”

“તરણિકાજી ! તમારા સ્વામીના કૃત્યો જોટલા બધા ધાતકી અને અધમ છે કે તે કોઈપણ દિવસ અવશ્ય સરકારને હાથે ફાંસીને લાકડે ચઢી પોતાનો પ્રાણ ગુમાવવાનોજ છે. તેણે કમલનયનભાણુની સાથે રહી બધાં દુષ્કર્મો કર્યા છે અને છેવટે બે સરકારી માણસોના પણ ખૂન કરાવ્યા છે એટલે હવે તે કોઈપણ પ્રકારે બચી શકે એવો સંભવ નથી !”

“તે વાત હું સારી રીતે જાણું છું અને તેવો સંભવ ન હોવાથીજ હું આપની પાસે મારા પતિદેવના ગુન્હાની ક્ષમા માગું છું. આપ જાણતાજ હશે કે પૈસો કેવી ખરાબ વસ્તુ છે તે ! મારા પતિએ પણ એજ પૈસાને લીધે-જાણ્યને વશ થઈ રૂઠવા કહેવા પ્રભાણેના નિપણ અત્યાચારો કર્યા છે અને પછી પોતાનાપર આવેલા એ ગુનાહમાંથી છટકી જવા માટે તેમને બે સરકારી માણસોના ખૂન કરવા પડ્યા છે !”

“તમારી એ વાત ખરી છે જો ! પણ તે સાથે તમારે એ પણ વિચાર કરવોજ જોઈએ કે એનો ગુન્હો સરકારને ચોપડે નોંધાયો છે અને સરકારી સિપાઈઓ તેને પકડવને માટે ખડે પગે તૈયાર થઈ રહે છે પછી તેનો બચાવ હું શી રીતે કરી શકું એમ છે !”

“શ્વહાશય ! તમે કહો છો તે વાત મારા લક્ષની બહાર નથી હું પણ જાણું છું કે તમે મારા સ્વામીના ગુન્હાઓ નિવારણ કરી શકો એમ તા નથીજ પરંતુ આપ અમેને એટલી અનુકુળતા કરી આપશો તો તેથી પણ અમારા ઉપર તમારો બધોજ ઉપકાર થશે.

આવને શનીવારે અહીંથી જાપાન જવાની 'કામાગાટામારુ' સ્ટીમર ઉપડે છે. એ સ્ટીમરમાં બેસીને આ દેશ હમ્મેશને માટે છોડી જવો એ અમારી ઇચ્છા છે. જો આપ અમોને તેટલી અનુકુળતા કરી આપશે તો પણ અમ સરખાં દુર્ભાગી ઉપર તમારો ઘણો ઉપકાર થશે."

"પરંતુ બહેન ! એ પણ બની શકે એમ નથી કારણ કે વિદેશ ગમન કરવાને માટે પ્રથમથી તમારા નામ ઠામ વિગેરે જાહેર કરવા પડે છે અને તેજ માણસો પછી વિદેશ પ્રત્યે પ્રયાણ કરી શકે છે. તો પછી તમે એમ એકદમ શી રીતે બહાર જઈ શકશો !"

"તેને માટે પણ અમે બંદોબસ્ત કર્યો છે. અમારો એક મિત્ર પોતાની બે સ્ત્રીઓ સાથે વિદેશ જવાનો છે તેમને તેમ કરતા અટકાવી અમોજ તેમને જહાજે ચાલ્યા જઈશું તો પછી અમોને કેંદ્રપણ રીતનો બાક આવે એમ મથી ! નિશાનાય ! તમે મારા બાઈ છો ! કૃપા કરી મને આટલી સગવડ અવશ્ય કરી આપો અમે તમારા આજન્મરણી રહીશું અને તેના જહાજમાં હું તમોને આ કારાવાસમાંથી મુક્ત કરાવી દહશ !"

નિશાનાયના હૃદયમાં આ વાક્યોના અમૃતથી એક પ્રકારનું ધોર યુદ્ધ શરૂ થયું તે થું કરવું તેનો વિચાર કરવા લાગ્યો. જરા વાર રહી તેણે તરણીકાને પ્રશ્ન કર્યો, "ત્યારે તમે આ પ્રકારે પરદેશ ઉપડી જવાની બધી તૈયારી તો કરી રાખી છે પછી તે વાત તમો મને શા માટે કહેવાને અત્રે ઉચિત થયા !"

"નિશાનાય ! તેનું એકજ કાગળ છે જો અમો સ્વતંત્ર રીતેજ અમારા ધરથી બહાર નીકળીએ તો પોલિસો તો ગીધની માફક અમારા ઉપર ટાંપીજ રહ્યા છે તે અમોને છોડશે નહિ માટે અમારી જોડે બંદર સુધી તમારા આખા કુટુંબને પણ સાથે મોકલવા કૃપા કરો કે તમારા

કુટુંબમાં હું તથા મારા સ્વામી સ્ત્રી વેશમાં ત્રિવિધ હાજર છું તો અમારું કોઈપણ નામ લઈ શકશે નહિ ! બાઈ ! હવે વિલંબ ન કરો મારી સાથે ચાલો ! શરીરમાલાને પણ મેં બચાવી છે તેને તમારી સાથે લઈ જઈ તમારી ઇચ્છા હોય ત્યાં મુકી આવો અને મારા કંથને તેના પ્રાણની ભિક્ષા આપો !”

“શું શરીરમાલા તમારે ત્યાં છે ?”

“હા !” તરફીક બોલી; તે બંને ત્યાંથી પલાયન કરી જવાના વ્યવસાયમાં પ્રવૃત્ત થયા.

પ્રકરણ:-૨૩ મું.

કેસ ચાલ્યો.

જે દિવસે કાસીમ બગરની કોર્ટમાં જુલના ખુન કેસની શરૂઆત થઈ. રજનીકાન્ત કાસીમ બગરનો પ્રસિદ્ધ વ્યાપારી હોવાથી આજે કોર્ટમાં ધણીજ બીડ માલમ પડતી હતી. અને તેથી કોર્ટનો રંગ ધણો બદલાઈ ગયો હતો. શહેરમાં વિવિધ પ્રકારની વાતોનું વાતાવરણ વ્યાપ્તમાન થઈ ગયું હતું. કોઈ રજનીકુમારનેજ દોષિત ઠરાવતા હતા તો કોઈ તેની પ્રમાણિકતાના વિનય ગીતો ગાતા હતા અને કોઈ આવા પાપકર્મીથીજ તેણે પૈસો મેળવ્યો હોવાનું અનુમાન કરતા હતા. બરબર બારનો ટકોરો થતાજ કોર્ટમાં ન્યાયદાતા મહાશયનું આગમન થયું અને તે સાથે ત્યાં પ્રવર્તેલી અશાંતિનો અંત

આવી ગયો. કેસની શરૂઆત થતા રજનીકુમારને ત્યાં લાવી હાજર કરવામાં આવ્યો, ફરિયાદી તરીકે મી. ચેટરજી કામ કરતા હતા અને તેમના તરફથી બંધાણના જાણીતા એડવોકેટ જનરલ મી. રાયચોધરી કામ ચલાવતા હતા. બન્ના પક્ષ તરફથી એક પણ વકીલ રોકવામાં આવ્યો નહોતો. કેસનો પ્રારંભ થતાં જ રજનીકુમારની પાસેથી મળી આવેલા બધા પુરાવાઓ, પેલા કમલનયનબાપુના અક્ષકારો અને લોહીવાળા છરા વિગેરે કોર્ટમાં રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા અને ત્યાં પડેલી જુઝાનીઓ ઉપરથી રજનીકાન્તજી ખુરી હોવો જોઈએ એની સર્વને ખાતરી થઈ ગઈ હતી.

“મી. રજનીકુમાર ! આલો બચંકર ગુંદો તમરે શા માટે કરવો પડ્યો વાઈ ? તમે બનીક મહરજ આવા બચંકર અપરાધમાં પ્રવૃત્ત થાઓ એથું તમેને શોભા આપનાઈ છે ?” ન્યાયાધિશે પહેલોજ પ્રશ્ન કર્યો.

“સાહેબ ! આ સંબંધમાં હું કશું જાણુનો નથી અને મારી ખાતરી છે કે હું તદ્દન નિર્દોષ છું !” રજનીકાન્તે ઉત્તર આપ્યો.

“તમારી પાસેથી જે પુરાવાઓ અને મુદ્દા મળી આવ્યા છે તે પરથી એમ માની શકાય છે ખરું કે તમે તદ્દન નિર્દોષ છો ? તમે પોતેજ ખૂતી નહિ હો તોપણ ઓછામાં ઓછું તમે ખુનના ગુંદામાં મદદ કરી છે એવો ખરુંજને !”

“સાહેબ ! મેં ખુનના કામમાં મદદ પણ કરી નથી કિંવા જ્યાં અને જ્યાંરે ખુન થયું હશે ત્યાં અને ત્યારે હું હાજર પણ ન હોતો છતાં જે માણસ ખુની છે તેનું નામ મારાથી આપને આપી શકાય એમ નથી અને આપ મને મને તેટલી શિક્ષા આપશો તો પણ ખુનને ખરો ગુંદેમાર કોણ છે તે હું આપ નામદારને જણાવી શકતો નથી !”

“પરંતુ જો તમે એ પ્રમાણે ખરા ખુનીનું નામ દેવાનું યોગ્ય નહિજ ધારશો તો કોઈને તમારા પર દિલગિરિ સાથે ખુન-અથવા ખુનમાં મદદ કરવાના ગુન્હાનું આરોપણ કરવું પડશે !”

“તે માટે સાહેબ ! નામદાર કોઈ સ્વતંત્ર છે.”

“વગી જો તમે ખુનના ગુન્હામાં તકસીરવાર નથી તો પોલીસ આગળ સ્ટેટમેન્ટ આપતા તમે પોતાને ખૂની તરીકે ઓળખાવ્યા છે તેનું શું !”

“તેનું કારણ મેં તેજ વખતે દરજાવ્યું હતું પછી આપ ફરી શા માટે એવો પ્રશ્ન મને પૂછો છો !” રબનીકાન્તે કહ્યું.

અંતે યોગ્ય વિધિ થવા પશ્ચાત્ત રબનીકાન્ત ઉપર ખુનનો ગુન્હો સાબીત થયો અને ના. કોર્ટે તેને ફાંસીની શિક્ષા ફરમાવી દીધી ! લોકોમાં કુતુહલ ફેલાતી રહેશે એ ખુશના ખૂન કેસ અદ્ય અવસરમાંજ પૂર્ણ સ્મર્યો અને સર્વત્ર શાંતીનો વિસ્તાર થયો.

પ્રકરણ:-૨૪ મું.

“હું તમારી લક્ષ્મી છું.”

ક આજીએ રબનીકુમારની ઉપર વિપત્તિનું વાદળ વરસી રહ્યું હતું ત્યારે બીજી આજી કમલનયન-આયુનું કુટુંબ પણ સુખી ન હોતું કમલનયનની પતિ અનુરાધા પાસેથી સતીશ્યામજીએ દશ હજાર રૂપીઆની માંગણી કરી હતી એ વાર્તા અમારા વાંચકાના લક્ષમાં હશેજ પરંતુ મૃતક સ્ત્રીના લાના શયને અવસોકવાનું અહોભાગ્ય અનુરાધા પ્રાપ્ત કરી શકી નહી, બીજેજ દિવસે પ્રભાત કાળે અનુરાધા ઉપર પોલિસોએ વેરટ બમબ્યું

અને તેને પોતાના કપાળમાં લીધી. અનુરાધા ઉપર ઈર્ષ્યામય તના શુન્હાને આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો તેની કાષ્ટને મહિતી નહોતી પરંતુ ખૂલના ખૂન કેસના રહસ્યને જાણનારાઓ તેના ઉપર પણ કોઈ પ્રકારનું બયંકર તફોમનજ હોવું જોઈએ એમ સારી રીતે ધાતતા હતા. જેલના જે ક્વાર્ટરમાં રજનીકુમારને રાખવામાં આવ્યો હતો તેની પાસેનીજ ઓરડીમાં અનુરાધાને પણ બંદિસ આપવામાં આવ્યો હતો. રજની-કાન્તને જ્યારથી ફાંસીની સજાનું જજમેન્ટ વાંચી સંભળાવવામાં આવ્યું હતું ત્યારથી તેના માત્રા ઢીલા થઈ ગયા હતા અને તેના શરીર પરનું બધું નુર ઉડી જઈ તેની દેહ ફિક્કી પડી ગયેલી ભાસતી હતી અને સવારના તે ઉડ્યો અને શાય કંઈને માટે બહાર જવાને તત્પર થયો તેવીજ તેની દૃષ્ટિ અચાનક અનુરાધા ઉપર ગઈ. અનુરાધાની દૃષ્ટિએ રજનીકાન્ત પ્રત્યક્ષ થતાંજ તેના શરીરમાં બયંકર ચમકારો પેસી ગયો અને તેની આંખો મિચાઈ ગઈ. વોર્ડરો રજનીકુમાર જેવા પ્રતિષ્ઠિત સજન જોડે ધણીજ સારી રીતે વર્તતા હતા અને તેથી તેમણે રજની અને અનુરાધા થોડી મિનિટ વાતો કરી લે તે માટે વાંધો લીધો નહિ. રજનીઆણુએ અનુરાધાને જોતાંજ પ્રશ્ન કયો,

“કોણુ લક્ષ્મી! તું અહીં શી રીતે, શા માટે આવવા પામી!”

અનુરાધા આ પ્રશ્નનો શું જવાબ આપે તેના નેત્રોમાંથી અશ્રુ-ઓનો બયંકર પ્રવાહ વહેવા લાગ્યો અને તેણે રડતા રડતા કહ્યું, “હું શું કહું! મારા હુઝોનો પાર નથી અને આજે આ જેલ નિવાસના બયંકર સંકટો પણ ભોગવવાનો વારો આવ્યો છે. દૈવે મને દગો દીધો છે! હું અમાગિની સ્વકુલથી બ્રજ થઈ મૃત્યુના મુખમાં આવી પડી છું!”

“પણ લક્ષ્મીબાળા! દિનાજપુરથી નહાસી ગયા પછી તું અહીં શી રીતે આવી અને એવા કયા શુન્હાને પ્રતાપે તારે આ જેલ નિવાસ સહન કરવો પડ્યો!”

“તે કયા ઘણી લાંબી છે, છતાં હું’ એ સદ્ગુણીજ વાનાં આપની આગળ વિસ્તારીને કહું છું, આપને યાદ હશે કે તમે જે દિવસે મેસર્સ હટ્ટર અને વિલસન કંપની સાથે કોલસાનું કોન્ટ્રાક્ટ કરવા ગયા હતા તેજ રાત્રીએ આપણે ત્યાં કમલનયનબાપુ આવ્યા અને તેમણે મને હાથું કે રજનીકાન્ત કલક નેથી કાશી યાત્રાએ જવાના છે માટે તમેને તે ખાસ અગત્યનો સંદેશો કહેવા સ્ટેશને બોલાવે છે ! હું આ સંદેશો સાંભળી તૈયાર થઇ અને સ્ટેશને જવા માટે ધરથી બહાર આવી; નેવાજ એ ચાર મુસલમાન ગુંડાઓ મારી પછવાડે ફરી વળ્યા અને તેમણે મને ઉચકી લીધી ! તેઓ મને આ પ્રમાણે ઉચકીને કમલનયનબાપુને ઘેર લઇ આવ્યા અને ત્યાં પાંચ હજાર રૂપીએ મને વેચી દીધી ! કમલનયનને મેં ત્યાંથી મને આપણે ઘેર પુત્ર મોકલવા બહુ બહુ વિનંતી કરી પણ તે નર પિશાચ સમજ્યો નહિ અને અંતે મારે તેની સાથે લગ્ન કરવા પડ્યા. ત્યાં રહેતા રહેતા મને ખબર પડી કે તે મુસલમાન ગુંડાઓ પાસે બાપુ કમલનયનનેજ મારી હત્યા કરાવ્યું હતું ! કમલનયને ત્યાં મને કોઇ વાતે સુખ નહેતું આંખો દિવસ અને રાત મારે સુખ મળુરી કરવી પડતી હતી અને તેના બદલામાં હું માત્ર એ વારતુ ભોજન મેળવતી હતી. આમ કેટલાક દિવસો ગયા પછી અચાનક કમલનયનબાપુનું ખુન થયું અને તે પછી પોલિસોએ મને પણ કારાવાસીની બનાવી અહીં લાવીને રાખી છે ! કમલનયને મને પોતાને ઘેર આજ્યા પછી મારું હૃદય નામ બદલી નાંખ્યું અને તે મને અનુરાધા કહેવા લાગ્યો. આ પ્રપંચ પુટી ન જાય તે માટે તે મને ધરથી બહાર પણ નિકળવા દેતો નહિ ! આમ વિપત્તિમાં ને વિપત્તિમાં મેં મારું જીવન પૂર્ણ કર્યું.

(સાથત્ર)
૮ ચિત્રો
સાથે

પોલાદી પંખે.

કિરકીર
નવલકથા.

પ્રાણચક્ર:-મો પ્રાણચક્રન પુસ્તકાલય. નાગર રોડ-સુરત.

આલોક:-મો. પ્રાણચક્રન પુસ્તકાલય નાગર રોડ-સુરત.

સંકર પ્રેસ-સુરત.]

મિત્ર વાર ગાન.

અને અંતે જોલના દુઃખો ગાફી દતા તે પણ આજે પૂર્ણ થયા,
નાથ ! હુંજ તમારી લક્ષ્મી છું.”

“તમેને ક્યા શુદ્ધા માટે પડવામાં આવ્યા છે ?”

“મારી ઉપર શશિમાત્રા મારી જત્રિજી- હી ને કુંગતમા કમલ-
નયનની ભત્રિજીનું ખુન કરવાવાનો પ્રપંચ :ચ્યાનું તહોમત છે .

“ત્યારે અત્યારે શશિમાત્રા ક્યાં છે ?”

“તે શતિશ્યામુની ગુપ્ત ગુફામાં “દિવાસીની બની પડેલી છે.
મને શનિશ કહેનો હતો કે નિશાનાથ ડિટેડીવે જ્યારે શશિમાત્રાને
પોતાની પાસે સાહી તરીકે બોલાવી હતી ત્યારે તે પોતાની રક્ષણના
હોસ્ટેલમાંથી ગાડીમાં બેસીને નિશાનાથની ઓફિસ તરફ જતી હતી
આજ વખતે શતિશના માણસો તેને ઉંચકી ગયા હતા !”

“ત્યારે આ બધો અત્યાચાર શતિશે કર્યો છે ?”

“અરે, હજી ખરો અત્યાચાર તો હવે પછી થવાનો છે. શતિશ્યામુ
શશિમાત્રાનું ખુન કરી નાંખવાની ઇચ્છા રાખે છે.

“તે શા માટે ?”

“કારણ ભય કર દ્રવ્યલોભ !”

“ભયંકર દ્રવ્યલોભ !”

“હા ! ભય કર દ્રવ્યલોભજ આ સંસારના અનર્થોનું મૂળ
છે; જુઓ ! કમલનયને મન ઉઠવી જવાનો જો પ્રપંચ રચ્યો તે પણ
ભયંકર દ્રવ્યલોભથીજ; તેની એમ ધારણા હતી કે લક્ષ્મીની પાસે
વિપુલ દ્રવ્ય છે અને તે જો મારા હસ્તમાં આવશે તો હું અખૂટ ધન
સંપત્તિનો સ્વામી થઈશ ! આવા ભયંકર દ્રવ્યલોભેજ મારા જીવનનું
સત્તાનાશ વાળી નાંખ્યું. શનિશ્યામુએ કમલનયનના કથ્યા પ્રમાણે

જે અત્યાચારો કર્યા તે પણ ભયંકર દ્રવ્યલોભનો દાસ મધનેજ કર્યા અને કનકભુવણ પણ તેથીજ માર્યો ગયો.

“કનકભુવણ શશિબાલાનો એકનો એક ભાઈ તે શી રીતે માર્યો ગયો ?”

“ભયંકર દ્રવ્યલોભથી ! કમલનયનબાણુના બંધુ અને કનકભુવણના પિતા રતિકુમાર, તેમણે પોતાની સંમ્પત્તિનું એવું વીલ કરી દીધું છે કે જે કનકભુવણ અને શશિબાલા આ સંસારમાં જીવન્ત રહેશે તો પોતાની સધળી મીઠત કનકભુવણનેજ પ્રાપ્ત થશે અને તેણે પ્રતિવર્ષે શશિબાલાને સો સો રૂપીઆ આપવા પડશે ! પરંતુ જે તે બંને બાકડો મરણાધિન થાય તો એ સધળા મિથુનનો માલિક કમલનયનબાણુજ થશે ! આ વીલથી કમલનયનબાણુનો ભયંકર દ્રવ્યલોભ જન્મીત થઈ ગયો અને તેણે શશિબાલા અને કનકભુવણનો વિનાશ થઈ જાય એવો માર્ગ શોધી શક્યો ! અમારો મુન્દીર શતિજ બાણુ કેવા પ્રકારનો માણસ છે તે તમે સારી રીતે જાણો છો. એક દિવસ કનકભુવણે કમલનયનની પાસેથી પોતાના રૂપીઆ પેટ પાંચ હજાર રૂપીઆની માંગણી કરી પણ કમલનયને તે માન્યું નહિ ! ત્યારે કનકભુવણે અમારાથી જુદું ઘર રૂઝું અને પૈસા મેળવવા માટે દાવો માંડ્યો. એક સમયે કનકભુવણ અમારા બારણાપરથી જતો હતો એટલે કુરામ કમલનયને તેને બોલાવ્યો અને ધણી સમજાવી પટાવી, જમાડી અમારે ત્યાંજ સુવાડ્યો. તેજ રાત્રે કમલનયન પોતે એક મોટા છરો લઈ શતિજનું ખૂન કરવા તૈયાર થયો ! એજ દિવસે કમલનયને શતિજ પાસે એક એંકમાંથી થોડીક નોટો મંગાવી હતી. કમલનયને પોતે છરો લઈ શતિજની ઝોડીમાં પેસી તેના ગળાપર જે ચાર ધા કર્યા. આ વખતે

તેણે કનકલુપણની ભેગ હાડી તેમાંથીજ ઘોતર અને ખમીસ કાઢી લઇ તે પહેર્યાં, હતા અને જાણી જોઈને તેના ઉપર લોહી ઉડવા દીધું હતું. શતિશ્વ ભેભાન થઇ મર્યો કે તરતજ કમલનયન ખદાર આવ્યો અને તેણે તે કપડા, છરો અને નોટો બધું કનકલુપણની ભેગ હાડી તેમાં સુકી દીધું. કનકલુપણ તો ત્રિચારો આ વખતે ઉધનો હતો તેને આવા ભવંકર પ્રપંચની કશીજ ખબર નહોતી.

પ્રકરણ:-૨૫ મું.

રજનીબાબુ ફાંસીએ.

તુરાધાએ આમળ ચલાવ્યું. કમલનયનની તો એમજ ધારણા હતી કે પોતાના છરાના આધાતથી જાણે શતિશ્વ મરણજ પામ્યો હશે પરંતુ તેમ નહોતું થયું. શતીશ્વ શસ્ત્રના આધાતથી ભેભાન બની ગયો. કમલનયન જ્યારે તેને જોવાને પાછો ઝોરડામાં મર્યો ત્યારે તેને માલમ પડ્યું કે શતીશ્વ માત્ર ભેભાન બની મર્યો હતો. તેને શુદ્ધિ આવતાંજ તેણે કમલનયનને પૂછ્યું, સાહેબ! આ મારા કંઠપર આધાત કોણે કર્યો?"

“શતિશ્વ! અને તેની આહીતી નથી પરંતુ જો તું પોલિસો આમળ મારું ખુન કરવાની કનકલુપણે કોશીષ કરી હતી એવી જુબાની આપશે તો હું તને વીસ હજાર રૂપીઆતું ઇનામ આપીશ. શતીશ્વ! કનકલુપણની ભેગમાં તારી દેહપર આધાત કરનારા છરો, ખુનીએ પહેરેલાં વસ્ત્રો અને તારી નોટો પણ વિધમાન છે તે સંબંધીની પણ પોલિસને અવસ્થ ખબર આપજો!” કમલનયને તેને કહ્યું.

શતિશે તે વાન કપ્પુલ કરી અને તેણે તે પ્રમાણે જુથાની આપવાથી શનિશના ખૂની તરીકે કનકભુવણ કેદ થયો ! પોલિસ તપાસમાં ખૂનની બધી સામગ્રી એ પણ કમલનયને કનકભુવણની ભેગમાં મૂકી હતી તે મળી આવી અને તેને જન્મદેશનિકાલની સગ્ન મળી ! આ રીતે કમલનયનનો ઉદ્દેશ કનકભુવણને ફાંસીએ દેવાનો હતો તેનો સિદ્ધ થયો નહિ પરંતુ તેનું જન્મદેશ નિકાલની શિક્ષા તો આખરે ભોગવવીજ પડી. દવે શશિઆલને કેમ કહેણે પાડવી નેજ એક વાત બાકી હતી. તેને માટે કમલનયન એવો પ્રયત્ન કર્યો કે શશિઆલને કહેવે તમારું ખુન કરાવી નાખી તમારા ખુની તરીકે શશિઆલાને પકડાવી દેવી ! આ યોજનાની સિદ્ધી કરાવવાનું કામ મારા હાથમાં સોંપવામાં આવ્યું હતું. આ કામમાં શશિઆલાની કપ્પુલત લેવા માટે ત નિર્દોષ આલાને મેં બણી દુઃખી કરી. માર દિવસ તો અમે તેને ભુખે મારી અને અન્નપાણી વગર અપવાસેજ રાખી મુકી પણ ત્યાં દુર્દેવ કહો કે સુદેવે કહો 'આર્યાવર્ત લાઘવમન્યુરન્સ કંપનાતા મેનેજરને કોઈએ એ વાતની ખબર આપી ! શશિઆલાને એજ વીમાકંપનીમાં વીમે ઉતરાવ્યો હોવાથી તેણે અમારા ઉપર નોટીસ મેંકલી એટલે અમારાથી તે પછી તેને વધારે દુખ આપી શકાયું નહિ ! તે છતાં બીજી રીત તેને ત્રાસ આપવાનું અમે ચાલુજ રાખ્યું અને છેવટે તેના લગ્ન કરવાને માટે એક એવો વ્યભિચારી તથા દારૂડીયો યુવાન શોધી કાઢી અમે શશિઆલાને સાફ બધાવી દીધું કે જો તું રજનીઆથનું ખુન નહિજ કરશે તો તારા લગ્ન બાજ કુપાત્રપુરૂષ જોડે કરી દેવામાં આવશે. આ ધમકીથી ડરી બંધન છેવટે તેણે તમારું ખુન કરવાનું કપ્પુલ્યું અને તે પોતાની સાથે બે છરા લઈ તમારું ખુન કરવાને માટે ખુલને મઠી; ત્યાર પછી શું થયું તેના

ઇતિહાસની મને કશી માહિતી નથી પરંતુ જ્યારે તે પાછી આવી ત્યારે તેના મુખપર ભયંકર શોક ફેલાયેલો હતો અને તેનું હૃદય વિદિર્ણ થઈ ગયેલું લાગતું હતું. મેં તો ધાર્યું હતું કે શશિબાલાએ તમારું ખૂન કર્યુંજ હશે પણ આ વાતને જીને દિવસેજ કમલનયનનું ખૂન થયારા સમાચાર મળ્યા અને વિચિત્ર રીતે તેનું સમઢિન શીર અમારા બંગલામાંજ આવી પડ્યું. આટલું ઘટી અનુગ્રાહ શાંત બની ગયું, તેણે આંખોમાંનું પાણી લુછી નાંખ્યું અને પોતે કરેલા દુષ્કર્મોની વારંવાર પેતાના પતિ પાસે ક્ષમા માગવા લાગી. આ જ્ઞેષ્ઠ રજનીકાન્ત બેઠો. "લક્ષ્મી! તું મારી પત્નિ હતી અને શુદ્ધાઓના ત્રાસને લીધેજ કમલનયનના ઇષ્ટાગારમાં જવાનું દુર્ભાગ્ય પ્રાપ્ત કરી ચકી હતી. તે માટે હું તને કસોજ દેપ આપવા માંગતો નથી. શશિબાલાની અરધી વાત ને' મને કહી છે અને બકીની અરધી હું કહું છું. શશિબાલાને મારે માટે ધણોજ પ્રેમ છે અને તેથીજ તેને હરને મારો ધાત થયો નથી. સાંભળ લક્ષ્મી! શશિબાલાને જે દિવસે તમે મારૂં ખૂન કરવાને માટે મેકડી તે દિવસે તેણે મારૂં ખૂન કરવાનું પ્રથમ તો નક્કીજ કર્યું હતું પરંતુ મારે બંગલે આરતાજ તેના ત્રિચારો ફરી ગયા, તે મારા પલંગ સુધી આવી, પણ તેવોજ તેના હૃદયમાં રહેલ ઉમરામ આવ્યો અને તેણે મને જાગૃત કરીને કહ્યું "નહાસો! નહાસો! તમારો પ્રાણ લાયમાં છે! આજ પળે આ બંગલો છોડી ચાલ્યા જાઓ! અહીં રહ્યા તો યાદ રાખજો બાપુજી! માર્યાં જશો; (જુઓ; ટાઇટલ પેજ ઉપરનું ચિત્ર)

શશિબાલાના આ શબ્દોથી હું જાગૃત થયો અને મારા કપડાં પહેરી તૈયાર થઈ ગયો. હું અને શશિબાલા અમે બંને રસ્તેને આવ્યા અને અમે ટીકીટ લઇ ટ્રેનમાં બેઠા હું કાસીચમગરમાં આવી મારી બેઠિસે ગયો અને શશિબાલા તમારે ત્યાં આવી."

“ત્યારે તમને ક્યા ખૂન બદલ ફાંસીની સજા થઈ છે ! હાય ! હાય ! એ કષ્ટ તમે કેમ સહન કરશો મારા નાથ !” અનુરાધાની આંખોમાંથી પાણીની ધારા વહી નીકળી.

“લક્ષ્મી ! લક્ષ્મી ! હવે એવો ખોટો પ્રેમ રાખવાનું કંઈ કારણ નથી ! જે આ સંસાર તે કેવળ નરકમાર છે. જગતમાંથી આજે શુદ્ધ પ્રેમ ઉડી ગયો છે. આજે જ્યાં ત્યાં દ્રેષ અને દેહના ભોગ-વિભાસોજ ભરેલા છે, બચકર દ્રવ્યલોભ પ્રત્યેક ઓ પુરુષની છાતીએ ચઢી બેઠો છે અને તેમાં ભારતનો નાશ થઈ રહ્યો છે. આજે દુનીયામાંથી દૈવી સંસારનો સર્વ નાશ થયેલોજ અવલોકાશે. આજ દુનીયા એટલે તો અનુરાધા ! શયતાની સંસાર ! તું અને હું કોણ ! પતિ અને પત્નિ કોણ ! એ બધા આ પાથિવ વિશ્વના ખોટા રનેહ સંબંધો છે. હૃદયિક પ્રેમ-સાચો પ્રેમ-દૈવી પ્રેમ એજ એક સાચી વસ્તુ છે પણ તે પ્રેમ એ કોના તરફનો ! સમ્બીદાનંદ નિરંજન નિરાકાર પરિશ્વરના દિવ્યતાવ તરફનો ! તેજ પ્રેમને બળનારનું કલ્યાણ છે. અને એજ પ્રેમની ખાતર હું આજે વગર શુદ્ધ ફાંસીએ જાઉં છું ! છતાં હું પ્રેમના યજ્ઞમાં મારી દેહનું બલિદાન આપું છું તેનો મને હર્ષ થાય છે. એક નિર્દોષ બાલિકાનો પ્રાણ બચાવવા મારે ખોટીજ રીતે ખૂનનો એકરાર કરવો પડ્યો છે અને તેથીજ હું ફાંસીએ જાઉં છું !”

“નાથ ! એમ શી રીતે ?”

“વાત એવી છે કે જે દિવસે કમલનયનના ખૂનની વાત પ્રકટ થઈ, તેને બીજેજ દિવસે મને શશીબાલાની સહીનો એક પત્ર મળ્યો હતો. તેમાં તેણે લખ્યું હતું કે કમલનયનના ત્રાસથી કંટાળી મેંજ તેનું

પુન ક્યું છે પણ હવે પોલિસોનો મને ધણોજ ડર લાગે છે અને તેથી હું પોને આપઘાત કરવાની છું.”

આવો પત્ર મને મળતાજ મેં તેને ઉત્તર લખાવ્યો કે આમ કરવાનું કશું કારણ નથી, જો તું ખુદી છે તો તારો પ્રાણ અચવવાનો સહેલામાં સહેલો ઉપાય એજ છે કે તારી પાસે ખુનના જેજે પુરાવાઓ હોય તે બધા મને મોકલી આપવા અને તારે કોઈ મિયામાઈના દેશી રાજપમાં નહાસી જવું. ત્યાંની પોલિસને હાથમાં રાખવાથી બંધીજ વાનો આપણા લાભમાં લિદ્ધ થઈ શકશે.” મારો આવો પત્ર જતાંજ શશીબાલાએ કમલનયનબાણુના પહેરવાના ધરણા જે તેમણે ખુન થયું તે દિવસે પહેર્યા હતા તે તથા તેનું જે છરાએ ખુન ક્યું હતું તે છરાઓ મારી પાસે મોકલી આપ્યા; મેં તે લઈ લીધા અને મારી પેટીમાં છુપાવી રાખ્યા. કમલનયનબાણુના પહેરવાના અલંકારો મારી પાસે રાખવા અને ઉચીત ન લાગવાથી તે કોઈ સંસ્થાને આપી દેવાના ઉદ્દેશથી હું તેને ખીસામાં નાંખીને બહાર જવા તૈયાર થઈ બેઠો હતો ત્યાં નિશાનાથ ડિટેક્ટીવ અને પોલિસ અધિકારી મી. ચેટરજી મારી પાસે આવ્યા. અને જડતી લઈ મારી પાસેથી ધરણા તથા છરાઓ મેળવી તેમણે મનેજ ગુન્હેમાર ઠરાવી દીધો. હવે મારી પાસે શશીબાલાના હસ્તાક્ષરોના કાગળો છે એટલે જો હું ધારું તો, તે કાગળો રજુ કરી હું પોતેતો છટકી જઈ એમ છે પણ તેમ કરતા શશીબાલા બંદિવાન થઈ ને ફાંસીએ જાય એમાં કશો સંશય નથી. અનુરાધા! મારાપર શશીબાલાનો અપાર પ્રેમ છે તેણેજ મને મરતો બચાવ્યો છે જો તેણે મારોજ નાશ કરી નાંખ્યો હોત તો હું થું કરત. કિંવા તેણે મને ન ચેતાવ્યો હોત તો શતીશબાણુના મુસલમાન ગુડાએને હાથે તેજ દિવસે હું માર્યો જાત. પણ શશીબાલાએ

મને બે વાર જ્યાવી લીધો ! તેની ઇચ્છા તો મારે ત્યાં આવી મારો મુકસંસાર સુધારવાનીજ હતી ! પણ હવે ! હવે શું ! હવે હું સંસાર છોડી જવાની અણીપર છું. આજે કે કલે આ મારી દેહ માટીમાં મળી જવાની છે. છતાં મને એક વાતનો તો સંતોષજ થશે કે મેં મન દારિણી-ભાવી ભાર્યાના જ્યાવમાં પ્રાર્થાર્પણ કર્યું છે. હું આજે જો આ પોષણ ફેડી દઉં તો હજીએ જીવંત રહું અને શરીરમાત્ર ફાંસીએ ચઢે; પણ તે હું ચકાનો નથી અને એટલાજ માટે મેં કોર્ટમાં પણ ખુનનો ખોટો એકરાર કર્યો છે. અનુગ્રાહ ! મરતા મરતા પણ મારે હાથે મારી શશિ'વાલાનું બલું થાય એ હું ઇચ્છુ છું !”

“હવે એનો બેદ હું કદું નાથા !” અનુગ્રાહ બોલી.

“અનુગ્રાહ પોતાનું બીજું વાક્ય પુરું કરે તે પહેલાં દેદીઓની સહવારની તપાસનો ખેલ થયો અને રબર્ન કુમારને પોલિસો ઇશ્ટિ સ્થળે લઈ મળ્યા.

ચાર દિવસો પછી ! પછી રબનીકાન્તનો કુરકાળ આવી હાજર થયે; અને રબનીકાન્ત પાનીપ્રેમના અજિઘાનનું ઉત્તમ દૃષ્ટાંત બની ગયો ! ફાંસીની સગ્ન અમ્લમાં આવી ગઇ. રબનીકાન્તના પ્રાણ સ્વર્ગે ગયા; પરંતુ હું હૈને તેની દેહ ફાંસીને લાકડેથી નીચે ઉતારી પણ ન હોતી તેટલામાં જોન સપ્રીન્ગન્ટ, જોબર, જ્યુરર અને જસ્ટિસને ચાર તાર મળ્યા, “મહેરશાની કરી રબનીકાન્તને સગ્ન થઇ હોય તો તેને અમ્લ મુક્તી રખો. રબનીકાન્ત તદ્દન નિર્દોષ છે !” લી. નિશાનાથ ડિરેક્ટીવ.

રબનીકાન્ત ફાંસીએ ચઢી ગયો હતો ! વિધિ ક્યાં કાઢતી પરવા કરે એવો છે !

પ્રકરણ:-૨૬ મું.

“શશીબાલાનો ત્યાગ !”

તિથપાત્રની પત્નિ તરુણિકા નિશાનાથ કોટેડીરને પોતાની સાથે કદ કાસમના ગુપ્ત ગૃહમાંથી બહાર નીકળી પુનઃ પોતાના નિવાસમવનમાં આવી રહી અને તેને પિયાશોના પાપી હસ્તમાંથી મુક્ત કરી દીધો. નિશાનાથ શનીશના ગુપ્ત ગૃહમાં એક સ્થળે બેસીકવે કેવા પ્રકારે કાર્ય કરવું તેનો વિચાર કરતો હતો એટલામાં તેની સાથે અચાનક શશીબાલાનો બેટો થઈ મથો. શશીબાલાને જોતાં જ નિશાનાથે તેને કુશલ વર્તમાન પૂછ્યા અને તે લાં કેવી રીતે આવવા પામી હતી તત્સંબંધીની બંધી મહિનિ જાણ્યાને પોતાનો મનોભાવ પ્રકટ કર્યો શશીબાલાએ તે સંબંધી વાત તેને વિસ્તારપૂર્વક કહી સંજ્ઞાવી અને પોતે નિશાનાથના નવા પ્રશ્નની રાહ જોતી સ્વસ્થ ધમને બેઠી એટલે નિશાનાથે પૂછ્યું; “વાર શશીબાલા ! હવે વિશેષ તમારે કદ કહેવું છે !”

“હા, મારે અગત્યની એક વાત આપને નિવેદન કરવાની છે જે આજ હોય તો કહી જાઉં !”

“બોલો, એ સિવાય તમો કંઈ મહત્વની વાત જાણો છો વાર ?”

“હા; એક ધણીજ મહત્વની વાત મારે તમને જણાવવી છે, તે વાત જે જગતના જાણ્યામાં નહિ આવે તો સંભવ છે કે રજનીકુમાર પોતેજ ખૂની છે એવો સર્વને સંશય જશે અને નાહક તે માર્યો જશે; મારી કાકી

અનુરાધાને તો તમે સારી રીતે જાણ્યો છો. કમલનયનબાપુના મરણ પછી તેણે પણ પતિની પ્રજ્ઞતા જરાબર સાચવી છે અને રજનીકુમારને તથા મને ફાંસીની શિક્ષા મળે તેને માટે તેના પ્રયત્નો અહોરાત્ર ચાલુજ છે. તેણે મારી પાસે રજનીકાન્તપર એવો ખોટો પત્ર લખાવ્યો હતો કે જાણે કમલનયનબાપુનું પુનર્મેજ કર્યું છે. અને તેથી મારે હવે આત્મહત્યા કરવી છે. આના જવાબમાં તેમનો મને ઉત્તર મળ્યો કે તું ખુની છે છતાં તારે આપઘાત કરવાની આવશ્યકતાજ નથી કારણ કે તે કમલનયનના ત્રાસથી કંટાળીજ તેનું પુન કર્યું છે. હવે તું તારી પાસેનો બધો મુદ્દામાત્ર મને મોકલી આપ ।” “આવો રજનીકાન્તનો પત્ર મને પ્રાપ્ત થતાંજ મારા કાકી અનુરાધાએ બે છરા તથા કમલનયનબાપુના અલંકારો રજનીકુમાર-રજનીકાન્ત (રજનીબાપુ) ઉપર મોકલી આપ્યા અને તે તેમણે પોતાની પાસેજ મારો પ્રાણ બચાવવા રાખી પણ લીધા । હવે જો પોલિસોના હાથમાં આ મુદ્દામાત્ર જશે તો અપરંપ તેઓ રજનીકાન્તનેજ ખુની ગણશે અને તે કારાવાસી થશે ।”

“શક્ષિઆલા ! તમારી વાત ખરી છે. રજનીકુમારને પોલિસોએ મુદ્દામાત્ર નીકળવાથી પકડ્યોજ છે અને સંભવ છે કે કદાચ તે ફાંસીની શિક્ષાએ પણ જશે ।” આટલા શબ્દ બોલી નિશાનાથ ઉઠ્યો અને તેણે એક માણસને “પાસેની પોસ્ટ ઓફિસમાં જેલ સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ, જેલર, જ્યુરર અને જસ્ટિસ ચારે જણા ઉપર “મહેરબાની કરી રજનીકાન્તને સજા થઇ હોય તો તેનો અમલ મુઘતતરી રાખો, રજનીકાન્ત તદ્દન નિર્દોષ છે. લી. નિશાનાથ ડિટેક્ટીવ ।” આ પ્રમાણેના તાર મુકવા રવાના કર્યો. વાંચકો જાણેજ છે કે એ તાર પહોંચે તે પહેલાંજ રજનીકાન્તને ફાંસી દેવાઇ ગઇ હતી ।

ઔદ્યોગમાં આર્થિક દૈનિક પેપરનો એક અંક લાવી તરણિકાએ નિશાનાથના હસ્તમાં મુક્યો; તેણે તેને ઉઘાડ્યો, તેથીજ તેની દ્રષ્ટિ નીચે પ્રમાણેના વર્તમાન પર ગઇ.

અંતે બાપુ રજનીકુમારને ફાંસી !

“ગઇ કાલે અત્રેના જાણીતા એકર શ્રીયુગ રજનીકુમાર મુખોપાધ્યાયને હેરિટ’સ રોડપર આવેલા નં. ૨૦૧ વાળા અંગલામાં નિવાસ કરતા શ્રી કમલનયન ઘેપતું ખુન કરવા માટે ફાંસીની સજા થયેલી તેના અમલ થઇ ગયો છે. આ કેસમાં જાણવા જેવી વિના એ હતી કે આરોપી પોતે અતુલ શ્રીમંત હોવા છતાં તેણે કાયદાના સલાહકારો રોકવાની ના પાડી હતી, વળી વધુ આશ્ચર્ય જેવું એ પણ દેખાતું હતું કે તેના નિત્રોએ તેના લાભમાં રોકવા માંડેલા ખારાશાસ્ત્રીઓનો પણ તેણે અસ્વિકાર કરીધો હતો અને પોતે રેટરમેન્ટ બાપુ હતું કે ખરા ખુનીને પોતે ઓળખે છે અને તે છતાં તેના હિતને માટે તે તેનું નામ દેવા ઇચ્છતો નથી ! ના. કોર્ટ તેને ખુનમાં મદદ કરવાના આરોપ સર ગુન્હે ગાર ગણ્યો હતો અને તેથી તેને ફાંસીની સજા ફરમાવી હતી ! આ પ્રમાણે ધણે દિવસે ખુશનાના અંગલામાં ચઢેલા ખુનનો નિકાલ આવ્યો છે. અને ખુશના ખુન કેસ ઉપર છેવટનો પડદો પડી ચૂક્યો છે.”

આ સમાચારો વાંચતાંજ શક્તિબાલા ખેંચાન થઇ ગઇ. નિશાનાથને પણ ધણેજ સુખ આપાત થયો, તેણે શક્તિબાલા પાસે ખુનની ચોખ્ખાતથી મેળવી હતી અને તેથી રજનીકુમારને ગમે તે રીતે બચાવી લેવો તેને તે પોતાનું ધર્મકાર્ય સમજતો હતો. આ વર્તમાનથી તેની પણ બધી મહેનત ધુળ મળી ગઇ હતી માત્ર તેને ઔદ્યોગ સંતોષ હતો કે તેણે ખુશના ખુનકેસની પુરી માહિતી પ્રાપ્ત કરી

હતી અને રજનીકુમારને ફાંસી થવા અગાઉજ તે રજનીકુમાર ગુન્દેગાર નથી એ વાત શોધી કાઢી શક્યો હતો. આજ વખતે જોડેના ઓરડામાં એક ધડાકો થયો । નિશાનાથ તેવોજ લાં જોવા ગયો. ત્યાંનો બચકર કરણજીનક દેખાવ નિહાળતાં તેની આંખોમાં પાણી આવી ગયા. શશિમાલાએ રજનીકાન્તના શોકમાં પોતાની પાસેની પિરતોલવડે આત્મ-ધ્યાન કર્યો હતો અને તે પિરતેલનોજ ધડાકો નિશાનાથે સાંભળ્યો હતો. શશિમાલા બેશુદ્ધ થઇ જતા તેને ઉચકી લઇ જઈને નિશાનાથ અને તરણિકાએ જોડેના પલંગમાં સુવાડી દીધી । લાં તેને શુદ્ધિ આવતાંજ તેને હૃદયમાં રજનીકુમારની યાદલી દુર્દેશા સંબંધીના વિચારો પુનઃ પસી આવ્યા અને તેજ શોકમાં તેણે પોતાનો દેહ મૂક્યો ।

તરણિકા અને શતિશને હવે કેવી રીતે બચાવવા તે સંબંધીના નિશાનાથને મોટો પ્રશ્ન થઇ પડ્યો. તરણિકાના નિશાનાથની ઉપર મોટો હપકાર થયો હતો. કારણ કે જો કાસમ અને રસુલના બચકર ગુન્દેગારમાંથી તરણિકાએ તેના ઉદ્ધાર ન કર્યો હોત તો અસ્પષ્ટ કાસમે તેનો નાશજ કરી નાંખ્યો હોત. આથી તરણિકાને તે પોતાની ઇવન્ટતા જાનતો હતો અને તેના સ્વામીની નક્કા કરવાનું પોતાનું સુકૃત્યજ છે એમ સમજતો હતો. એક તરફ ખરા ખુનીને શોધી કાઢવાની પોતાનું ફરજ હોવાનું પણ તે સારી રીતે જાણતો હતો અને તેથી ખુનીને જાણુવા છતાં જવા દેવો એ પણ કમરઘોઢ કરવા જેવુંજ બચકર કાર્ય છે એમ તેને લાગતું. અને બીજી બાજુએ શશિમાલા એક ખંડમાં મરણ પામી-પડી હતી તેના શબનું શું કરવું એ પણ પ્રશ્ન હતો. બીજે દિવસે સાંજના ચારેક વાગ્યાનો સમય થતાં શતીશે રટવ સળગાવ્યો અને તેણે ચઢા કરવા માંડી. તરણિકા તેને ચઢાના સાધનો લાવી આપતી હતી. વચમાં એક સ્પીરીટનો સીસો

પહેલો હતો એટલામાં તરફીકાનો પત્ર અચાનક તે રપીરીટના સીસા પર પડ્યો, અને તેને થોડો સીસો સ્ટવ પર ઢળી પડના સ્ટવ ફાટવાથી તેનો છુટો થયેલો એક ભાગ શતીશની છાતીમાં આવીને બેસનાંજ તે આ પાર્થિવ પૃથ્વીનો પરિભ્રમ કરી પ્રભુને પંથે પડ્યો. તરફીકા વિધવા થઈ. નિશાનાથને હવે પોતાના વચનમાં અંતરણ આવે એવું રહ્યું નહિ. તેણે તરતજ ત્યાંથી બહાર આવી પોલીસ ટુકડી લઈ શતીશના મૃત્યુના ગૃહમાં પ્રવેશ કર્યું. અને ત્યાંથી શતીશ અને શતીશના માતાની દેહને જ્યુરી હાઉસ તરફ લઈ જવાની આજ્ઞા આપી. થોડા વિધિ થયા પછી તેમની દેહનો અંત્યેષ્ટિ સંસ્કાર થઈ ગયો. શનિશ્ચમાયુને હથેરેજ થોડા સમય કરી દીધી હતી, હવે નિશાનાથનું માત્ર એક જ કામ બાકી રહ્યું હતું અને તે આમ કનકલુપણ ધોષને કારવાસમાંથી મુક્ત કરાવવાનું. નિશાનાથ પહેલો જેલનોર્ડમાં પડેલી અનુગતને મળ્યો અને તેની ખાસેથી કનકલુપણના ગુન્હાની બધી માહિતી મેળવી તે પછી તરતજ સેન્ટ્રલ જેલ તરફ રવાના થયો અને જે વોર્ડમાં કનકલુપણને અંદિવાન બનાવી રાખવામાં આવ્યો હતો તે વોર્ડમાં જઈ તેને મળ્યો. આ વખતે રાત્રી હોવાથી કનકલુપણ નિદ્રાધીન બની ગયેલો હતો. નિશાનાથે તેને જાગૃત કર્યો અને પૂછ્યું, 'કનકલુપણ ! તમે મને જાણ્યો છો કે જૂની ગયા છો વાર ?' "

"નહિ સાહેબ ! મને આપનું બરાબર સ્મરણ છે. મારી સ્મરણ-શક્તિ જો મને હજો નહિ દેતી હોય તો મારું કહેવું ખરું પડશે કે આપ મન પ્રથમ કાસીમગરના સ્ટેશન મળ્યા હતા અને આપે ત્યાં મારી સાથે વાતો કરી હતી "

"બરાબર છે ! હવે તમારો આખો ખૂનકેસ મારે ફરી ચલાવવાનો હોવાથી તમે એ સબધીની એક અરજી આપો કે તમારો કેસ કેટ ફરી તપાસી જુએ !"

“એવી અરજી શી રીતે આપવી તેની સાહેબ ! મને કશી પણ માહિતી નથી.”

તેની ચિંતા નથી, કારણ કે એ અરજી હું ધડી લાવ્યો છું. માત્ર તારે તે ઉપર સહીજ આપવાની બાકી છે. તારી સગીર વય હવે ટળી ગઈ છે એટલે તારી સહી કરેલી અરજી કાયદેસર ગણાયે અને મારા રિમાન્ડથી મને આશા છે કે દયાળુ ન્યાયાધિશો કદાચ તમારો કેસ ફરી તપાસી પણ જોશે. તમારી અરજી પણ હું લખી લાવ્યો છું માત્ર તે પર તમારે સહી કરવાનીજ બાકી છે !” એટલું કહી તેણે એક અરજી કઢીને તેના હાથમાં મુકી. કનકભુષણે તે અરજી લઈ વાંચી જોઈ અને તેના ઉપર પોતાની સહી કરી આપી. નિશાનાથે તે અરજી જેજર-જેજરપ્રીન્ટેડ-કાપ યોગ્ય સ્થળે રવાના કરી દીધી. અને પોતે પણ એજ અધિકારી પર એક જુદો રિપોર્ટ મોકલી આપ્યો.

ના. કેટની કૃપાથી કનકભુષણનો કેસ તેમણે ફરી તપાસી જોયો. આ વખતે નિશાનાથ ક્રિટેક્ટીવને પણ ત્યાં સાક્ષી તરીકે રજુ કરવામાં આવ્યો હતો. મુખ્ય આધાર જેલવાસીની અનુરાધાની જુઝાનીપર હતો. અનુરાધાએ જો વાતો રજનીબાણુને કહી હતી તેજ બધી વાતો પુનઃ નામદાર બરિદશ સાહેબને વિસ્તારપૂર્વક કહી સંભળાવી અને તેની પુષ્ટિમાં અનુરાધાએ પોતાના ટેબલમાં મુકેલી કમલનયન અને શ્રીશ્યામણુની ડાયરીઓ મંગાવી તે વાંચી જવાની વિનંતી કરી. આ ડાયરીઓ કમલનયનને ધેર લેવા બપું પડે તેમ નહોતુંજ. નિશાનાથે તે ક્યારનીજ મેળવી લઈને પોતાની પાસે રાખી મુકી હતી તેણે પ્રથમ કમલનયનબાણુની ડાયરી ના. કેટ સમક્ષ રજુ કરી દીધી ! કમલનયને સ્વહસ્તેજ તેમાં પોતે કનકભુષણબાણુને શી રીતે ફસાવ્યો તે જિના લખી રાખી હતી !

આ ડાચરીની બીનાઓ વાંચતાંજ ત્યાં એક પ્રકારનો આનંદ પ્રવર્તો ગયો. કનકલુપણના ચર્ણમાંથી બેડીઓ નીકળી અર્ધ અને તે નિર્દોષ ઠરી છુટી ગયો. કનકલુપણબાપુએ સુકત કયા પછી નિશાનાથની શોધ કરવા માંડી પરંતુ તેનો ત્યાં કોઇપણ જગ્યાએ પતો લાગ્યો નહિ.

ક્યાંથી પતો લાગે ! જેને સરકારી પગાર ખાધને જનતાની ખરેખરી સેવાજી જગવવી હોય તેને માટે ૨૪ કલાકનો દિવસ ઓછોજ પડે એમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી. તે શક્તીજીબાપુની ડાચરી લઈને કોઈ બીજીજી તપાસમાં ઉપડી ગયો હતો, વાંચકોને યાદ હશે કે ખુશના-ખુનકેસના ખુનીઓ શોધવાનું કામ હજી માડીજી હતું. રજનીકાન્ત વિના વાંકેજી માર્યો ગયો હતો. તેણે ધાર્યું હતું કે શક્તીબાલાજી પ્રસ્તુત કામમાં ગુન્હેગાર હતી પણ અત્રે દર્શાવી ગયા તેમ તે પણ અતુરાધાનો એક ભયંકર પ્રપંચજી હતો ! ચાલો ત્યારે એકવાર આપણે પુનઃ ખુશના-ખુનકેસનો ખરો ખુની શોધી કાઢીએ !

પ્રકરણ:-૨૭ મું.

“રજનીકાન્ત નિર્દોષ છે !”

રે બાળુ દિશાઓમા ઘેર અધકાર ફેલાઈ ગયો હતો. બાર વાગી ગયા હોવાથી કાન્તીમયજ્ઞાના સમુદા, મહાદેવોઓમા નિર્જનતા વ્યક્ત થઈ ગઈ હતી. પંખીઓના ઘંઠ પેતાના માળના વિશ્રામ લઈ રહ્યા હતા. ચંડીનો ભૂત કડકો પડ્યો હતો, એવે સમયે કાન્તીમયજ્ઞાના એક નિર્જન માર્ગમાં નિશાનાર પ્રવાણ કરી રહ્યો હતો. પ્રસ્તુત માર્ગ છસ્ત્રામીયા કલ્પ તરફ જતો હતો. આવખને કલ્પનનું મકાન ઉઘાડું હતું, તેમાંથી દિવાનો આવતો પ્રકાશ માર્ગને અજવાળવાનો જરૂરના પ્રયત્ન કરતો હતો અને વાજાંત્રોના અવાજ રસ્તા પર રાજ સંભળાતા હતા. નિશાનાથે પાસે જઈ દિવાના પ્રગટમાં તે કલ્પમાં કેટલાં માણસો ઉપસ્થિત છે તે જોવા માંડ્યું, તેને લાગ્યું કે આસરે આઠેક માણસો કલ્પના સમીપમાં મસ્ત થઈ ગમે તેમ બરાડા મારતા પડ્યા છે. નિશાનાથ ત્યાંથી પાછો ફર્યો અને તેણે પોલીસોની એક ટુકડી લાવી કલ્પની નાથે ગેઠવી દીધી. તથા પોતે એક પોલીસને સાથે લઈ કલ્પના બોરડામાં ધુસ્યો. નિશાનાથને અંદર આવેલાં જતાજ ત્યાં દોડપામ થઈ રહી. એક બાળુએથી અચાનક એ માણસો ઉડ્યા, અને બારીમાંથી બહાર કુદી પડ્યા. નિશાનાથના સિપાઈઓ નીચે ઉભાજ હતા, તરતજ તેમણે તેમને બંદિવાન બનાવી બેડીઓ પહેરાવી, કારાવાસ તરફ રવાના કરી દીધા !

શતીશઆણુની જે ડામરી નિશાનાથને પ્રાપ્ત થઈ હતી તેમાં તેને એક પૃષ્ઠપર જે નામ લખેલા મળ્યા આવ્યા હતા. તેમાં એક નામ કામમનું હતું અને બીજું રસુજનું હતું. તથા તેમના નામની સામેજ છ મીઠા કલમનું નામ લખેલું હતું આથી તે વિના વિશ્વજે પ્રસ્તામીયા કસમ તરફ રવાના થયો. કાસમ અને રસુજને નિશાનાથ બરાબર ઝોળખતો નહોતો પરંતુ નિશાનાથને જોતાજ તેઓ લાંથી પલાયન કરવાનાં કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થયા એટલે તેઓ સ્વહસ્તેજ કેદી બની ગયા. બીજો દિવસે નિશાનાથ સહવારે આઠેક વાગે હડીને પોલિસઠાકસે રવાના થયો અને તેણે કાસમ તથા રસુજને પોતાની સામે લાવીને ઉભા રાખવાની આજ્ઞા આપી; તરતજ પેલિસેજે તેમને આણીને લાંદબર કર્યા. નિશાનાથે એક વેળા તેમની સામે ઠોકર દ્રષ્ટિપાત કર્યો અને પછી પૂછ્યું.

“કાસમ ! તમે જાણતા હશે કે મેં તમને શા કામ માટે પકડ્યા છે?”

“હા સાહેબ ! અમે ધારીએ છીએ કે આપે અમને રબનીકાન્ત-આણુ નામના શેઠીઆનું ખૂન કરવા માટે પકડ્યા છે !”

“રબનીઆણુનું ખૂન થયું નથી, એ વાત તમે જાણો છો ?”

“સાહેબ ! આપ બધી વાત જાણી તો ગયાજ છે. આરે હવે કું તમારી આમળ કાંઈપણ છુપાવવાનું યોગ્ય ધારતો નથી તમે બહુ વિશ્વકાણુ માણસ છો અને અમારો સધળો બેઠ તમોએ ઉધારો પાડી નાંખ્યો છે. મને માફ છે કે જે વખતે કમલનમનઆણુ છવીત હતા તે વખતે તેમણે મને શ. એક હળારની રકમ આપવાનું ઠરાવી એક કામ સોંપ્યું હતું અને તે રબનીકુમારઆણુના ખુનનું ! અમે જે દિવસે ખુન કરવા ગયા તેજ દિવસે તેમણે એક હિંદુ છોકરીને પણ એજ શેઠીઆનું ખુન કરવા મોકલી હતી અને તેથી આ બધો મામલો જમડી ગયો !

અમારી સાથે આપુ કમલનયનને મુનીમ શતીશર્ચાંદ્ર પણ હતો તેણે
 અમોને કહ્યું હતું કે આ હિંદુ સ્ત્રી! જે શેઠનું પુત્ર નહિ થાય તો
 તમે તરતજ જઈને એ છોકરીનું અને શેઠનું ખંતેનું પુત્ર કરી નાંખજો!
 આ પ્રમાણે કમલનયને અમોને એ કામ સોંપેલું હતું ખરું તો પણ તેમને
 ખાત્રી નહોતી લાગતી કે અમે એ કામ બળવી શકીશું કે નહિ!
 આથી તેઓ પોતેજ અમારા પર દેખરેખ રાખવાને માટે પુલનાના
 જે બંગલામાં પુત્ર થયું હતું ત્યાં બાંધ્યા. અમે ત્યાં જાડને સાથે
 સંતાપને ખેડા હતા પણ શેઠની નજર અમારા પર ન પડવાથી તેઓ
 એકદમ બંગલામાંજ પેઠા! અમે બહાર ખેડા હતા તે દરમિયાન શતિશે
 પેલી હિન્દુ છોકરીને છરો આપીને પહેલેથીજ ત્યાં રવાના કરી હતી.
 અમે ધારતા હતા કે એ છોકરી અંદર પોતાનું કામ કરતી હશે પણ તેમ
 નહોતું તેણે તે શેઠને જાગૃત કરી બધી વાત કહી દીધી અને કોષ
 ગુપ્ત માર્ગે તેઓ બન્ને ત્યાંથી નહાસી ગયા. એટલામાં કમલનયનનાપુ
 અંદર પેઠા અને તેઓ ત્યાં પોતાની બત્રિજીને શોધવા લાગ્યા. કે તે શું
 કરે છે, પરંતુ આખા બંગલામાં તેનો કશોજ પનો ન લાગ્યો. કમલ-
 નયનનાપુ આ પ્રમાણે ક્યારે અંદર ગયા તે વાતની અમને પહેલાથી
 ખબર નહોતી. એટલે અમે તો પેલી છોકરીને બહાર આવતી દીઠી
 નહિ. કે તરતજ અંદર પેઠા આ વખતે કમલનયનનાપુ આમથી
 તેમ ફરતા હતા અમે તેજ રબનીન્કાત છે એમ ધારી લીધું અને
 મેં મારો છરો તેના જડામાં ખોસી દીધો. અમે અમારા કામની
 કમલનયનનાપુને ખાત્રી થવાને માટે તેનું માથું કાપી લીધું અને તે
 લાઇ કાસીમ બગ્ગરમાં બર્ધ શેઠના બંગલામાં પેઠા! તે વખતે શેઠનું
 દિવાનખાનું ઉઘાડું હતું નિશ્ચાની દાખલ પેલું માથું ત્યાં મુકી અમે

પાછા અમારી કલ્પનામાં ચાલ્યા ગયા. અમે ધારતા હતા કે રજનીબાબુનું જ ખુન થયું છે પણ તેમ નહોતું. બમારે અમે અમારા કામ બદલના પૈસા લેવાને કમલનયનને બંગલે ગયા ત્યારેજ અમેને ખજર પડી કે અમે જે માણસને મારી નાખ્યો છે તે રજનીકાન્ત નહિ પણ કમલનયનમાયુ પોતેજ છે. પણ.....

“પણ આ સિવાય તમે કશો બીજો ગુન્હો કર્યો નથી ?”

“સાહેબ ! આપ બરા ધીરજ રાખો. હવે અમે એક પણ ગુન્હો છુપાવવા મંગતા નથીજ. અમે આખી જીંદગીમાં એટલા બધા પાપકર્મો કર્યા છે કે તેની શિક્ષા અમેને મળવીજ જોઈએ. અમે શતીશ્યામના સેવકોજ હતા અને તેના પૈસા વડેજ અમે અમારું ગૂંજરાન ચલાવતા હતા, બ્યારે શતીશને કારાવાસ મળ્યો ત્યારે તેણે અમારા ઉપર એક ગુપ્ત ચિઠ્ઠી લખી મોકલી હતી અને તેમાં તેણે બહુબળું હતું કે જે તમે આ કારાવાસમાંથી મારી મુક્ત કરાવી આપશો તો હું તમેને એક હઠાર રૂપીઆની બક્ષીસ આપીશ. આ પત્રિકા અમેને મળતાંજ અમે બંને અમારા વસ્ત્રો પહેરી તૈયાર થઈ ગયા અને શતીશને જે જૈલમાં રાખવામાં આવ્યો હતો ત્યાં ગયા. પહેલા અમે દરવાનને મારી નાખ્યો અને પછી જેની પાસે જૈલની ચાવીઓ હતી તેને મારી નાખી તેની પાસેથી કારાગૃહની ચાવીઓ મેળવી અને સાંથી શતીશને છોડાવ્યો સાહેબ ! હેલ્લામાં હેલ્લું અમારે હાથે આ એકજ પાપ થયું છે, પણ તેજ અમારા જીવનનો અંત લાવવા બસ છે. સાહેબ ! અમેને એ પણ માલમ છે કે આ ગુન્હાના બદલામાં અમને ફાંસીનીજ શિક્ષા થશે; પણ તેથી જીહું બેલવાનું હવે કંઈ કામ રહ્યું નથી કારણ કે તમે અમેને સાક્ષો પૂરાવા સાથે કેદ પકડયા છે પછી જીહું બોલવાથી શું લાભ ? આટલું બોલી કાસમ બેઠતો અટકી ગયો.

“વારં કાસમ ! એ સિવાય કમલનયનખાણુના સંબંધમાં તમે ખીજી કશી માફિતી ધનવો છો ખરા ? તમારી અને કમલનયનખાણુની ઝોળખાણુ ક્યારથી અને કેની મારફતે થઈ હતી તે જણાવો.”

“શતીશખાણુએજ અમારી પહેલ વહેલાં શેઠ સાથે ઝોળખાણુ કરાવી આપી હતી. અને તેના બદલામાં પણ શતીશે શેઠની પાસેથી ધણી મોટી રકમ મેળવી છે.”

“વારં ! એ સિવાય ખીજું કંઈ તમારા જાણવામાં છે ?”

આ પ્રશ્ન સાંભળી કાસમ રહેજ રિચારમાં પડી ગયો અને જરા બાર રહી બોલ્યો, “હા સાહેબ ! એક વાતની મને ખબર છે પણ તે વાતનો કમણું કંઈ સાબીત પુરાવો મળે એવું નથી. મરનાર શેઠ રબનીકાન્તના અને તેમની સ્ત્રી લક્ષ્મીના સંબંધમાં પણ તમે અંધી વાતો મેળવી તો હશે. એ લક્ષ્મીને અમેજ પ્રથમ ઉઠાવી લાવીને કમલનયનના જનનખાનામાં મુકી ગયા હતા એ રબનીકાન્તને લક્ષ્મીખાણથી એક છોકરો થયો હતો પણ તે છોકરો તેમણે પોતાની પાસે ન રાખતા એક વેશ્યાને ત્યાં સાચવવા મુકી દીધો હતો, કારણ કે જ્યારે લક્ષ્મીખાણને એ છોકરાનો પ્રસવ થયો ત્યારે રબનીકાન્ત અને લક્ષ્મીના ભગ્ન થયા નહોતા. પાછળથી જ્યારે લક્ષ્મી કમલનયનને ઘેર આવી ત્યારે તેણે પેત્રી વેશ્યાને ત્યાંથી એ છોકરો મંગાવી લઈ પોતાનાજ છોકરા તરીકે તેને મોટા કર્યો. તેજ રામેશ્વરંદ્રને નામે ઝોળખાતો કમલનયનખાણુનો છોકરો છે. આ વાતની ખાત્રી મવાને માટે એક પુરાવો છે. રામેશ્વરના હાથમાં જે કડું છે તેમાં આ બધી વિગત લખેલો પત્ર રબનીકાન્તે પોતાને હાથેજ લખીને અંદર મુક્યો છે. આપ તપાસ કરશો તો તે પણ તમેજ મળી શકશો. બસ એ સિવાય અમે કંઈપણ વિશેષ જાણતાં નથી.”

“તમે આ કામમાં શતિશ્યામ્બુની પાસેથી જે પૈસા મેળવ્યા તેનો શું ઉપયોગ કર્યો છે ? એ પૈસાની રકમ હાલમાં તમારી પાસેજ છે કે કોઈને આપી દીધી છે ?”

‘અરે સાહેબ ! જોટલા પૈસાનો તે અમેને હિસાબ શું; અમારો અરથ તો એક મોટા શ્રીમંત શેઠીઆ કરતા પણ વધારે હતો જોટલે આવી રકમો તો અમારી પાસે ધડીના છઠ્ઠા ભાગમાં અલાસ થઈ જતી ! પણ મિયાનાઈ પડ્યા ! જોટલે બાપડાદાથી અમને વારસામાં મળેલો લુટકાટનો ધંધો ચલાવતા, ખુન અને મારામારીનો તો અમેને કાંઈ હિસાબજ નહોતો જોટલે અમારા હાથમાં હંમેશાં પૈસાની નકિઓ વહેતી અને અમારા મુઠમાં એક પાઈ પણ નહોતો તો પણ મોટા શેઠીયાની માફક અમે મહામતા હતા !”

“તમારી ઇસ્લામીયાકલમ કોની છે અને ત્યાં તમે શામાટે જતા હતા ?”

“અમારા જેવાજ વીસેક ધાડપાડુઓએ એ નામની આ કલમ સ્થાપી છે. અમે જે લૂટનો માલ લાવીએ છીએ તે બધો એ કલમની નીચે આવેલા બોલરામાં સંતાડીએ છીએ અને પછી તેને સરખે ભાગે વહેંચી લઈએ છીએ !”

“તમે લુંટોનું ધન પરસ્પર વહેંચી લો છો તેમાં તમારામાં કદાપિ કંઠાસ કણ્યો થતો નથી, તેવું કાલ્ય લારે તમે શું કરો છો ?

“બધી વેળાએ તેમ ચાલ છે પણ તે માટે અમે એવો બંદોબસ્ત કરી રાખ્યો છે કે સૈમદ અન્વરદીન નામનો માણસ અમારો મુખી છે તે છેવટે જે ઇન્સાફ આપે છે તે અમે સધળા કણુક રાખીએ છીએ !”

“જે બધા ક્યાં રહે છે તમા સૈમદ અન્વરદીનનો મુકામ ક્યાં છે ?”

“કોર્નવોલિસ સ્ટીટથી આમળ જતાં સોપારી આમમાં જે મુસલમાનોની મોટી વસ્તી છે, તેમાંથી એ બધા બાણુસો બડી આવશે ! અરં પુછો તો સોપારી આમમાં જેટલા મુસલમાનો રહે છે તે બધાજ અમારા જેવા ગળા ફાંસુનો અને મારામારીનોજ ધધો કરે છે. પણ સાહેબ ! હવે હું આપને તે પણ કહી દઉં છું કે તમે અમોને જ્યારથી જંદિવાન બનાવી દીધા ત્યારથીજ એ લોકો પોતાની સહિસલામતિ સામવવા સોપારી આગ છોડીને કોઇ બીજી જગ્યાએ ન્હાસી ગયા હશે; એટલે હવે આપ સાહેબને તેમનો પતો મળી શકે એમ નથી !”

“હીક ! લઇ જાઓ એમને !” નિશાનાથે એક પોલિસ કાન્સ્ટેબલને આજ્ઞા કરી તે સાથેજ પોલિસ સિપાઇઓ તેમને ધટકા મારતા કારાગૃહ તરફ લઇ ગયા. નિશાનાથે ત્યાં બેસીને ખુદ્દના ખુદકેસનો બધો રિપોર્ટ લખી કાઢ્યો અને તે પોતાના વરિષ્ઠ અધિકારી તરફ રવાના કરી દીધો !

ખૂલના ખૂન કેસનો અત આવી ગયો, કાસમ અને રસુલનો કેસ આલ્યો અને તેમને બંનેને ફાંસીની સજા મળી.

રમેશ રબનીકાન્તનો સંતાન હતાં રબનીકાન્તની અને રામનારાયણ ઝવેરીની બધી મિલકતોનો માલિક તેજ થયો.

કમલનયનબાણુની તથા રતિકુમારની સંપૂર્ણ સંખ્પતિ કનકલુપણને મળી. કનકલુપણ નિર્દોષ હરી કાશ્વસમાંથી છૂટી ગયો હતો.

અનુરાધાને શાશ્વીમાલાનો જીવ લેવાનો પ્રયત્ન કરવા માટે દસ વર્ષની અખત જોલની સળ મ્મ. રમનીકાન્ત નિર્દોષ છે એ વાત જાહેર થઈ અને તેણે શાશ્વીમાલાની રક્ષા કરવાના હેતુથીજ પોતે ફાંસીની સળનો સ્વિકાર કર્યો હતો એ વાતથી તેના વિશુદ્ધ પ્રેમ-સન્યાસને શોકો વખાણના લાગ્યા.

શારદાજીવણ છુપી પેલિમનું ૧૦૦૦ રૂ. નું ધનામ નિકાનાથને પ્રાપ્ત થયું. જ્યારે જ્યારે કનકજીવણને પોતાની બગિચાની સ્મૃતિ થતી ત્યારે તે કહેતો કે “આ શયતાની સંસારની દુષ્ટતાથી મારી બગિચાનો દેહાંત થયો !” રોમેશ પુકારે કે ભયંકર દ્રવ્યલોભથીજ મારી માતાનો અર્થ પિપાશુ કમલનયને મારે હળ કર્યો.”

શાશ્વીમાલાની અને અનુરાધાની દશ દશ હજાર રૂપીઆની ખાનગી મિલકત હતી તે સઘળી મિલકત કનકજીવણે અને રોમેશે કાસીમખનર આર્યસમાજને ‘શુદ્ધિ અને હિંદુ સંવહત’ના કાર્યને યશસ્વિ બનાવવાને માટે દાનમાં આપી દીધી !

પાઠક ! તું પણ એ પુણ્ય કાર્યમાં જરૂર પડે તારો પ્રાણ અર્પવાની પ્રતિજ્ઞા લે અને “શયતાની સંસાર કિંતુ ભયંકર દ્રવ્યલોભ” નામક કથાની અહીંજ પુર્ણાકૃતિ મળી લઈ સંતુષ્ટ થા ! છતી ॥ ૧૪-૧૨-૨૫*

॥ ઓઝમ શાંતિ શાંતિ શાંતિ ॥

મહાત્મા કબીરજીના બકતોએ ખાસ સમજવા લાયક શ્રી કબીર કૃષ્ણગીતા યાને કબીર ભજનામૃત.

તેમાં શું શું છે તે તમારે જાણવું છે? તો વાંચો.

શ્રી કબીર કૃષ્ણ ગીતા	પૃષ્ઠ ૧ થી ૧૮૦
શ્રી કબીર કે વિષયમે અન્ય ધર્મોએકી માન્યતા	૧૮૧
“ કબીરસાગ ” નામકા નાટકકે વિષયમે	૧૧૨
હમ હે સાધુ બહત નાહો બાધ,	૧૧૩
સંતો સહજ સમાધી બધી હૈ	૧૯૫
કબીર સાહેબકે વિષયમે વેદોકા પ્રમાણ.	૩૦૧

એમના રચેલાં પ્રમાતીયા, ભૈરવી, આઝાવરી સારંગ ગૌરી, હુમરી, ગબલ, રેખતા, વીગેરે વીગેરે રાગેથી બરપુર ભજનનો અપુર્વ સંગ્રહ મેડ પટ્ટી કવર, પૃષ્ઠ ૨૮૦ એક કામળ, મહાત્મા કબીરજીની ત્રીરંગી છબી સાથે ફક્ત રા. ૧

અમારાં તરફથી ખહાર પડેલાં પુસ્તકો.

ત્રેકટનો એકકો (૮ ચિત્રો સાથે)	૦-૮-૦
બાલનો એકકો (")	૦-૮-૦
પોલાદી પંજો (સચિત્ર)	૦-૧૨-૦
રાગ્ન બરધરી (૧૨ ચિત્રો સાથે)	૦-૮-૦
નવબચા-હીરજી (૮ ચિત્રો સાથે)	૦-૮-૦
સોનેરી જાળ (સચિત્ર)	૦-૮-૦
પૃથ્વી રાજ-ઝાહાણુ	૦-૮-૦
દેવી પોપટ યાને રાજ્ય ખટપટ (૮ ચિત્રો સાથે)	૦-૮-૦
જયતાની સંસાર (સચિત્ર)	૦-૮-૦
જયતાની લીલા "	૦-૮-૦
અલાચારી અપ્સરા "	૦-૮-૦
જયકેર જામિની (સચિત્ર)	૦-૧૨-૦

ચિત્રો સાથે.
ડિરેક્ટીવ
વાના, યોકટનો એકો (સચિત્ર)

પ્રકાશક:- શ્રી પ્રાણીચન પુસ્તકાલય. દાવર રોડ-મુરત.

માલી:- શ્રી. પ્રાણીચન ઇન્ડસ્ટ્રીસ લિમિટેડ અને પબ્લીશર-મુરત.

કીમત આઠ આના.

(सचित्र) रिटिकमीव नववक्रया. द चित्रो साये (सचित्र)

(सचित्र) रिटिकमीव नववक्रया. द चित्रो साये (सचित्र)

(सचित्र) रिटिकमीव नववक्रया. द चित्रो साये (सचित्र)

(सचित्र) रिटिकमीव नववक्रया. द चित्रो साये (सचित्र)

મોતીના માળા અને મહાદેવીની મૂર્તિ

मासिक-१२ प्रालयाद न व - ५७ = ६८४ यन्त्रोद्धार-मुक्त.

પ્રીમલ, આઠે જ્ઞાના

